

Jouko Mehtäläinen
Mikko Niilo-Rämä
Virva Nissinen

Nuorten yhteiskunnalliset tiedot, osallistuminen ja asenteet

Kansainvälisen ICCS 2016 -tutkimuksen päätulokset

Opetus- ja
kulttuuri-
ministeriö

Julkaisija: Koulutuksen tutkimuslaitos

© Koulutuksen tutkimuslaitos ja kirjoittaja

Kansi ja taitto: Martti Minkkinen

Kannen kuva: Hanne Salonen / Eduskunta

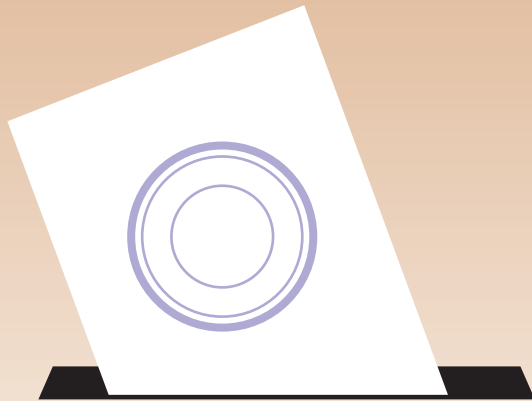
ISBN 978-951-39-7230-1 (pdf)

Jyväskylä 2017

Sisältö

Johdanto/lukijalle.....	4
1 ICCS 2016 -tutkimuksen toteutus	5
2 Yhteiskunnallisten sisältöjen opetuksen järjestäminen.....	10
3 Nuorten yhteiskunnalliset tiedot	19
4 Nuorten yhteiskunnallinen osallistuminen	31
5 Nuorten yhteiskunnalliset asenteet.....	49
6 Koulu yhteiskunnallisen kasvatuksen ja opetuksen ympäristönä	67
7 Yhteenveto ja pohdintaa	86
Liitteet.....	93

Johdanto/lukijalle

Nuorten yhteiskunnallisten tietojen, osallistumisen ja asenteiden tutkimus – ICCS 2016 – liittyy kansalaisyhteiskunnan toiminnan kannalta yleisiin ja myös elintärkeisiin kysymyksiin. Edellisen vastaavan tutkimuksen (2009) jälkeen on koettu muun muassa maailmanlaajuisen taloudellinen taantuma, terrorismin voimistuminen, pakolaisaallot Eurooppaan ja sosiaalisen median räjähdysmäinen kasvu.

Tässä tutkimuksessa on haettu vastauksia muun muassa seuraaviin kysymyksiin: Miten hyvin nuoret tuntevat ja ymmärtävät yhteiskunnallisia ilmiöitä? Missä määrin nuoret ovat kiinnostuneita ja halukkaita osallistumaan yhteisten asioiden hoitamiseen sekä koulu yhteisössään että sen ulkopuolella? Millaisia ovat nuorten yhteiskunnallisia instituutioita ja toimintaperiaatteita koskevat asenteet? Mitkä tekijät nuorten mielestä uhkaavat nykyistä kansalaisyhteiskuntaamme? Mitkä tekijät ovat yhteydessä nuorten yhteiskunnalliseen tietämykseen, osallistumiseen ja asenteisiin? Tutkimustieto on hankittu 8. -vuosiluokan oppilailta sekä heidän opettajiltaan ja rehtoreiltaan keväällä 2016.

Aikaisemmat vastaavat tutkimukset vuosilta 1999 ja 2009 ovat osoittaneet, että suomalaisnuorten yhteiskunnallinen tietämys on maailman huipputasoa ja että he kannattavat demokratiaa ja tasa-arvoa. Sen sijaan nuoremme, ja pohjoismaalaiset nuoret yleensäkin, eivät muiden maiden nuoriin verrattuna ole kovin aktiivisia yhteiskunnallisia osallistujia.

Kansainvälisillä arviointitutkimuksilla on koululaitoksemme kansainvälistä asemointia syvempikin merkitys.

Ne tuottavat huolella hankittua ja analysoitua tietoa kansallisen koulutuspoliittisen suunnittelun ja päätöksenteon pohjaksi. Myös koulut ovat saaneet palautteen, joka kertoo koulun sijoittumisesta suhteessa koko valtakuntaan ja kaikkiin tutkimukseen osallistuneisiin maihin.

ICCS-tutkimus on monine kyselylomakkeineen ja järjestelyineen ollut työläs, aikaa vievä ja monimuotoinen yhteishanke paitsi kansainvälisesti myös kansallisesti. Kiitämmekin erittäin kauniisti kaikkia tutkimukseen osallistuneita oppilaita, koulujen ICCS-vastuuhenkilöitä, opettajia ja rehtoreita.

Tämän julkaisun pohjana on käytetty ICCS 2016 -tutkimuksen kansainvälistä raporttia sekä vuonna 2010 julkaistua aiemman ICCS-tutkimuksen kansallista päätulosraporttia. Vaikutteita on saatu myös vuoden 1999 CIVED-tutkimuksen yhteenvetoraportista.

ICCS 2016 -tutkimuksen toteutus

Tutkimuksen tavoite, organisaatio ja osallistujamaat

Nuorten yhteiskunnallisten tietojen, osallistumisen ja asenteiden tutkimus ICCS 2016, (*International Civic and Citizenship Education Study*), on kansainvälinen arviointitutkimus. Sen tavoitteena on ollut selvittää, millaiset valmiudet nuorilla on toimia ja osallistua aktiivisina kansalaisina 21. vuosisadan yhteiskunnassa. Nuorten tiedoista, osallistumisesta ja asenteista muodostuva kokonaiskuva tarjoaa paitsi tietoa sinänsä myös antaa perustaa kansalliseen yhteiskunnallisen opetuksen kehittämiseen.

Tutkimus on rakentunut keskeisiltä osin vuonna 2009 toteutettuun ICCS-hankkeeseen ja vuonna 1999 toteutettuun CIVED-hankkeeseen. Tutkimusten osittainen sisällöllinen vastaavuus on mahdollistanut tietojen, osallistumisen ja asenteiden pitkittäisen tarkastelun.

ICCS 2016 -tutkimuksen on organisoinut kansainvälinen koulusaavutuksia tutkiva järjestö IEA (International Association for the Evaluation of Educational Achievement) yhteistyössä ACER:in (International Study Center at the Australian Council for Educational Research) ja LPS:n (the Associated Research Center at the Laboratorio di Pedagogia sperimentale) kanssa. Suomessa tutkimuksen on toteuttanut Jyväskylän yliopiston Koulutuksen tutkimuslaitos yhteistyössä opetus- ja kulttuuriministeriön kanssa.

Tutkimukseen osallistui seuraavat 24 maata tai aluetta: Alankomaat, Belgia (Fl), Bulgaria, Chile, Dominikaaninen tasavalta, Etelä-Korea, Hongkong, Italia, Kolumbia, Kroatia,

Latvia, Liettua, Malta, Meksiko, Norja, Peru, Ruotsi, Saksa (Pohjois-Rein ja Westfalen), Slovenia, Suomi, Taiwan, Tanska, Venäjä ja Viro. Näissä maissa tutkimukseen osallistui yli 94 000 pääosin kahdeksaluokkalaista nuorta, yli 37 000 opettajaa ja noin 3 800 rehtoria noin 3 800 koulusta.

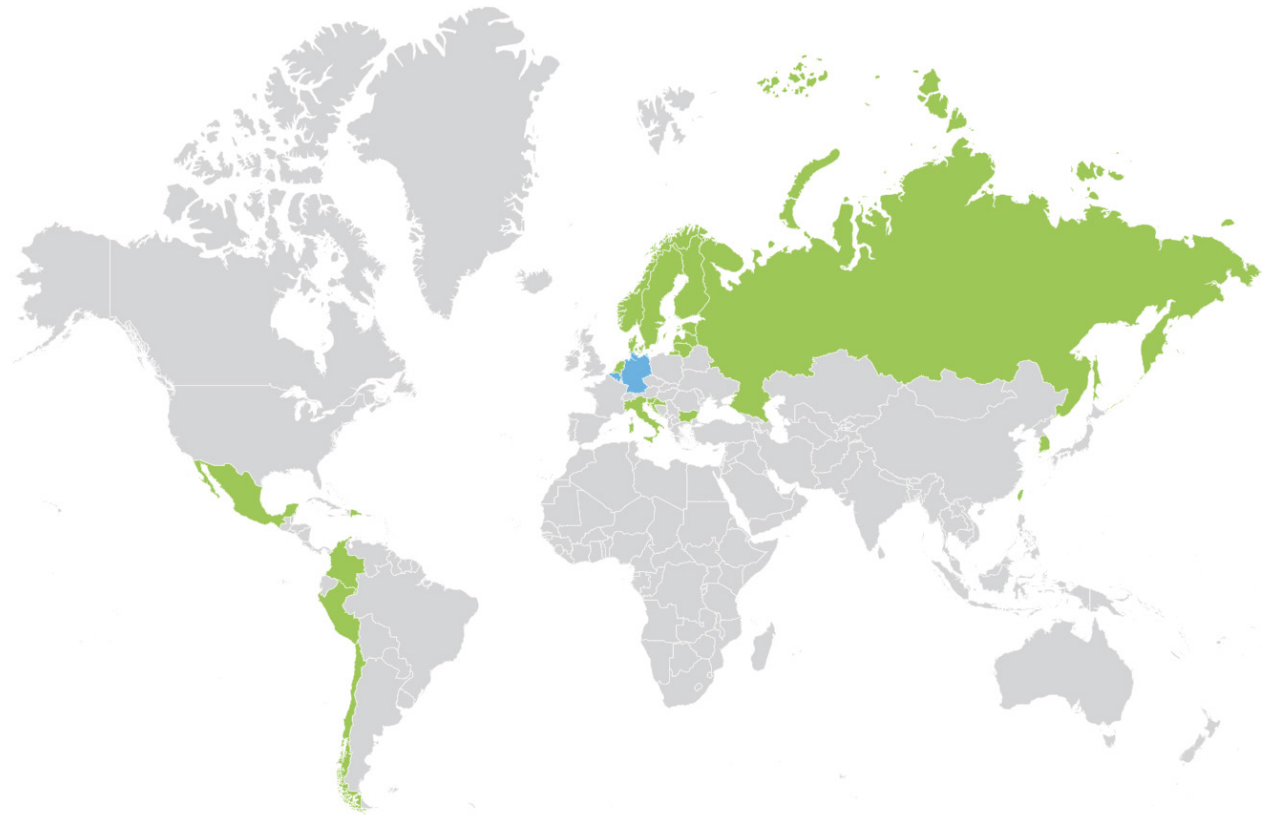
Tutkimuksen osallistujamaiden ja -alueiden sijoittuminen eri maanosiin ilmenee kuviosta 1.1. Liitetaulukoissa 1 ja 2 esitetään joitakin osallistujamaiden ja -alueiden demografisia ja koulutuksellisia tietoja.

Tutkimuksen viitekehys ja tutkimuskysymykset

Tutkimusalueen asiantuntijoiden ja osallistujamaiden yhteistyöllä laadittu viitekehys¹ on ollut pohjana tutkimuskysymyksille ja mittavälineiden suunnittelulle. Viitekehyksessä yhteiskunnallisen opetuksen ja kasvatuksen keskeisimmät neljä sisältöaluetta vuoden 2009 ICCS-tutkimusta (Suoninen ym. 2010) vastaavasti ovat:

Kansalaisyhteiskunta: a) kansalainen, b) valtio-instituutiot ja c) kansalaisinstituutiot. Alueen sisältöjä ovat muun muassa kansalaisoikeudet ja -velvollisuudet, julkishallinto, lait, oikeusjärjestelmä, vaalijärjestelmä, valtiontalous, hyvinvointivaltio, ylikansalliset sopimukset, globalisaatio ja kestävä kehitys.

¹ Schulz, W., Ainley, J., Fraillon, J., Losito, B. & Agrusti, G. 2016. IEA International Civic and Citizenship Education Study. Assessment Framework. Amsterdam: International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA). Viitekehysjulkaisu on ladattavissa osoitteesta iccs.iea.nl

Kuvio 1.1 ICCS 2016 -tutkimukseen osallistuneet maat (merkitty vihreällä) ja alueet (merkitty sinisellä)

Yhteiskunnalliset perusarvot: a) *tasa-arvo*, b) *vapaus* ja c) *yhteenkuuluvuus*. Alueen sisältöjä ovat muun muassa yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus, yhteisestä hyvästä huolehtiminen, ihmisoikeudet ja toisten kunnioittaminen.

Kansalaistoiminta: a) *päätöksenteko*, b) *vaikuttaminen* ja c) *paikallinen osallistuminen*. Alueen sisältöjä ovat muun muassa yhteiskunnallinen osallistuminen, äänestäminen, julkinen keskustelu, painostusryhmät, valikoiva kuluttaminen, korruptio, vapaaehtoistyö, järjestötoiminta.

Kansalaisidentiteetti: a) *yhteiskunnallinen minäkuva*, b) *yhteiskunnallinen yhteenkuuluvuus* ja c) *oma kansakunta ja maailma*. Alueen sisältöjä ovat muun muassa yhteisöllisyys, paikalliskulttuurit, monimuotoisuus, suvaitsevaisuus, isänmaallisuus ja nationalismi.

Yhteiskunnallisten muutosten myötä katsottiin tarpeelliseksi hieman laajentaa viitekehystä vuoden 2009 tutkimuksen kehikseen nähden ja ottaa mukaan viisi uutta kansalaisena toimimisen kannalta oleellista sisältöaluetta. Näistä osa tosin on vähäisemmällä painotuksella ollut mukana jo aiemmissa tutkimuksissa:

Ekologisuus: Ympäristön suojeleminen, sen kestävyystä huolehtiminen sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä osana vastuunsa tuntevaa kansalaisuutta.

Sosiaalinen vuorovaikutus koulussa: Osallistuminen ja sitoutuminen yhteisiin toimiin, sosiaaliset suhteet ja kiusaaminen.

Sosiaalisen median käyttö: Uusi kansalaisosallistumisen ja tiedonhankinnan muoto, sosiaalisen median käytön ja myös väärinkäytön mahdollisuudet.

Talouden ymmärrys, taloustietoisuus: Tieto ja ymmärrys siitä, miten taloudelliset kysymykset vaikuttavat monin tavoin jokaisen kansalaisen elämään, miten jokainen kansalainen osaltaan jakaa vastuuta sekä taloudellisista ongelmista että niiden korjaamisesta.

Moraali, moraalikasvatus: Käsitys siitä, mikä on hyvää ja paha, oikein tai väärin, moraalisesti hyvää ja oikeaa toimintaa kansalaisena.

Tutkimuksen erittäin laaja-alaista sisältöä kuvaavalle englannin kieliselle termille "civic and citizenship education" ei ole vakiintunutta suomenkielistä vastinetta. CIVED 1999 ja ICCS 2009 -tutkimuksissa on käytetty termiä "yhteiskunnallisten sisältöjen opetus". Sitä käytetään selvyyden vuoksi myös tässä ICCS 2016 -tutkimuksessa, vaikka käytännössä kysymys on opetusta laeammmin ilmaistuna kansalaiskasvatuksesta, josta osa on asiasisältöjen opetusta ja osa koulun muuta toimintaa.

Tutkimuksen laeasta viitekehuksesta sen ensimmäinen sisältöalue, kansalaisyhteiskunta, käsittää ne aihealueet, jotka Suomessa yleisimmin mielletään kuuluviksi *yhteiskuntaopin* opetukseen: miten valtiolliset instituutiot ja kansalaisyhteiskunnan organisaatiot toimivat ja miten kansalainen voi vaikuttaa yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Muilta osin on pitkälti kysymys myös muiden aineiden kuin yhteiskuntaopin yhteydessä tapahtuvasta opetuksesta ja koulun toiminnoissa kaikkienensa toteutuvasta kansalaiskasvatuksesta. Kiinteimmin yhteiskunnallinen opetus ja kasvatus liittyvät yhteiskuntaopin lisäksi historian, maantiedon, uskonnon, elämäntutkimustiedon, kotitalouden ja terveystiedon opetukseen. Tutkimuksessa ei siis ole kyse pelkästään yhteiskuntaopin osaamisen testaamisesta.

Nuorten yhteiskunnallinen ajattelu ja toiminta muotautuvat toki muutoinkin kuin kouluopetuksen ja -kasvatuksen myötä. Niihin vaikuttavat koti, ystävät, media ja sosiaalinen media, omat kokemukset suoranaista yhteiskunnallisesta osallistumisesta sekä kunkin maan oma kulttuuri yleensä ja poliittinen kulttuuri erikseen.

Keskeiset tutkimuskysymykset ovat:

- Miten yhteiskunnallinen opetus ja kasvatus on toteutettu tutkimukseen osallistuvissa maissa?
- Millaista on maiden välinen ja sisäinen vaihtelu nuorten yhteiskunnallisia ilmiöitä ja kansalaisvalmiuksia koskevissa tiedoissa?
- Missä määrin nuoret ovat kiinnostuneita ja halukkaita osallistumaan yhteiskunnalliseen toimintaan?
- Millaisia ovat nuorten yhteiskunnallisia instituutioita ja toimintaperiaatteita koskevat asenteet?
- Miten koulu yhteiskunnallisen opetuksen ja kasvatuksen oppimisympäristönä on organisoitu ja miten se on yhteydessä oppilaiden yhteiskunnalliseen tietämykseen?
- Mitkä oppilaiden yksilölliset ja sosiaalista taustaa kuvaavat piirteet kuten sukupuoli, sosioekonominen tausta

ja kieli, ovat yhteydessä oppilaiden yhteiskunnallisiin tietoihin, osallistumiseen ja asenteisiin?

- Mitä muutoksia nuorten yhteiskunnallisissa tiedoissa, osallistumisessa ja asenteissa on aiempiin tutkimuksiin verrattuna?

Tutkimuksen kohde, otos ja vastanneet

Tutkimuksen perusjoukon muodostivat 8. vuosiluokan oppilaat, jotka olivat iältään yli 13,5-vuotiaita ja alle 17-vuotiaita. Myös vuosina 1999 ja 2009 tehdyissä tutkimuksissa kohderyhmä oli sama. Norjassa perusjoukkona olivat 9. vuosiluokan oppilaat, jotta ikäryhmä olisi sama kuin muissa maissa.

Otoksen minimikoon tuli kussakin maassa olla vähintään 150 koulua ja 3000–4500 oppilasta. Suomessa koulut jaettiin otantaan varten ositteisiin suuralueen ja koulun opetuskielen mukaan. Suuralueista ja ruotsinkielisistä kouluista muodostetut alueet jaettiin vielä kuntamuodon mukaan kaupunkimaisiin ja maaseutumaisiin kuntiin sekä taajamiin (semi urban). Perusjoukon ulkopuolelle rajattiin aiempien ICCS-tutkimusten tapaan Ahvenanmaan koulut, erityiskoulut ja kielikoulut, joissa opetuskieli oli joku muu kuin suomi tai ruotsi.

Otanta oli kaksivaiheinen. Ensimmäisessä vaiheessa poimittiin koulut käyttäen otantakriteerinä koulun oppilaiden lukumäärää 8. vuosiluokalla. Kullekin koululle poimittiin myös yksi tai kaksi varakoulua mahdollisten poisjääntien vuoksi. Otannan toisessa vaiheessa kustakin tutkimukseen osallistuvasta koulusta valittiin pääosin yksi 8. vuosiluokan luokka yksinkertaisella satunnaisotannalla.

Suomessa otoksen muodosti 185 koulua, joista 10 oli ruotsinkielisiä. Otoksen muodostaneista kouluista kolme oli lakkautettu ja kolmessa tapauksessa ei sekä ensisijaista koulua että myöskään sen varakoulua saatu osallistumaan tutkimukseen. Tutkimukseen osallistui siis lopulta 179 koulua. Oppilasotoksen koko näistä kouluista oli 3519 oppilasta. Otokseen osuneista oppilaista yksi prosentti jäi tutkimuksen ulkopuolelle vakavan fyysisen tai henkisen toimintarajoitteen tai kielitaidon puutteen vuoksi. Tutkimukseen osallistui 3173 oppilasta (90,2 %).

Tutkimuksessa tarvittiin myös taustatietoa yhteiskunnallisen opetuksen organisoinnista ja koulusta oppimisympäristönä. Nämä tiedot hankittiin opettajilta ja rehtoreilta. Kaikista otoskoulujen opettajista, jotka opettivat tutkimuslukuvuoden aikana 8. luokkien oppilaille opetus suunnitelman mukaisia oppiaineita ja olivat olleet koulussa

Taulukko 1.1 ICCS-tutkimukseen Suomessa osallistuneet koulut, oppilaat ja opettajat ositteittain

Osite	Koulut	Oppilaat	Opettajat
Helsinki-Uusimaa	47	846	572
Etelä-Suomi	38	689	490
Länsi-Suomi	41	726	465
Pohjois- ja Itä-Suomi	43	748	491
Ruotsinkielinen alue	10	164	128
Yhteensä	179	3173	2146

töissä lukuvuoden alusta lähtien, valittiin satunnaisesti 15 opettajaa vastaamaan tutkimuksen opettajakyselyyn. Niistä kouluista, joissa oli vähemmän kuin 20 kriteerit täyttävää opettajaa, otettiin mukaan kaikki opettajat. Otokoko oli 2691 opettajaa. Opettajakyselyyn vastasi 179 koulusta 2146 opettajaa (79,7 %). Otokseen osuneista opettajista 2,5 prosenttia oli kyselyn toteutusaikaan koulusta poissa pitempään eikä siksi voinut osallistua kyselyyn.

Tutkimusaineiston hankinta

Tutkimusaineisto hankittiin kouluista viidellä erilaisella lomakkeella. Oppilailta aineisto kerättiin perinteisillä paperisilla koe- ja kyselylomakkeilla sekä opettajilta ja rehtoreilta online-lomakkeilla.

Oppilaiden yhteiskunnallisia tietoja sekä keskeisimpien ilmiöiden ja käsitteiden ymmärtämistä arvioitiin *oppilaskokeella*. Koetehtävät koostuivat tätä tutkimusta varten laadituista uusista tehtävistä sekä trenditehtävistä. Trenditehtävät olivat samoja kuin vuoden 1999 CIVED-tutkimuksessa ja vuoden 2009 ICCS-tutkimuksessa käytetyt. Trenditehtävien käyttö antoi mahdollisuuden arvioida nuorten tiedoissa mahdollisesti tapahtuneita muutoksia. Tehtävistä suurin osa oli monivalintatehtäviä, mutta arvioinnissa käytettiin myös avoimia tehtäviä. Vastausaika oppilaskokeessa oli 45 minuuttia.

Oppilaiden osallistumisesta kansalaisyhteiskunnan toimintoihin niin koulussa kuin sen ulkopuolellakin sekä kansalaisyhteiskuntaa koskevista käsityksistä ja asenteista kerättiin tietoa oppilaskokeen jälkeen toteutetulla *oppilaskyselyllä*. Se sisälsi myös kysymyksiä oppilaiden kotitautasta ja oppilaiden näkemyksistä koulusta oppimisympäristönä. Kyselyn kesto oli noin 40 minuuttia.

Oppilaskokeen ja oppilaskyselyn lisäksi tutkimuksessa toteutettiin vielä Eurooppaa ja Latinalaista Amerikkaa koskevat alueelliset oppilaiden asenteita ja käsityksiä luotavat kyselyt. ICCS-tutkimuksen Eurooppa-arvioinnin tavoit-

teena oli selvittää eräitä yhteiskunnallisten sisältöjen opetuksen eurooppalaisia erityispiirteitä, jotka myös kuuluivat koko tutkimuksen viitekehykseen. Tällaisia olivat muun muassa eurooppalainen identiteetti, vapaa liikkuvuus ja maahanmuutto Euroopassa, yhteistyö Euroopassa ja Euroopan tulevaisuus. *Eurooppakysely* toteutettiin oppilaskyselyn jälkeen samana päivänä kuin oppilaskoe ja oppilaskysely. Kyselyn kesto oli noin 20 minuuttia. Eurooppakyselyn tulokset on julkaistu erikseen omana raporttinaan.²

Koulujen 8. vuosiluokkaa opettaville opettajille osoitetulla *opettajakyselyllä* kerättiin tietoa muun muassa heidän käsityksistään koulujen yhteiskunnallisesta opetuksesta ja kasvatuksesta sekä sosiaalisista suhteista koulussa. Koulujen rehtorit vastasivat *koulukyselyyn*, joka käsitteli yleisiä opiskeluolosuhteita, koulun lähiympäristöä ja yhteiskunnallisten sisältöjen opetuksen järjestämistä kouluissa. Jokainen osallistujamaa myös välitti tutkimuksen kansainväliselle toteuttajaorganisaatiolle tietoa omasta koulutusjärjestelmästänsä sekä siitä, millainen asema yhteiskunnallisella opetuksella ja kasvatuksella on kansallisissa opetussuunnitelmissa.

Tutkimusaineiston laadun varmistamiseksi tutkimuksen kaikki vaiheet toteutettiin kansainvälisten laatustandardien mukaisesti ja tarkasti dokumentoiden. Kouluissa tutkimuksen tiedonkeruu järjestettiin tähän tehtävään koulutetun henkilön (useimmiten koulun opinto-ohjaajan) johdolla. Viidesosassa kouluja oli läsnä joko kansallinen tai kansainvälinen laaduntarkkailija seuraamassa ja dokumentoimassa tiedonkeruun toteutusta. Oppilaskokeen avointen tehtävien pisteytyksestä vastasi kansainvälisen ohjeistuksen mukaan koulutettu tutkimuksen sisältöalueeseen perehtynyt kahdeksan henkilön arviointitiimi.

Tässä raportissa on tietojen esittämisessä painopiste suomalaisoppilaiden, opettajien ja rehtorien vastauksissa suhteessa muiden maiden vastaaviin. Kaikkia ICCS-tutkimuksen kansainvälisessä raportissa esitettyjä massiivisia taulukoita ei ole tähän raporttiin liitetty, vaan osasta niitä on poimittu tiivistetysti olennainen, jotta vertailu Suomen tilanteeseen on mahdollinen. Eri maiden tässä esitettyä yksityiskohtaisempaa tietoa kaipaavat löytävät sitä ICCS 2016 -tutkimuksen kansainvälisestä raportista³.

² Mehtäläinen, J. Niilo-Rämä, M. & Nissinen, V. 2017. Nuorten näkemys Euroopasta nyt ja lähitulevaisuudessa. Kansainvälisen ICCS 2016 -tutkimuksen alueellinen raportti. Jyväskylän yliopisto, Koulutuksen tutkimuslaitos.

³ Schulz, W., Ainley, J., Fraillon, J., Losito, B., Agrusti, G., Friedman, T., (2017). *Becoming Citizens in a Changing World*. IEA International Civic and Citizenship Education Study 2016 International Report. Amsterdam, the Netherlands: IEA.

Saksa (Pohjois-Rein ja Westfalen), Etelä-Korea ja Hongkong eivät täyttäneet oppilasotannalle asetettuja vaatimuksia. Näistä maista esitetään oppilaiden osalta vain yleistuloksia. Opettajakyselyssä Alankomaat, Etelä-Korea, Tanska, Venäjä ja Viro eivät täyttäneet otannalle asettuja vaatimuksia. Näistä maista esitetään opettajien osalta vain yleistuloksia. Opettajakyselyssä Saksan (Pohjois-Rein ja Westfalen) ja Hongkongin vastausprosentti oli jo niin alhainen (alle 10 %), että niiden osalta ei esitetä mitään tuloksia.

Yhteiskunnallisten sisältöjen opetuksen järjestäminen

Kun tutkitaan yhteiskunnallista oppimista ja sitoutumista yhteiskunnallisiin toimintoihin, on otettava huomioon erilaiset oppimisympäristöt kaikessa laajuudessaan: yhteiskunnallinen ympäristö, jossa koulut ja kodit toimivat, koulu oppimisympäristönä, koti ja kaveripiiri sekä oppilas yksilöllisine ominaisuuksineen.

Tässä luvussa tarkastellaan yhteiskunnallisten sisältöjen opetuksen järjestämistä eri maissa. Painotus on yhteiskunnallisten sisältöjen opetusta määrittävässä yhteiskunnallisessa ja koulutuspoliittisessa toimintaympäristössä. Käsiteltäviä asiakokonaisuuksia ovat koulujen ja alue- tai keskushallinnon suhde, opetussuunnitelma, yhteiskunnallisen kasvatuksen tavoitteet ja opettajien koulutus yhteiskunnallisten sisältöjen opettamiseen.

Tiedot perustuvat koulu- ja opettajakyselyyn sekä tutkimuksen kansallisille koordinaattoreille tehtyyn kyselyyn, jossa keskityttiin yhteiskunnallisen kasvatuksen ja opetuksen järjestämisen valtakunnalliseen tasoon. Yhteiskunnallisten sisältöjen opetuksen järjestämiseen palataan vielä luvussa 6 mutta silloin koulua oppimisympäristönä sisältäpäin tarkastellen.

Koulujen päätäntävalta

Tutkimuksen kansallisilta koordinaattoreilta pyydettiin tietoa muun muassa siitä, missä määrin kouluilla on päätäntävaltaa erilaisissa opetuksen järjestämiseen keskeisesti liittyvissä asioissa. Tulokset maittain ovat taulukossa 2.1. Taulukossa käytetty asteikko on hyvin karkea, mutta antaa jonkinlaisen käsityksen koulujen vapausasteista eri maissa.

Kuudessa maassa kouluilla oli paljon ja yhdessätoista maassa jossain määrin päätäntävaltaa resurssien jaossa. Seitsemässä maassa resurssien jaosta päätettiin kokonaan alueellisesti tai valtakunnallisesti. Seitsemässätoista maassa koulujen oli noudatettava yleisiä opetussuunnitelmallisia linjauksia, mutta ne voivat jossain määrin vaikuttaa koulunsa opetussuunnitelmaan. Muissa seitsemässä maassa tällaista mahdollisuutta ei ollut. Kahdessa toista maassa opettajilla oli pedagoginen vapaus, yhdeksässä suositeltiin noudatettavan tiettyjä käytänteitä ja kolmessa maassa päätäntävaltaa pedagogisissa kysymyksissä ei ollut juuri lainkaan.

Opetushenkilöstön rekrytointiin oli kolmessatoista maassa yksittäisellä koululla paljon päätäntävaltaa, viidessä jossain määrin ja kuudessa ei juuri lainkaan. Oppilasarvioinnissa oli kuudessa maassa kouluilla paljon päätäntävaltaa. Muissa maissa oli jonkinlainen koulun tason ja järjestelmätason tasapaino. Suomalaiskouluilla on päätäntävaltaa kaiken kaikkiaan ollut hieman keskimääräistä enemmän.

Koulukyselyssä rehtoreilta tiedusteltiin, kuinka paljon koululla on päätäntävaltaa erilaisissa yhteiskunnallisten sisältöjen opettamiseen liittyvissä asioissa. Rehtoreille esitetyt asiat olivat:

- **Oppikirjojen ja opetusmateriaalien valinta**
- **Oppilasarvioinnin menetelmät ja välineet**
- **Opinto-ohjelman suunnittelu**
- **Opettajien täydennyskoulutuksen sisällön määrittäminen**

Taulukko 2.1 Päättävalta kouluissa maittain

Maat	Resurssien jako	Opetus-suunnitelma	Pedagogiikka	Opetushenkilöstön rekrytointi	Oppilas-arviointi
Alankomaat	●	●	●	●	●
Belgia (FI)	●	●	●	●	●
Bulgaria	●	●	●	●	●
Chile	●	●	●	●	●
Dominikaaninen tasavalta	○	○	○	○	○
Etelä-Korea	●	●	●	○	●
Hongkong	●	●	●	●	●
Italia	●	●	●	○	●
Kolumbia	○	●	●	○	●
Kroatia	○	○	●	●	●
Latvia	●	●	●	●	●
Liettua	○	●	●	●	●
Malta	●	○	●	○	●
Meksiko	○	○	○	○	○
Norja	●	○	●	●	●
Peru	○	●	○	●	●
Ruotsi	●	○	●	●	●
Saksa	●	●	●	●	●
Slovenia	○	○	●	●	○
Suomi	●	●	●	●	●
Taiwan	●	●	●	●	●
Tanska	●	●	●	●	●
Venäjä	●	●	●	●	●
Viro	●	●	●	●	●

● = Paljon päättävaltaa

● = Jossain määrin

○ = Ei juuri lainkaan

- **Koulun kerhotoiminta ja vapaaehtoiset projektit**
- **Yhteistyösopimusten solmiminen ulkopuolisten tahojen kanssa (esim. yliopistot, paikalliset viranomaiset, yhdistykset ja järjestöt)**
- **Osallistuminen kumppanuushankkeisiin toisten koulujen kanssa kansallisella ja kansainvälisellä tasolla**
- **Osallistuminen eurooppalaisiin hankkeisiin (esim. Erasmus+, oppilas-/opettajavaihto)**

Vastausvaihtoehdot olivat "täysi päättävalta", "melko paljon päättävaltaa", "vähän päättävaltaa", "ei lainkaan päättävaltaa". Taulukossa 2.2 on niiden koulujen oppilaiden prosentiosuus kaikkien tutkimukseen osallistuneiden koulujen oppilasmäärästä, joissa rehtori vastasi "täysi päättävalta" tai "melko paljon päättävaltaa".

Kouluilla oli useimmissa maissa paljon päättävaltaa kaikissa taulukossa 2.2 esitetyissä asioissa. Eniten

päättävaltaa oli koulun kerhotoiminnan ja vapaaehtoisten projektien suunnittelussa ja toteutuksessa sekä vähiten opettajien täydennyskoulutuksen sisällön määrittämisessä.

Oppikirjojen ja opetusmateriaalien valintaan oli kouluilla useimmissa maissa paljon päättävaltaa. Suhteessa eniten sitä oli Belgiassa, Suomessa, Taiwanissa ja Tanskassa sekä vähiten Perussa, Dominikaanisessa tasavallassa ja Maltalla. Oppilasarvioinnin menetelmien ja välineiden valintaan koettiin suhteessa eniten päättävaltaa olevan Belgiassa, Taiwanissa ja Alankomaissa sekä vähiten Maltalla, Tanskassa ja Perussa.

Opinto-ohjelman suunnittelussa oli suhteessa eniten päättävaltaa Alankomaissa, Ruotsissa ja Italiassa sekä vähiten Belgiassa, Sloveniassa ja Maltalla. Koulun kerhotoiminnan ja vapaaehtoisten projektien suunnittelussa oli lähestulkoon kaikissa maissa paljon päättävaltaa.

Taulukko 2.2 Koulujen päättävältä yhteiskunnallisten sisältöjen opettamiseen liittyvissä asioissa (%)

Maat	Oppikirjojen ja opetusmateriaalien valinta	Oppilas-arvioinnin menetelmät ja välineet	Opinto-ohjelman suunnittelu	Opettajien täydennyskoulutuksen sisällön määrittäminen	Koulun kerhotoiminta ja vapaaehtoiset projektit	Yhteistyösopimusten solmiminen ulkopuolisten tahojen kanssa	Osallistuminen kumppanuushankkeisiin toisten koulujen kanssa
Alankomaat	98	99	100	100	99	88	96
Belgia (FLS)	100	100	27	99	98	97	94
Bulgaria	96	90	82	95	98	95	92
Chile	67	91	83	71	91	80	74
Dominikaaninen tasavalta	41	77	66	47	82	72	59
Italia	98	98	99	98	98	98	92
Kolumbia	88	98	98	84	92	85	83
Kroatia	89	85	91	74	93	93	86
Latvia	94	87	83	75	100	98	97
Liettua	97	97	78	95	97	98	98
Malta	49	56	50	70	97	73	80
Meksiko	73	90	68	44	72	60	45
Norja	96	78	93	44	71	80	88
Peru	37	76	79	60	70	70	54
Ruotsi	97	84	99	91	88	81	90
Slovenia	95	87	49	83	96	94	94
Suomi	100	90	89	87	96	83	94
Taiwan	99	99	96	97	100	90	71
Tanska	99	65	87	77	71	94	93
Venäjä	82	89	84	81	97	94	93
Viro	88	79	76	83	98	89	93
Kaikki maat	85	86	80	79	91	86	84
<i>Otanta puutteellinen:</i>							
Etelä-Korea	98	98	98	98	100	89	71
Hongkong	95	98	97	97	96	93	87
Saksa	97	90	85	100	99	100	96

Suhteessa vähiten sitä oli Tanskassa, Meksikossa, Norjassa ja Perussa.

Opettajien täydennyskoulutuksen sisällön määrittämisessä oli suhteellisesti eniten päättävältä Alankomaissa, Belgiassa, Italiassa ja Taiwanissa sekä vähiten Meksikossa, Norjassa ja Dominikaanisessa tasavallassa.

Yhteistyösopimusten solmimiseen ulkopuolisten tahojen kanssa oli kouluilla myös varsin yleisesti paljon päättävältä. Suhteellisesti vähiten sitä oli Meksikossa, Perussa, Dominikaanisessa tasavallassa ja Maltalla. Kumppanuushankkeisiin osallistumiseen toisten koulujen kanssa kansallisella ja kansainvälisellä tasolla oli pääosalla maita paljon päättävältä. Suhteessa vähiten sitä oli Meksikossa, Perussa ja Dominikaanisessa tasavallassa.

Muiden maiden kouluihin verrattuna on suomalaiskouluilla ollut hieman keskimääräistä enemmän päättävältä yhteiskunnallisten sisältöjen opettamiseen liittyvissä asioissa. Vähiten sitä on ollut opettajien täydennyskoulutuksen sisällön määrittämisessä ja yhteistyösopimusten solmimisessa ulkopuolisten tahojen kanssa. Tosin niiltäkin osin pääosa oppilaista on ollut kouluissa, joissa päättävältä koettiin olevan vähintään melko paljon.

Yhteiskunnallisten sisältöjen opetus eri maiden opetussuunnitelmissa

Miten yhteiskunnallisten sisältöjen opetus eri maissa näkyi opetussuunnitelman perusteissa ja/tai yleisissä kansal-

lisissa opetussuunnitelmissa tutkimukseen osallistuneella luokkatasolla? Nämä tiedot on hankittu tutkimuksen kansallisilta koordinaattoreilta. Päätulokset on koottu taulukkoon 2.3.

Yhteiskunnallisten sisältöjen opetus sisältyi jossain muodossa kaikkien maiden opetussuunnitelmien perusteisiin tai yleisiin opetussuunnitelmiin. Yleisimmin opetuksen toteutustapoja oli ollut useampia ja osittain päällekkäisiä.

Yhdessätoista maassa yhteiskunnallisia sisältöjä oli opetettu erillisenä oppiaineena. Suomen osalta tämä tarkoittaa sitä, että opetussuunnitelman perusteet mahdollistavat yhteiskuntaopin opettamisen kahdeksannella luokalla, mutta pääosassa suomalaiskouluja ei näin ole tehty.

Lähes kaikissa maissa yhteiskunnallisia sisältöjä opettivat humanististen ja yhteiskunnallisten aineiden opettajat oman varsinaisen oppiaineensa opetuksen yhteydessä. Suomessa tämä tarkoittaa käytännössä lähinnä historian,

yhteiskuntaopin, maantiedon, uskonnon, elämäntarvike-tiedon, kotitalouden ja terveystiedon opettajia. Myös melkein kaikissa maissa oli yhteiskunnallisten sisältöjen opetusta jollakin tavalla, ainakin yleisten tavoitteiden ta-
solla, integroitu osaksi kaikkia koulun oppiaineita.

Vain yhdeksässä maassa oli yhteiskunnallisten sisältöjen opetuksen ilmoitettu toteutuvan koulun kerhotoimintana tai vapaaehtoisina projekteina. Viidessätoista maassa sen oli katsottu olevan myös tulosta koulukokemuksista kokonaisuutena.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet

Suomessa tutkimusajankohtana voimassa olleiden perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden (POPS 2004) mukaan yhteiskunnalliset sisällöt ovat olleet vahvasti läsnä jo perusopetuksen järjestämisen arvopohjassa,

Taulukko 2.3 Yhteiskunnallisten sisältöjen opetus opetussuunnitelmassa eri maissa

Maat	Erillisenä oppiaineena	Humanististen ja yhteiskunnallisten aineiden opettajat	Integroitu osaksi kaikkia oppiaineita	Koulun kerhotoimintana tai vapaaehtoisina projekteina	Tulosta koulu-kokemuksista kokonaisuutena
Alankomaat		●		●	
Belgia (Fl)		●	●		●
Bulgaria		●	●	●	●
Chile		●	●		●
Dominikaaninen tasavalta		●	●		●
Etelä-Korea		●			
Hongkong	●	●	●	●	●
Italia		●	●		●
Kolumbia			●		
Kroatia		●	●	●	
Latvia	●	●			
Liettua		●	●	●	●
Malta			●		
Meksiko	●	●	●		
Norja	●	●	●	●	●
Peru	●	●			
Ruotsi		●	●		●
Saksa	●	●	●		●
Slovenia	●	●	●		●
Suomi	●	●	●	●	●
Taiwan	●	●	●	●	●
Tanska	●	●	●		●
Venäjä	●	●		●	●
Viro			●	●	●

opetuksen lähtökohdissa ja opetuksen toteuttamisen periaatteissa: ”Yhteiskunnan jatkuvuuden varmistamiseksi ja tulevaisuuden rakentamiseksi perusopetuksen tehtävänä on siirtää kulttuuriperintöä sukupolvelta toiselle, kartuttaa tarvittavaa tietoa ja osaamista sekä lisätä tietoisuutta yhteiskunnan perustana olevista arvoista ja toimintatavoista. Sen tehtävänä on myös kehittää kykyä arvioida asioita kriittisesti, luoda uutta kulttuuria sekä uudistaa ajattelu- ja toimintatapoja.”

Myös eri oppiaineet läpäisevillä aihekokonaisuuksilla on ollut yhteys yhteiskunnalliseen kasvatukseen. Aihekokonaisuudet ovat olleet seuraavat: ihmisenä kasvaminen, kulttuuri-identiteetti ja kansainvälisyys, viestintä ja mediataito, osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys, vastuu ympäristöstä, hyvinvoinnista ja kestävästä tulevaisuudesta, turvallisuus ja liikenne sekä ihminen ja teknologia.

Perusopetuksen oppiaineista *yhteiskuntaopin* opetus on tämän tutkimuksen viitekehykseen sisältyvien aihealueiden ydintä. Mutta näitä aihealueita sisältyy jossain määrin myös lähes kaikkien perusopetuksen oppiaineiden tavoitteisiin ja sisältöihin. Kansainvälisen tutkimusasetelman takia on kuitenkin ollut välttämätöntä määritellä osa oppiaineista sellaisiksi, joiden opetus kattaa erityisen paljon tutkimuksen viitekehykseen sisältyviä aihealueita. Suomessa tällaisiksi yhteiskunnallisten sisältöjen opetukseen kiinteästi liittyviksi oppiaineiksi on jo aiemmissa tutkimuksissa määritelty *historia*, *yhteiskuntaoppi*, *maantieto*, *uskonto*, *elämäkatsomustieto*, *kotitalous* ja *terveystieto*.

Tutkimuksen toteutuksen jälkeen syksyllä 2016 voimaan tulleissa perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (POPS 2014) yhteiskunnan jäsenyys on nostettu aiempaa vahvemmin esille yhtenä laaja-alaisen osaamisen alueista (entiset aihekokonaisuudet tai teemat) nimeltään ”Osallistuminen, vaikuttaminen ja kestävä tulevaisuuden rakentaminen”.

Muutos aikaisempaan on myös se, että yhteiskuntaoppi oppiaineena on tullut perusopetuksen vuosiluokille 4-6. Sitä opetetaan vähintään kaksi vuosiviikkotuntia. Vuosiluokilla 4-6 yhteiskuntaopin opetuksen painopisteenä on perehtyminen yhteisölliseen elämään ja rakentavaan vuorovaikutukseen. Oppilaita rohkaistaan kuuntelemaan muita, ilmaisemaan mielipiteitään ja perustelemaan näkemyksiään sekä löytämään omat vahvuutensa. Oppilaat harjoittelevat päätöksentekoa ja vaikuttamisessa tarvittavia taitoja kouluyhteisössä sekä muiden lähiyhteisön toimijoiden kanssa. Opetus vahvistaa oppilaiden kiinnostusta työtä, työelämää ja yrittäjyyttä sekä eri ammatteja

kohtaan. Oppilaat tutustuvat oman taloudenhoidon ja vastuullisen kuluttamisen perusasioihin. (POPS 2014)

Yhteiskunnallisten sisältöjen opetus kouluissa

Kahdeksaslukulaisten yhteiskunnallisten sisältöjen opetuksen toteutustapaa tiedusteltiin myös tutkimukseen osallistuneiden koulujen rehtoreilta. Heille esitetyt opetuksen järjestämistavat olivat samat kuin taulukossa 2.3 eli seuraavat:

- **Kyseisiä sisältöjä opettavat erillisenä aineena historian ja yhteiskuntaopin opettajat.**
- **Kyseisiä sisältöjä opettavat humanististen ja yhteiskunnallisten aineiden kuten historian, yhteiskuntaopin, maantiedon, uskonnon, elämäkatsomustiedon, kotitalouden ja terveystiedon opettajat.**
- **Kyseiset sisällöt on integroitu osaksi kaikkia koulun oppiaineita.**
- **Se tapahtuu koulun kerhotoimintana tai vapaaehtoisina projekteina.**
- **Sen katsotaan olevan tulosta koulukokemuksista kokonaisuutena.**

Rehtorit ottivat kantaa kuhunkin toteutustapaan asteikolla kyllä/ei. Koulussa voi siis olla vaikka kaikki edellä mainitut toteutustavat. Taulukossa 2.4 on niiden koulujen oppilaiden prosenttiosuus kaikkien tutkimukseen osallistuneiden koulujen oppilasmäärästä, joissa rehtori vastasi ”kyllä”.

Yleisimmin, oppilaista 81 prosentille, yhteiskunnallisia sisältöjä olivat opettaneet humanististen ja yhteiskunnallisten aineiden opettajat omien varsinaisten oppiaineidensa opetuksen yhteydessä. Suomessa (90 %) tämä tarkoittaa lähinnä historian, yhteiskuntaopin, maantiedon, uskonnon, elämäkatsomustiedon, kotitalouden ja terveystiedon opettajia.

Seuraavaksi yleisimmin (75 %) yhteiskunnallisten sisältöjen oppimisen oli katsottu olevan tulosta koulukokemuksista kokonaisuutena. Oppilaista 60 prosenttia oli kouluissa, joissa yhteiskunnalliset sisällöt oli integroitu osaksi kaikkia koulun oppiaineita.

Oppilaista 53 prosentille yhteiskunnallisia sisältöjä olivat opettaneet erillisenä aineena opettajat, joiden oppiaine liittyy yhteiskunnallisiin sisältöihin. Suhteessa useimpia oppilaita oli opetettu tällä tavoin Maltalla, Norjassa ja Tai-

Taulukko 2.4 Kahdeksaluokkalaisten yhteiskunnallisten sisältöjen opetuksen toteutus koulussa (%)

Maat	Erillisenä oppiaineena	Humanististen ja yhteiskunnallisten aineiden opettajat	Integroitu osaksi kaikkia oppiaineita	Koulun kerhotoimintana tai vapaaehtoisina projekteina	Tulosta koulukokeimuksista kokonaisuutena
Alankomaat	15	79	52	31	81
Belgia (Fl)		90	42	33	86
Bulgaria		76	81	39	90
Chile	13	97	29	12	66
Dominikaaninen tasavalta	30	83	80	26	76
Italia	16	94	61	9	83
Kolumbia	56	84	63	9	74
Kroatia	5	42	97	12	80
Latvia	65	72	84	94	90
Liettua		59	64	84	85
Malta	89	75	44	26	76
Meksiko	67	71	72	4	63
Norja	89	96	39	24	61
Peru	78	86	56	3	51
Ruotsi	35	97	59	5	78
Slovenia	80	89	53	4	63
Suomi	11	90	45	10	53
Taiwan	87	57	67	59	88
Tanska	69	93	68	3	81
Venäjä	76	82	46	71	90
Viro	76		59	49	54
Kaikki maat	53	81	60	29	75
<i>Otanta puutteellinen:</i>					
Etelä-Korea	84	95	77	55	89
Hongkong	15	83	74	53	88
Saksa	78	76	47	50	50

wanissa. Suomessa tutkimukseen osallistuneiden koulujen oppilaista 11 prosenttia oli kouluissa (koulujen määrä 13 %), joissa oli opetettu yhteiskunnallisia sisältöjä erillisenä aineena, joka Suomessa on nimeltään yhteiskuntaoppi. Sitä oli opetettu joko puolikas kurssi tai yksi kokonainen kurssi.

Kansainvälisesti harvinaisinta oli, että yhteiskunnallisten sisältöjen opetusta oli toteutettu koulun kerhotoimintana tai vapaaehtoisina projekteina. Yleisintä se oli ollut Latviassa, Liettuassa ja Venäjällä. Suomalaisista kahdeksaluokkalaista kymmenesosa oli kouluissa, joissa oli toimittu näinkin.

Yhteiskunnallisen kasvatuksen tavoitteet

Rehtoreilta ja opettajilta tiedusteltiin, mitkä ovat heidän mielestään yhteiskunnallisen kasvatuksen tärkeimmät ta-

voitteet koulussa. Vastaaajia pyydettiin valitsemaan *kolme tärkeintä* pitämäänsä tavoitetta seuraavien kymmenen joukosta:

- Edistää tietämystä sosiaalisista, poliittisista ja muista yhteiskunnallisista instituutioista
- Edistää ympäristöön kohdistuvaa arvostusta ja huolenpitoa
- Edistää kykyä puolustaa omaa näkökantaansa
- Kehittää oppilaiden kykyä ja taitoa ratkaista konfliktitilanteita
- Edistää tietämystä kansalaisyhteisyydestä ja -velvollisuuksista
- Edistää oppilaiden osallistumista paikallisyhteisöön
- Edistää oppilaiden kriittistä ja itsenäistä ajattelua
- Edistää oppilaiden osallistumista kouluelämään

- **Tukea sellaisten tehokkaiden strategioiden kehittymistä, joilla vähennetään rasismia**
- **Antaa oppilaille valmiuksia tulevaa poliittista osallistumista varten**

Maiden välillä oli pieniä painotuseroja siinä, mitä pidetään yhteiskunnallisen kasvatuksen tärkeimpinä tavoitteina. Rehtorien yleisimmin mainitsema tavoite oli oppilaiden kriittisen ja itsenäisen ajattelun edistäminen (64 %). Se painottui Pohjoismaissa ja Euroopassa yleensä. Toiseksi yleisin tavoite oli tietämyksen edistäminen kansalaisoikeuksista ja -velvollisuuksista (61 %). Se painottui Latinalaisen Amerikan maissa. Kolmanneksi yleisin tavoite oli kehittää oppilaiden kykyä ja taitoa ratkaista konfliktitilanteita (44 %).

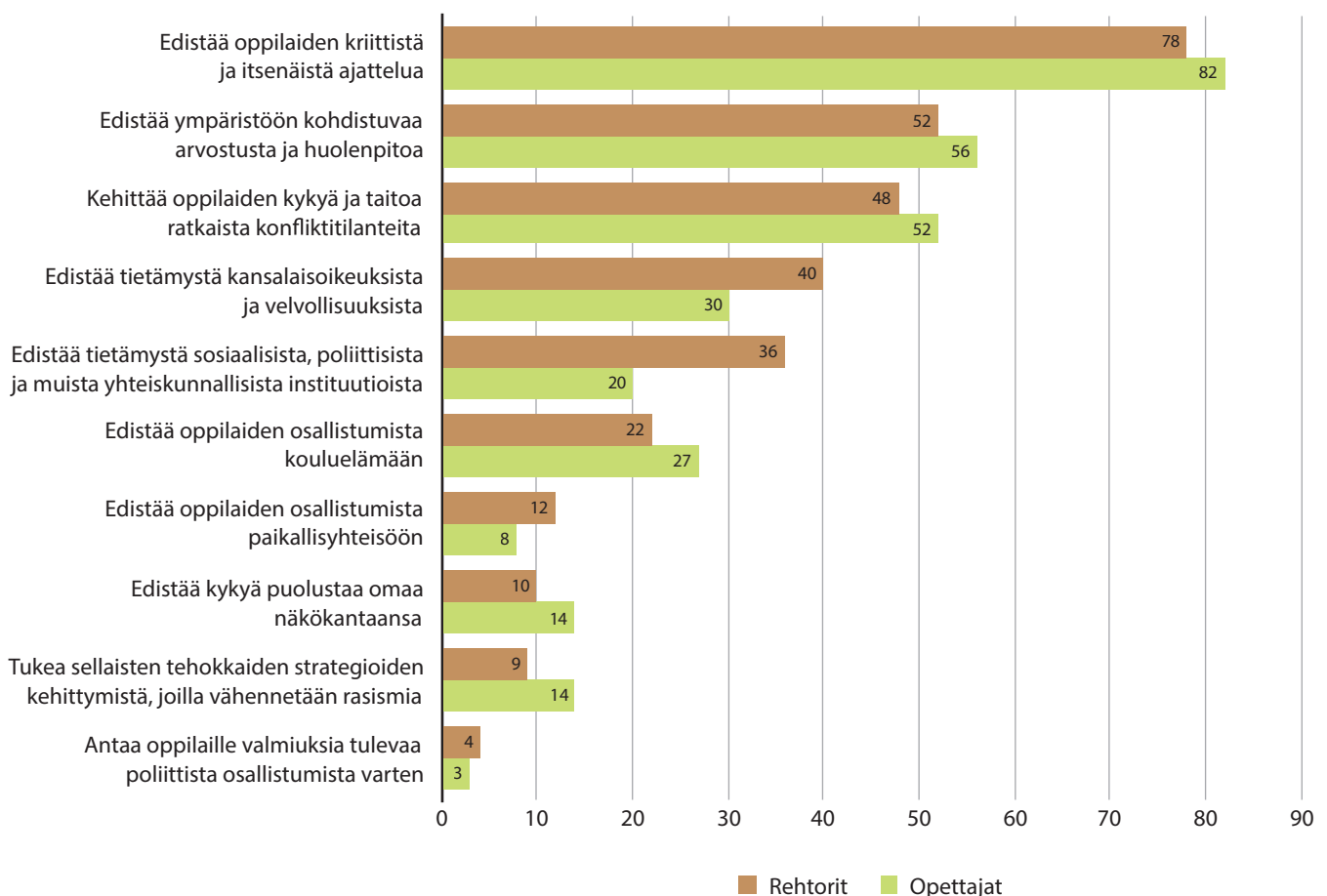
Harvemmin valittuja tavoitteita olivat sellaisten tehokkaiden strategioiden kehittymisen tukeminen, joilla vähennetään rasismia (8 %), valmiuksien antaminen oppilaille tulevaa poliittista osallistumista varten (10 %), oman näkökannan puolustamiskyvyn edistäminen (21 %), oppilaiden paikallisyhteisöön osallistumisen edistä-

minen (24 %) ja oppilaiden kouluelämään osallistumisen edistäminen (26 %). Nämä tavoitteet ovat toiminnallisempia kuin yleisimmin mainitut, joissa on enemmän tiedollinen ja taidollinen painotus.

Kansainvälisesti tarkasteltuna opettajien ja rehtorien mainitsemien tavoitteiden useusjärjestys oli lähestulkoon sama. Myös maanosittain oli opettajilla tavoitteiden painotus sama kuin rehtoreilla. Kaksi opettajien yleisimmin mainitsemää tavoitetta olivat oppilaiden kriittisen ja itsenäisen ajattelun edistäminen (61 %) sekä tietämyksen edistäminen kansalaisoikeuksista ja -velvollisuuksista (57 %). Kolmannella sijalla tuli ympäristöön kohdistuvan arvostuksen ja huolenpidon edistäminen (51 %) ja neljäntenä oppilaiden konfliktitilanteiden ratkaisukyvyyn ja -taidon kehittäminen (46 %).

Suomalaisrehtorien ja opettajien yhteiskunnallisen kasvatuksen tavoitteiden tärkeysjärjestys käy ilmi kuvioista 2.1.

Suomalaisrehtoritkin pitivät tärkeimpänä tavoitteena oppilaiden kriittisen ja itsenäisen ajattelun edistämistä (79 %). Toisella sijalla oli ympäristöön kohdistuvan arvostuksen ja huolenpidon edistäminen (52 %) ja kol-

Kuvio 2.1 Suomalaiskoulujen rehtorien ja opettajien näkemys yhteiskunnallisen kasvatuksen tärkeimmistä tavoitteista (%)

mantena oppilaiden konfliktitilanteiden ratkaisukyvyyn ja -taidon kehittäminen (50 %). Myös suomalaisrehtorien harvemmin valitsemissa tavoitteissa olivat valmiuksien antaminen oppilaille tulevaa poliittista osallistumista varten (3 %) ja sellaisten tehokkaiden strategioiden kehittymisen tukeminen, joilla vähennetään rasismia (9 %).

Vuoden 2009 tutkimuksessa kolme kansainvälisesti tärkeintä tavoitetta olivat: edistää tietämystä kansalaisoikeuksista ja -velvollisuuksista (66 %), edistää oppilaiden kriittistä ja itsenäistä ajattelua (55 %) ja edistää tietämystä sosiaalisista, poliittisista ja muista yhteiskunnallisista instituutioista (42 %). Suomalaisrehtoreilla kolme tärkeintä tavoitetta olivat oppilaiden kriittisen ja itsenäisen ajattelun edistäminen, tietämyksen edistäminen sosiaalisista, poliittisista ja muista yhteiskunnallisista instituutioista sekä ympäristöön kohdistuvan arvostuksen ja huolenpidon edistäminen. Kolmesta tuolloin yleisimmin mainitusta tavoitteesta oli kaksi edelleen yleisimpiä.

Suomalaisopettajilla oli tavoitteiden järjestys lähes sama kuin suomalaisrehtoreilla ja neljän yleisimmin mainitun tavoitteen osalta sama kuin vuoden 2009 tutkimuksessa.

Opettajien koulutus yhteiskunnallisten sisältöjen opettamiseen

Tässä esitettävät tiedot perustuvat niiden opettajien vastauksiin, joiden eri maissa katsottiin opettavan oppiaineita, joiden opetus kattaa erityisen paljon tutkimuksen viitekehukseen sisältyviä aihealueita. Suomen osalta tämä tarkoittaa opettajia (32 % kaikista vastanneista), jotka olivat 8. luokalla opettaneet jotakin seuraavista oppiaineista: historia, yhteiskuntaoppi, maantieto, terveystieto, kotitalous, uskonto tai elämäntutkimus.

Opettajia pyydettiin kertomaan, ovatko he osallistuneet seuraavia aiheita ja taitoja käsittelevään opettajakoulutukseen: *Ihmisoikeudet, vaalit ja äänestäminen, globaali yhteisö ja kansainväliset järjestöt, ympäristö ja sen kestävyys, maasta- ja maahanmuutto, sukupuolten tasa-arvo, kansalaisten oikeudet ja velvollisuudet, perustuslaki ja poliittiset järjestelmät, internetin vastuullinen käyttö (esim. yksityisyys, lähteiden luotettavuus, sosiaalinen media), kriittinen ja itsenäinen ajattelu, konfliktien ratkaiseminen, Euroopan unioni.*

Vastausvaihtoehdot olivat "kyllä, opettajaopintojen aikana", "kyllä, täydennyskoulutuksessa", "kyllä, sekä opettajaopinnoissa että täydennyskoulutuksessa", "en". Tätä kysymystä ei ollut vuoden 2009 tutkimuksessa.

Kansainvälisesti tarkastellen oli eniten osallistuttu jo-ko opettajaopintojen aikana tai täydennyskoulutuksessa seuraavia aihepiirejä ja taitoja käsittelevään koulutukseen: konfliktien ratkaiseminen (66 %), internetin vastuullinen käyttö (62 %), kriittinen ja itsenäinen ajattelu (61 %), kansalaisten oikeudet ja velvollisuudet (61 %), ympäristö ja sen kestävyys (59 %) sekä ihmisoikeudet (59 %).

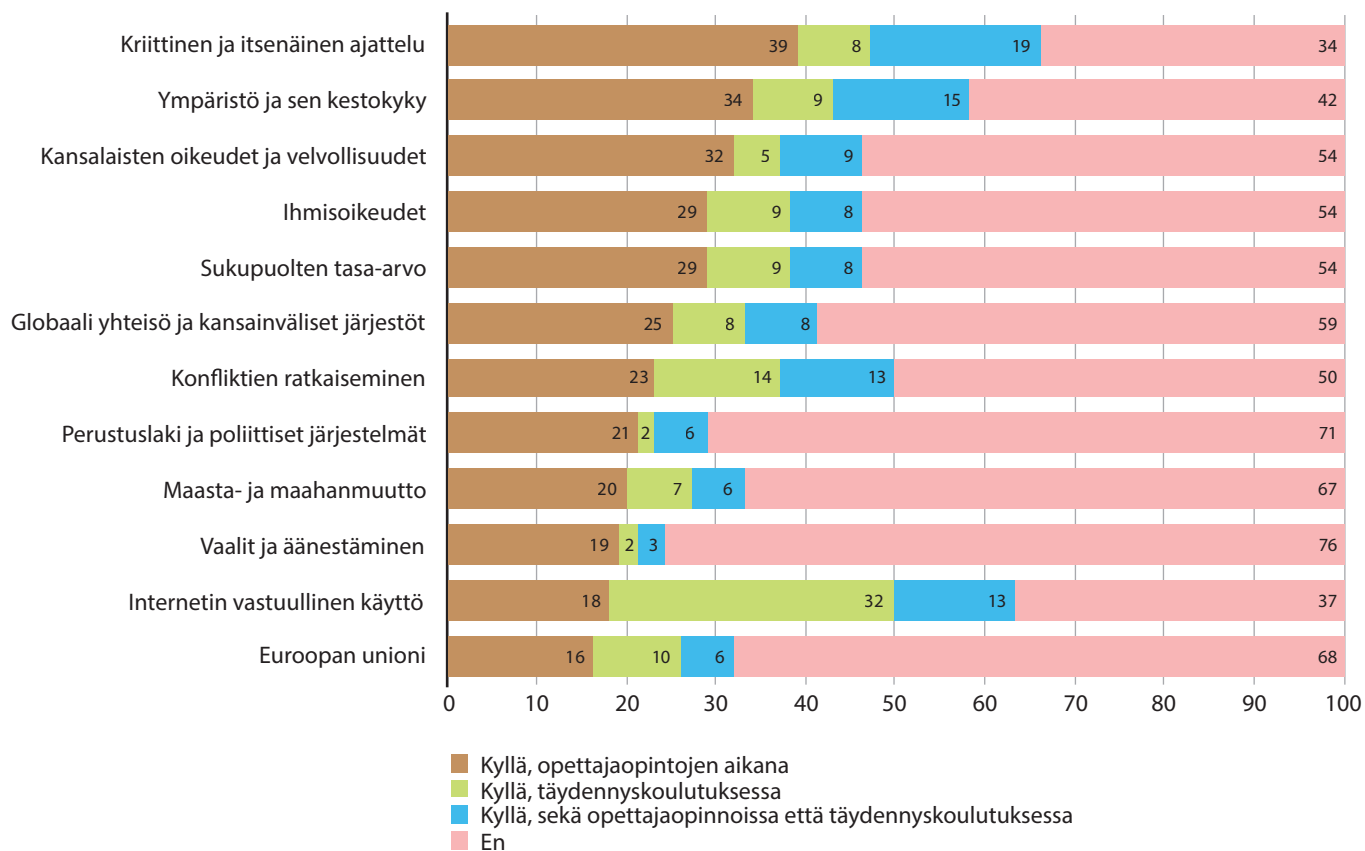
Vähiten oli osallistuttu seuraavia aihepiirejä ja taitoja käsittelevään koulutukseen: Euroopan unioni (44 %), globaali yhteisö ja kansainväliset järjestöt (45 %), maasta- ja maahanmuutto (46 %), vaalit ja äänestäminen (47 %), perustuslaki ja poliittiset järjestelmät (50 %) sekä sukupuolten tasa-arvo (50 %).

Suomalaisopettajien vastausten prosenttijakaumat käyvät ilmi kuviosta 2.2. Yhteiskunnallisen kasvatuksen tavoitteista tärkeimmäksi mainitun kriittisen ja itsenäisen ajattelun taitoihin oli tutustuttu jo opettajaopintojen aikana (39 %). Samoin ympäristö ja sen kestävyys, kansalaisten oikeudet ja velvollisuudet, ihmisoikeudet ja sukupuolten tasa-arvo olivat noin kolmanneksella vastanneista kuuluneet jo opettajaopintoihin. Näiltä osin koulutuksen painotus osapuolleen vastaa opettajien itsensä tärkeinä pitämiä tavoitteita.

Täydennyskoulutuksessa oli suomalaisopettajilla ollut selvällä ykkössijalla internetin vastuullinen käyttö. Ajankohtaisen aiheeseen oli koulutusta järjestetty ja siihen oli myös osallistuttu.

Noin kolmeneljäsosaa suomalaisopettajista ei ollut lainkaan osallistunut vaaleja ja äänestämistä, perustuslakia ja poliittisia järjestelmiä, Euroopan unionia tai maasta- ja maahanmuuttoa koskevaan koulutukseen. On syytä pitää mielessä, että tähän kysymykseen vastanneiden opettajien opettamien aineiden kirjo on laaja. Vastajina eivät ole olleet pelkästään yhteiskuntaopin opettajat, joiden opettamalle sisältöalueelle nuo aiheet pääosin sijoittuvat.

Kuvio 2.2 Suomalaisopettajien osallistuminen yhteiskunnallisia aihepiirejä ja taitoja käsittelevään opettajankoulutukseen (%)

Nuorten yhteiskunnalliset tiedot

ICCS-tutkimuksessa yhteiskunnallisilla tiedoilla tarkoitetaan paitsi faktatietoa myös tiedon soveltamista käytäntöön, ymmärtämistä, analysointia ja päättelystä eli kognitiivista prosessointia. Tekstin sujuvoittamiseksi käytetään raportissa termin "tieto" synonyyminä myös hieman väljempää termiä "tietämys".

Yhteiskunnallisten tietojen mittaaminen

Yhteiskunnallisia tietoja mittaava oppilaskoe koostui 88 koetehtävästä, joista 87 käytettiin tässä raportissa esitettävissä analyyseissä. Koetehtävistä vain osa oli puhtaasti faktakysymyksiä. Pääosa oli luonteeltaan soveltavia, joissa oppilaiden oli löydettävä oikea vastaus kuviteluihin tilanteisiin. Tehtävistä 78 oli monivalintatehtäviä ja loput avoimia. Koetehtävistä 42 oli trenditehtäviä eli samoja kuin vuoden 2009 tutkimuksessa.

Oppilaskokeen tehtävät kattoivat tutkimuksen viitekehysten neljä sisältöaluetta ja kaksi kognitiivista tasoa. Taulukosta 3.1 käyvät ilmi tehtävien määrät eri sisältöalueilla ja kognitiivisilla tasoilla:

Koetehtävät oli jaettu kahdeksaan erilaiseen koevihkoon siten, että jokaisessa koevihkossa oli 33 tehtävää. Kukin oppilas sai vastattavakseen yhden koevihkon.

Oppilaiden yhteiskunnallista tietämystä kuvaava kansainvälisesti vertailukelpoinen pistemääräasteikko on muodostettu siten, että asteikon keskiarvo on 500 ja keskihajonta 100.

Suoritustasoasteikon kuvaus ja tehtäväesimerkkejä

Oppilaiden yhteiskunnalliselle tietämykselle määriteltiin neljä suoritustasoa, joiden alarajat olivat 311, 395, 479 ja 563 pistettä. Suoritustasolla D oppilaiden pistemäärät ovat välillä 311-394, suoritustasolla C välillä 395-478, suoritustasolla B välillä 479-562 ja suoritustasolla A vähintään 563 pistettä.

Asteikko kuvastaa kehitystä konkreettisten ja tuttujen yhteiskunnallisen tietämyksen osatekijöiden käsittelystä laajempiin ja kompleksisempiin prosesseihin. Suoritustasoasteikko on hierarkkinen siinä mielessä, että yhteiskun-

Taulukko 3.1 Tehtävien määrät eri sisältöalueilla ja kognitiivisilla tasoilla ICCS-tutkimuksessa

Kognitiivinen taso	Sisältöalue				
	Kansalais-yhteiskunta	Yhteiskunnalliset perusarvot	Kansalais-toiminta	Kansalais-identiteetti	Yhteensä
Tietäminen	12	9	2	0	23
Päätteleminen ja soveltaminen	24	18	19	4	65
Yhteensä	36	27	21	4	88

nallinen tietämys kasvaa ja syvenee siirryttäessä ylemmille tasoille. Se on myös kehityksellinen siinä mielessä, että oletettavasti jokainen oppilas hallitsee mittaustulostaan alempaan tasoon kuuluvat sisällöt.

Asteikko ei etene aivan yksioikoisesti siten, että alimman tasolla olisi pelkästään helpoimmat faktat ja ylimmillä tasoilla kompleksisempi tieto sekä päättely ja soveltaminen, vaan faktatieto sekä päättely ja soveltaminen ovat läsnä kaikilla tasoilla. Sisällöllinen vaikeustaso vain vaihtelee. Vaikka asteikko ei kuvaakaan sisältöjen välttämätöntä oppimisjärjestystä, olettamuksena on, että oppimisen voi tyypillisesti katsoa etenevän asteikon esittämässä järjestyksessä.

Taulukossa 3.2 esitettävät tasokuvaukset ovat synteesi kunkin tason yleisistä yhteiskunnallisen tietämyksen osatekijöistä ja näiden sisältöjen tyypillisistä käyttötavoista. Tasot myös kertovat siitä, missä määrin oppilaat ymmärtävät yhteiskunnallisten järjestelmien välisiä kytkentöjä ja yhteiskunnallisen osallistumisen vaikutusta.

Seuraavien kolmen esimerkkitehtävän avulla saa käsityksen siitä, millaisia tehtäviä oppilaille esitettiin. Tehtävät edustavat yhteiskunnallisen tietämyksen eri suoritustasojen osaamista. Tehtävien yhteydessä on myös ilmoitettu, kuinka monta prosenttia oppilaista kussakin maassa vastasi oikein.

Tehtäväesimerkissä 1 edellytetään oppilaan tiedostavan, että lain edessä kaikki ovat yhdenvertaisia. Tehtävä kuuluu sisältöalueeseen ”yhteiskunnalliset perusarvot” ja edustaa kognitiiviselta tasoltaan tietämistä. Oppilaista keskimäärin 89 prosenttia tiesi oikean vastauksen. Maiden välinen hajonta oli vähäistä. Suomalaisoppilaista 97 prosenttia vastasi oikein.

Tehtäväesimerkissä 2 oppilaiden on pitänyt tiedostaa ja soveltaa demokraattisia periaatteita päätöksentekotilanteessa ilman että sanaa ”demokratia” on tehtävässä mainittu. Tehtävä kuuluu sisältöalueelle ”kansalaistoiminta” ja kognitiiviselta tasoltaan edustaa tietämistä. Oppilaista keskimäärin 59 prosenttia osasi vastata oikein. Maiden välinen hajonta oli jo huomattavaa. Suomalaisnuorista 82 prosenttia antoi oikean vastauksen.

Tehtäväesimerkissä 3 oppilaiden tuli kyetä tunnistamaan sellaisen lahjoitusten julkistamista koskevan lain olemassaolon oikeutus, joka ainakin periaatteessa estää lahjoittajia vaikuttamasta poliittisiin puolueisiin. Tämä on esimerkki siitä, miten oppilas yhdistää jonkin poliittisen prosessin ja sitä kontrolloivan lain, tunnistaa hyvän ja tasa-arvoisen hallinnon edellytyksiä. Tehtävä kuuluu sisältöalueelle ”yhteiskunnalliset perusarvot” ja

edustaa kognitiiviselta tasoltaan päättelyä ja soveltamista. Oppilaista keskimäärin 43 prosenttia vastasi oikein. Maiden välinen hajonta oli tässäkin tehtävässä huomattavaa. Suomalaisnuorista 59 prosenttia antoi oikean vastauksen.

Yhteiskunnallisten tietojen taso eri maissa

Yhteiskunnallisia tietoja kuvaava pistekeskisarvo vaihteli maittain välillä 381–586, tasolta D tasolle A (kuvi 3.1). Kahdessa maassa, Liettuassa ja Alankomaissa, pistekeskisarvo ei tilastollisesti merkitsevästi poikennut kaikkien maiden keskiarvosta (517). Kahdeksassa maassa pistekeskisarvo oli tilastollisesti merkitsevästi alempi ja yhdessätoista korkeampi kuin kaikkien maiden keskiarvo.

Vuoden 2009 tutkimuksessa suomalaisnuorten pistekeskisarvo (576) oli yhdessä tanskalaisnuorten kanssa kaikkien maiden korkein. Tällä kertaa suomalaisnuorten pistekeskisarvo oli vuodesta 2009 kasvanut yhdellä pisteellä (577), mutta tanskalaiset olivat yksin ykköstilalla ja sekä taiwanilaisilla että ruotsalaisilla nuorilla oli niukasti korkeampi keskiarvo. Kärkimaat ovat Etelä-Koreaa lukuun ottamatta edelleen samat kuin vuoden 2009 tutkimuksessa. Kaikki Latinalaisen Amerikan maat jäivät kansainvälisen keskiarvon alapuolelle sekä vuonna 2016 että 2009.

Vuoden 1999 CIVED-tutkimuksesta lähtien ovat suomalaisnuoret sijoittuneet neljän kärkimaan joukkoon ja pistekeskisarvo on vähitellen kasvanut. Vuonna 1999 tanskalaisnuorten tietämys oli osallistujamaiden keskitasoa ja ruotsalaisten hieman sen alle. Molemmissa maissa on nuorten yhteiskunnallisen tietämyksen taso siis selkeästi kohentunut.

Vuoden 2009 tutkimusta vastaavasti näkyi suomalaisnuorten suorituksissa vuonna 2016 tietämyksen tasaisuus. Tietämyksen vaihtelua kuvaava keskihajonta on kärkimaiden pienimpiä.

Taulukossa 3.6 on oppilaiden sijoittuminen yhteiskunnallisen tietämyksen eri suoritustasoille. Luonnollisesti tässä taulukossa maiden järjestys on lähes sama kuin kuviossa 3.1. Pienet erot järjestyksessä johtuvat siitä, että pistekeskisarvoltaan lähellä toisiaan olevien maiden tasojakaumat ovat hieman erilaisia.

Suoritustasoista korkeimmalle (taso A), vähintään 563 pistettä, sijoittui keskimäärin kolmasosa nuorista. Suomalaisnuorista tasolle A sijoittuneiden oppilaiden osuus eli reilu puolet oli kolmanneksi korkein, edellä vain tanskalaiset ja taiwanilaiset nuoret. Suoritustasolle B (479–562 pistettä) sijoittui keskimäärin vajaa kolmasosa nuorista ja

Taulukko 3.2 Suoritustasot ja niiden sisältökuvaukset (Schulz ym. 2017)

TASO A (vähintään 563 pistettä): Tasolla A oppilaat osaavat yhdistää yhteiskunnallisen ja poliittisen järjestelmän prosesseja ja vaikutuksia sekä niitä sääteleviä lainsäädännöllisiä ja institutionaalisia mekanismeja. He muodostavat paikkansapitäviä hypoteeseja institutionaalisten käytäntöjen ja kansalaistoiminnan hyödyistä, vaikuttimista ja todennäköisistä lopputuloksista. He yhdistävät, perustelevat ja arvioivat annettuja näkökantoja, linjauksia tai lakeja niitä tukevien periaatteiden pohjalta. Oppilaat osoittavat tuntevansa laajat kansainväliset taloudelliset voimat ja aktiivisen osallistumisen strategisen luonteen.

Tasolla A oppilaat osaavat esimerkiksi:

- Tunnistaa eettisen kuluttamisen strategiset tavoitteet.
- Esittää mekanismeja, joilla avoin julkinen keskustelu ja kommunikointi voivat hyödyttää yhteiskuntaa.
- Esittää hyötyjä, jotka liittyvät laajaan tiedolliseen kulttuurienväliseen ymmärrykseen yhteiskunnassa.
- Perustella oikeuslaitoksen ja kansanedustuslaitoksen välisen vallanjaon.
- Yhdistää hallinnon tasapuolisuus- ja yhdenvertaisuusperiaatteen lakeihin, jotka koskevat puolueille tehtävien taloudellisten lahjoitusten julkistamista.
- Arvioida tasa-arvoa ja osallistamista koskevia käytänteitä.
- Tunnistaa, miksi vaaleilla valituilla toimielimillä on rajoitettu toimiaika.
- Tunnistaa vapaan markkinatalouden ja monikansallisten yhtiöiden omistajuuden pääpiirteet.

TASO B (479–562 pistettä): Tasolla B oppilaat osoittavat tuntevansa edustuksellisen demokratian laajan käsitteen poliittisena järjestelmänä. He tunnistavat tapoja, joilla instituutioita ja lakeja voidaan käyttää suojelemaan ja edistämään yhteiskunnan arvoja ja periaatteita. He tiedostavat kansalaisten mahdollisuudet äänestäjinä edustuksellisessa demokratiassa ja kykenevät yleistämään periaatteita ja arvoja yksittäisistä esimerkitapauksista, jotka koskevat periaatelinjauksia ja lakeja (mukaan lukien ihmisoikeudet). Oppilaat osoittavat ymmärtävänsä, millaista vaikutusvaltaa aktiivisella kansalaistoiminnalla voi olla paikallisyhteisöä laajemminkin. He kykenevät yleistämään yksittäisen aktiivisen kansalaisen roolin laajempiin kansalaisyhteiskuntiin ja maailmaan.

Tasolla B oppilaat osaavat esimerkiksi:

- Yhdistää laillisen viranomaisen riippumattomuuden siihen, että julkinen luottamus viranomaispäätöksiin säilyy.
- Yleistää paikallisolosuhteisiin perustuen globalisaation taloudelliset riskit kehitysmaille.
- Tunnistaa, että asioista perillä olevat kansalaiset pystyvät paremmin päättämään, ketä vaaleissa äänestävät.
- Yhdistää äänestysvelvollisuuden demokratian edustuksellisuuteen.
- Kuvata kansanedustuslaitoksen päätehtävän.
- Määritellä perustuslain päätehtävän.
- Tiedostaa hallituksen ja armeijan välisen suhteen demokratiassa.
- Tiedostaa hallituksen kontrolloiman median vaarat.
- Yhdistää ympäristönsuojelun ja yksilön vastuun.

TASO C (395–478 pistettä): Tasolla C oppilaat osoittavat tuntevansa tasa-arvon, sosiaalisen yhteenkuuluvuuden ja vapauden demokratian periaatteina. He liittävät nämä laajat periaatteet arkisiin esimerkkeihin tilanteista, joissa on kyse niiden suojelemisesta tai haastamisesta. Oppilaat osoittavat tuntevansa myös peruskäsitteitä, jotka liittyvät yksilöön aktiivisena kansalaisena: he tiedostavat, että yksilöiden on välttämätöntä noudattaa lakia; he yhdistävät yksittäiset toimet todennäköisiin lopputuloksiin; sekä yhdistävät henkilökohtaiset ominaisuudet ja yksilön kyvyn saada aikaan yhteiskunnallisia muutoksia.

Tasolla C oppilaat osaavat esimerkiksi:

- Yhdistää lehdistön vapauden ja tiedotusvälineiden suurelle yleisölle välittämän informaation oikeellisuuden.
- Perustella äänestämisen vapaaehtoisuuden poliittiseen ilmaisuvapauteen kuuluvana.
- Tiedostaa, että demokraattisten johtajien tulisi olla tietoisia niiden ihmisten tarpeista, jotka ovat heidän toimivaltansa piirissä.
- Tiedostaa, että YK:n yleismaailmallinen ihmisoikeuksien julistus on tarkoitettu sovellettavaksi kaikkiin ihmisiin.
- Yleistää Internetin merkitys kansalaisten osallistumista palvelevaksi viestintävälineeksi.
- Tiedostaa asioista perillä olevan äänestäjän arvo.
- Tiedostaa, että hallitukset ovat vastuussa kaikille kansalaisille.
- Tiedostaa, että ulkomaanavun antaminen voi auttaa paikallista vakautta.
- Tiedostaa eettisen kuluttamisen taustalla olevat yhteiskunnalliset vaikuttimet.

TASO D (311–394 pistettä): Tasolla D oppilaat tiedostavat selkeitä demokratian peruspiirteitä. He tunnistavat, mitä yksinkertaisin esimerkein kuvatuilla säännöillä tai laeilla pyritään saavuttamaan. Lisäksi he tiedostavat syitä, miksi ihmiset osallistuvat yhteiseen hyvään pyrkivään toimintaan.

Tasolla D oppilaat osaavat esimerkiksi:

- Tiedostaa, että kansallinen puolustus on armeijan keskeinen tehtävä.
- Yhdistää oikeus lääketieteelliseen apuun ihmisten haluun työskennellä avustusjärjestöissä.
- Tiedostaa suljetun lippuäänestyksen ja äänestäjän valinnanvapauden välinen yhteys.
- Tiedostaa, että vapaaehtoistyöntekijät antavat arvokkaan panoksen yhteisöilleen.
- Tiedostaa, että kaikki ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä.

Taulukko 3.3 Tehtäväesimerkki 1 (perustaso)

Eräs ministeri on jäänyt Exlandiassa kiinni ajettuaan autolla ylinopeutta. Hän sai sakot tieliikennelain rikkomisesta.

Miksi ministerin on maksettava sakot?

- Siksi, että ministereillä on tarpeeksi rahaa sakkojen maksamiseen.
- Laki on kaikille sama.
- Siksi, että hän haluaa ihmisten äänestävän häntä jatkossakin.
- Siksi, että poliisi voi pidättää hänet, ellei hän maksa sakkoa.

Maat	%
Alankomaat	93,5
Belgia (FI)	95,1
Bulgaria	82,4
Chile	82,8
Dominikaaninen tasavalta	63,5
Italia	95,6
Kolumbia	87,6
Kroatia	95,3
Latvia	88,5
Liettua	92,0
Malta	89,9
Meksiko	78,8
Norja	93,3
Peru	85,1
Ruotsi	92,6
Slovenia	90,0
Suomi	97,3
Taiwan	90,9
Tanska	95,5
Venäjä	92,1
Viro	95,1
Kaikki maat	89,4
<i>Otanta puutteellinen:</i>	
<i>Etelä-Korea</i>	95,3
Hongkong	88,4
Saksa	94,8

Taulukko 3.4 Tehtäväesimerkki 2 (taso 2)

Erään nuorisokerhon jäsenet valitsevat kerholleen johtajaa. Yksi jäsenistä tarjoutuu kerhonjohtajaksi, mutta kerholaiset haluavat valita johtajan äänestyksellä.

Mikä on **paras** syy siihen, miksi kerho haluaa valita johtajansa äänestyksellä eikä valitsemalla siihen tehtävään tarjoutuvan henkilön?

- Äänestys voidaan uusida, jos tulos ei sovi kerholaisille.
- Äänestys on nopein tapa päättää kerhonjohtajasta.
- Äänestys antaa jokaiselle kerholaiselle mahdollisuuden osallistua johtajan valintaan.
- Äänestys varmistaa, että jokainen kerhon jäsen on tyytyväinen johtajavalintaan.

Maat	%
Alankomaat	67,0
Belgia (FI)	71,2
Bulgaria	58,2
Chile	49,7
Dominikaaninen tasavalta	21,2
Italia	65,7
Kolumbia	35,3
Kroatia	56,2
Latvia	65,1
Liettua	46,7
Malta	60,4
Meksiko	30,3
Norja	65,2
Peru	48,7
Ruotsi	67,7
Slovenia	71,5
Suomi	82,3
Taiwan	58,3
Tanska	80,2
Venäjä	67,9
Viro	62,9
Kaikki maat	58,7
<i>Otanta puutteellinen:</i>	
<i>Etelä-Korea</i>	54,1
Hongkong	56,4
Saksa	65,6

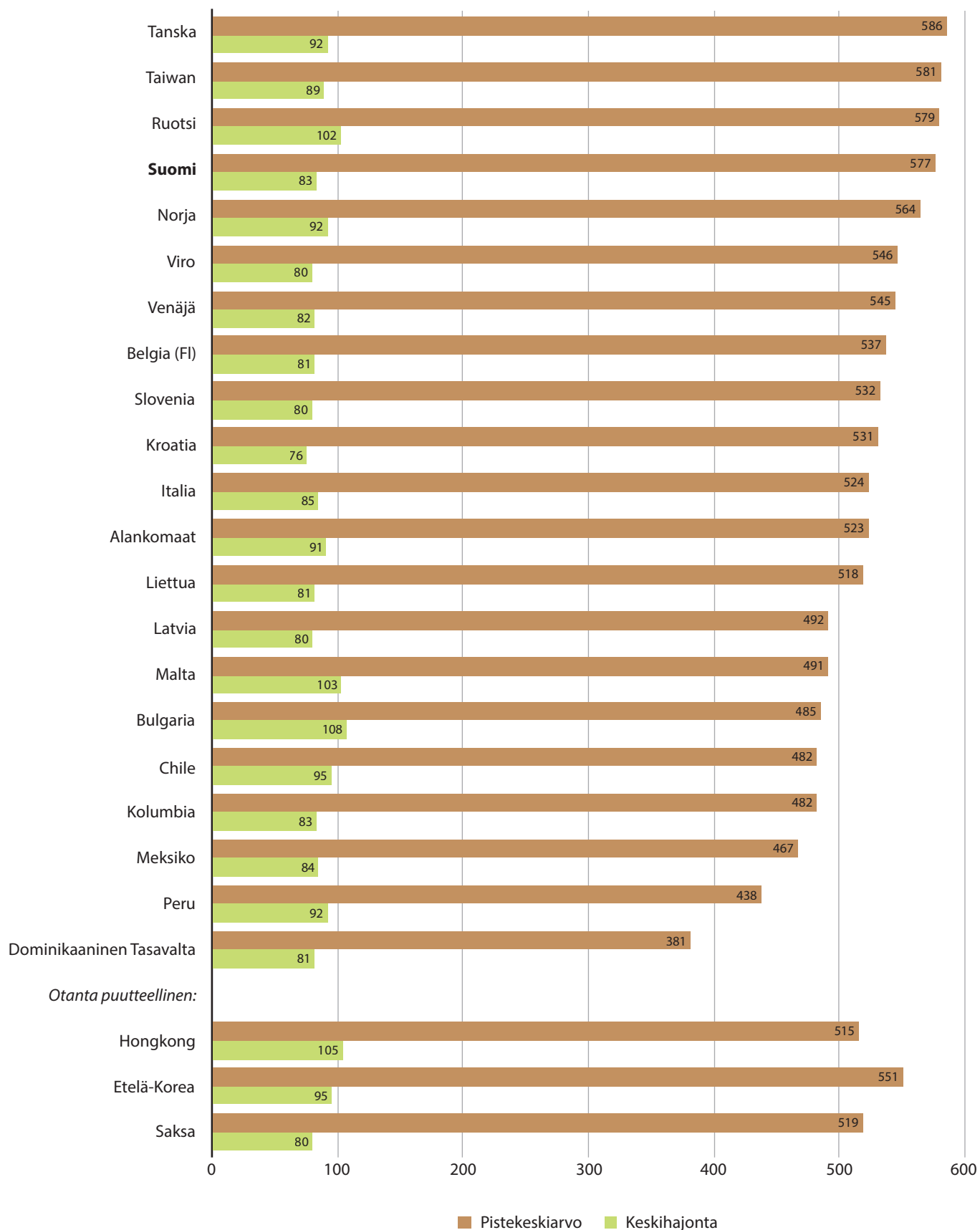
Taulukko 3.5 Tehtäväesimerkki 3 (taso 3)

Henkilöt tai ryhmät lahjoittavat toisinaan rahaa puolueille. Joissakin maissa laki edellyttää, että puolueet julkistavat tiedot saamistaan lahjoituksista.

Mikä on tällaisen lain tarkoitus?

- Laki kannustaa kansalaisia äänestämään niitä puolueita, jotka saavat vähemmän lahjoituksia.
- Laki auttaa yleisöä ratkaisemaan, mikä puolue todennäköisesti voittaa seuraavat vaalit.
- Laki rohkaisee useampia ihmisiä liittymään varakkaisiin puolueisiin.
- Laki hillitsee puolueita suosimasta lahjoittajia.

Maat	%
Alankomaat	39,9
Belgia (Fl)	36,4
Bulgaria	38,5
Chile	34,2
Dominikaaninen tasavalta	26,6
Italia	19,8
Kolumbia	37,5
Kroatia	45,6
Latvia	28,3
Liettua	40,6
Malta	41,8
Meksiko	24,5
Norja	68,0
Peru	24,3
Ruotsi	49,9
Slovenia	43,3
Suomi	59,4
Taiwan	82,6
Tanska	61,6
Venäjä	46,7
Viro	50,3
Kaikki maat	42,8
<i>Otanta puutteellinen:</i>	
<i>Etelä-Korea</i>	95,3
Hongkong	67,1
Saksa	50,6

Kuvio 3.1 Yhteiskunnallisten tietojen pistekeskisarvot ja keskihajonnat maittain

Taulukko 3.6 Oppilaiden prosenttiosuudet suoritustasoittain ja maittain

Maat	Alle tason D	Taso D	Taso C	Taso B	Taso A
Tanska	0,4	2,3	10,2	24,6	62,5
Taiwan	0,5	2,9	9,9	24,5	62,2
Suomi	0,3	2,3	10,0	27,0	60,4
Ruotsi	0,7	3,6	12,2	25,2	58,3
Norja	0,7	3,8	13,1	28,9	53,5
Viro	0,2	3,2	16,7	36,9	43,0
Venäjä	0,3	3,7	16,6	37,3	42,1
Belgia	0,2	4,6	19,1	36,6	39,5
Slovenia	0,4	4,5	20,6	37,6	37,0
Kroatia	0,3	3,9	19,9	39,9	36,0
Alankomaat	0,9	8,2	23,2	32,1	35,6
Italia	0,9	6,5	21,5	36,1	34,9
Liettua	0,7	6,7	23,5	38,5	30,5
Bulgaria	6,4	16,0	22,5	28,4	26,7
Malta	5,5	13,4	23,2	31,7	26,2
Chile	3,7	16,0	27,2	31,7	21,4
Latvia	1,7	10,7	29,1	39,0	19,5
Kolumbia	2,1	13,8	31,3	35,4	17,4
Meksiko	3,2	17,7	33,1	32,8	13,1
Peru	9,4	23,5	32,2	26,0	8,8
Dominikaaninen tasavalta	19,0	38,7	30,1	11,0	1,2
Kaikki maat	2,7	9,8	21,2	31,5	34,8
<i>Otanta puutteellinen:</i>					
Etelä-Korea	0,8	5,2	16,5	30,5	47,0
Hongkong	3,4	10,9	19,1	31,5	35,0
Saksa	0,6	6,6	22,8	39,3	30,7

suomalaisnuorista neljäsosa. Tällä tasolla maiden välinen vaihtelu oli vähäisintä.

Tasolle C (395–478) sijoittui nuorista keskimäärin viidesosa ja suomalaisnuorista kymmenesosa. Se oli yhdessä taiwanilaisten ja tanskalaisten nuorten kanssa kaikkien maiden pienimpiä prosenttiosuuksia.

Tasolle D (311–394 pistettä) tai sen alle sijoittui nuorista keskimäärin runsas kymmenesosa ja suomalaisnuorista kolme prosenttia. Se oli yhdessä tanskalaisten kanssa kaikkien maiden pienin prosenttiosuus. Suurin osuus oli Dominikaanisen tasavallan nuorilla.

Oppilaiden erot yhteiskunnallisissa tiedoissa ovat erittäin suuret. Lyhyesti ilmaistuna parhaiten suoriutuneita olivat Taiwanin ohella jälleen Pohjoismaat ja heikoimmin suoriutuneita Latinalaisen Amerikan maat.

Yksi syy eroihin ja niiden pysyvyyteen voi hyvinkin olla eri maanosien kovin erilainen yhteiskunnallinen tilanne, jonka johdosta oppilaat näkevät ja ymmärtävät heille

esitetyt tehtävät jossain määrin eri tavalla. Tehtävät voivat pohjoismaisissa demokratioissa kasvaneille olla aiheiltaan ja kontekstiltään tutumpia kuin yhteiskuntajärjestykseltään epävakaaissa maissa. Toki Latinalaisessa Amerikassa koulutukseen myös panostetaan pienempi osa bruttokansantuotteesta kuin Pohjoismaissa (ks. liite 2). Erilaisista lähtökohdista kertoo myös se, että eri maiden inhimillisen kehityksen indeksin⁴ ja oppilaiden yhteiskunnallisen tietämyksen tason välinen korrelaatio on kohtalaisen vahva ($r = 0,65$).

Pohjoismaiden ja Pohjois-Euroopan maiden sekä Latinalaisen Amerikan maiden välillä on eroja myös oppilaiden osallistumisessa ja halukkuudessa osallistua mutta siitä enemmän luvussa 4.

⁴ Yhdistyneiden kansakuntien kehitysohjelman (UNDP) luoma mittari, joka koostuu odotettavissa olevasta elinajasta, koulutuksesta ja elintasosta. Indeksien tavoitteena on tarjota vertailukelpoinen mittari eri maiden välille ja kuvata, kuinka hyvän elämän laadun maat pystyvät tarjoamaan asukkailleen.

Muutos yhteiskunnallisten tietojen tasossa vuodesta 2009

Tutkimukseen osallistuneista maista 21 osallistui myös vuoden 2009 ICCS-tutkimukseen. Näistä 18 täytti oppilastutkimukselle asetetut kriteerit ja ovat siten vertailukelpoisia. Taulukko 3.7 kuvaa yhteiskunnallisia tietoja kuvaavien skaalapistemäärien keskiarvojen muutosta maittain.

Nuorten yhteiskunnallisia tietoja kuvaava pistekeskisarvo kasvoi lähes kaikissa maissa vuodesta 2009 vuoteen 2016. Yhdessätoista maassa kasvu oli tilastollisesti merkitsevä (tummennetut numerot). Eniten pistekeskisarvo kasvoi Ruotsissa, Venäjällä ja Norjassa. Suomessa kasvu oli maiden pienimpiä, yksi piste. Chilessä ja Italiassa pistemäärä väheni.

Nuorten taustat ja yhteiskunnallisten tietojen taso

Sukupuoli ja yhteiskunnallisten tietojen taso

Vuoden 2009 tutkimuksessa tyttöjen yhteiskunnallinen tietämys oli lähes kaikissa maissa paremmalla tasolla kuin poikien. Taulukko 3.8 kertoo tilanteen vuonna 2016.

Taulukko 3.7 Muutokset nuorten yhteiskunnallisessa tietämyksessä vuosina 2009 ja 2016 (skaalapistemäärä)

Maat	2016	2009	Muutos
Ruotsi	579	537	42
Venäjä	545	506	39
Norja	564	538	26
Belgia	537	514	23
Taiwan	581	559	22
Viro	546	525	21
Kolumbia	482	462	20
Bulgaria	485	466	19
Slovenia	532	516	16
Meksiko	467	452	15
Liettua	518	505	13
Latvia	492	482	10
Tanska	586	576	10
Malta	491	490	1
Dominikaaninen tasavalta	381	380	1
Suomi	577	576	1
Chile	482	483	-1
Italia	524	531	-7

Tilastollisesti merkitsevät erot ($p < .05$) on merkitty tummennetulla

Vuoden 2016 tutkimuksessa tyttöjen yhteiskunnallinen tietämys oli kaikissa maissa parempaa tasoa kuin poikien. Tyttöjen pistekeskisarvo oli sekä keskimäärin että 19 maassa tilastollisesti merkitsevästi korkeampi kuin poikien. Vain Perussa ja Belgiassa ero ei ollut tilastollisesti merkitsevä. Suurimmillaan ero oli Maltalla, Bulgariassa ja Ruotsissa. Suomessakin ero oli kaikkien maiden keskiarvon yläpuolella. Kaikissa Pohjoismaissa tyttöjen ja poikien välinen ero yhteiskunnallisessa tietämyksessä on kasvanut vuoteen 2009 verrattuna.

Sosioekonominen tausta ja yhteiskunnallisten tietojen taso

Oppilaiden sosioekonomista taustaa on mitattu oppilaiden vanhempien ammatilla, koulutustasolla ja kotona olevien kirjojen määrällä. Vuoden 2009 tutkimuksessa näistä mittareista vanhempien ammatilla todettiin olevan vahvin yhteys oppilaiden yhteiskunnallisten tietojen

Taulukko 3.8 Sukupuoli ja yhteiskunnallinen tietämys

Maat	Tytöt	Pojat	Ero
Malta	511	473	38
Bulgaria	505	468	37
Ruotsi	598	562	36
Slovenia	550	515	35
Taiwan	599	564	35
Norja	581	547	34
Viro	563	530	33
Suomi	594	561	33
Latvia	507	476	31
Dominikaaninen tasavalta	396	367	29
Liettua	532	504	28
Kroatia	544	518	26
Chile	494	471	23
Tanska	597	575	22
Meksiko	478	456	22
Italia	535	515	20
Venäjä	552	538	14
Alankomaat	530	516	14
Kolumbia	486	478	8
Peru	441	435	6
Belgia	538	537	1
Kaikki maat	530	505	25
<i>Otanta puutteellinen:</i>			
Etelä-Korea	568	537	31
Hongkong	532	499	33

Tilastollisesti merkitsevät erot ($p < .05$) on merkitty tummennetulla

tasoon. Tässä raportissa käytetään sosioekonomisen tason mittareista vanhempien ammattia. Kansainvälisestä raportista käy ilmi myös muiden mittareiden yhteys oppilaiden yhteiskunnallisten tietojen tasoon.

Vanhempien ammatti on ensin koodattu ISCO-08 luokituksen mukaan ja sen jälkeen muutettu kansainvälisen sosioekonomisen indeksin (SEI) mukaiseksi pistemääräksi. Indeksipistemäärä vaihtelee välillä 16–90. Oppilaat ilmoittivat molempien vanhempiensa ammatin ja tässä on käytetty ilmoitetuista korkeinta indeksipistemäärää. Joissakin analyyseissä ja kuvauksissa (muun muassa taulukko 3.9) on käytetty pistemäärän jakoa kahteen: alhainen – keskitaso (alle 50 pistettä), keskitaso – korkea (50 pistettä tai enemmän). Taulukossa 3.9 on myös kerrottu kuinka monta prosenttia oppilaista sijoittui sosioekonomisessa indeksissä luokkiin alle 50 ja 50 tai enemmän.

Oppilaiden vanhempien ammatilla oli selvä yhteys oppilaiden yhteiskunnallisten tietojen tasoon. Mitä kor-

keampi on sosioekonominen taso, sitä korkeammalla tasolla on yhteiskunnallinen tietämys. Yhteyden vahvuus tosin vaihtelee maittain.

Ero nuorten yhteiskunnallisessa tietämyksessä luokkien alle 50 indeksipistettä ja 50 tai enemmän välillä oli keskimäärin 35 pistettä. Suomalaisnuorilla se oli 30 pistettä eli hieman alle kaikkien maiden keskiarvon. Suurin ero oli Bulgariassa, Ruotsissa, Sloveniassa, Belgiassa, Tanskassa ja Alankomaissa sekä pienin Dominikaanisessa tasavallassa. Korrelaationa ilmaistuna vanhempien sosioekonomisen tason ja nuorten yhteiskunnallisen tietämyksen tason yhteys oli kohtalainen sekä kaikkien maiden nuorilla ($r = 0,37$) että suomalaisnuorilla ($r = 0,30$).

Taulukko 3.9 Vanhempien ammatti ja oppilaiden yhteiskunnallinen tietämys (SEI-indeksi)

Maat	SEI alle 50		SEI 50 tai enemmän	
	%	ka	ka	%
Alankomaat	48	501	543	52
Belgia (FI)	51	516	560	49
Bulgaria	50	462	509	50
Chile	60	470	502	40
Dominikaaninen tasavalta	67	378	389	33
Italia	66	511	550	34
Kolumbia	64	471	502	36
Kroatia	60	521	546	40
Latvia	51	480	505	49
Liettua	57	504	535	43
Malta	52	475	509	48
Meksiko	71	457	492	29
Norja	39	540	579	61
Peru	73	426	468	27
Ruotsi	41	552	598	59
Slovenia	54	512	556	46
Suomi	55	563	593	45
Taiwan	53	568	597	47
Tanska	41	561	604	59
Venäjä	47	526	561	53
Viro	50	529	564	50
Kaikki maat	55	501	536	45
<i>Otanta puutteellinen:</i>				30,5
Etelä-Korea	59	541	541	41
Hongkong	53	515	515	47

Tilastollisesti merkitsevät erot ($p < .05$) on merkitty tummennetulla

Maahanmuuttajatausta, kotona puhuttu kieli ja yhteiskunnallisten tietojen taso

Maahanmuuttajatausta on jaettu kahteen luokkaan: 1) maahanmuuttajataustaiset oppilaat, 2) kantaväestöön kuuluvat oppilaat. Maahanmuuttajataustaisilla oppilailla tarkoitetaan oppilaita, jotka ilmoittivat, etteivät sekä hän että hänen vanhempansa ole syntyneet siinä maassa, jossa kyselyyn vastasivat ja oppilaita, jotka olivat syntyneet tässä maassa, mutta joiden vanhemmat olivat syntyneet ulkomailla. Kantaväestöön kuuluvia ovat oppilaat, jotka ja joiden vanhemmat olivat syntyneet siinä maassa, jossa kyselyyn vastasivat.

Kotona puhuttu kieli on myös jaettu kahteen luokkaan: 1) kieli sama kuin testikieli, 2) kieli eri kuin testikieli. Kotona puhutulla kielellä tarkoitetaan kieltä, jota oppilaat enimmäkseen puhuvat kotonaan. Taulukko 3.10 kuvaa oppilaiden maahanmuuttajataustan ja kotona puhutun

kielen yhteyttä oppilaiden yhteiskunnallisten tietojen tasoon.

Keskimäärin tarkasteltuna oli kantaväestöön kuuluvilla oppilailla yhteiskunnallinen tietämys korkeammalla tasolla kuin maahanmuuttajataustaisilla oppilailla. Maiden välinen vaihtelu tosin on huomattavaa. Keskimäärin ero oli 44 pistettä. Suurimmillaan ero oli Kolumbiassa, Perussa ja Suomessa (80 pistettä) sekä pienimmillään Kroatiassa, Venäjällä, Maltalla ja Liettuassa. Myös muissa Pohjoismaissa kuin Suomessa oli ero keskimääräistä suurempi.

Oppilaskokeessa ja kyselylomakkeissa käytettyä kieltä kotonaan puhuvilla oppilailla oli yhteiskunnallinen tietämys korkeammalla tasolla kuin jotain muuta kieltä puhuvilla. Keskimääräinen ero oli 48 pistettä. Suurin ero oli Bulgariassa ja Perussa sekä pienin Maltalla, Dominikaanisessa tasavallassa, Kolumbiassa ja Kroatiassa. Suomessa (57 pistettä) ja muissa Pohjoismaissa ero on hieman kaikkien maiden keskiarvoa suurempi.

Taulukko 3.10 Maahanmuuttajatausta, kotona puhuttu kieli ja yhteiskunnallinen tietämys

Maat	Maahanmuuttajatausta	Kantaväestö	Muu kuin testin kieli	Testin kieli
Alankomaat	490	527	493	526
Belgia (FI)	489	548	491	550
Bulgaria			390	498
Chile	463	489	445	484
Dominikaaninen tasavalta	365	388	381	382
Italia	489	533	479	536
Kolumbia	395	485	468	482
Kroatia	526	533	512	532
Latvia	478	495	458	498
Liettua	507	521	469	522
Malta	486	498	506	488
Meksiko	420	472	414	469
Norja	514	574	519	570
Peru	362	445	345	445
Ruotsi	531	597	522	592
Slovenia	498	539	484	537
Suomi	500	580	523	580
Taiwan			538	588
Tanska	533	594	528	592
Venäjä	535	546	485	548
Viro	516	550	507	549
Kaikki maat	479	523	474	522
<i>Otanta puutteellinen:</i>				
Etelä-Korea				30.5
Hongkong	523	514	501	521

Tilastollisesti merkitsevät erot ($p < .05$) on merkitty tummennetulla

Otanta-alue, sukupuoli ja yhteiskunnallisten tietojen taso

Otantaan varten suomalaiset koulut jaettiin ositteisiin suuralueen ja koulun opetuskielen mukaan. Taulukon 3.11 mukaan alueelliset erot suomalaisten kahdeksaluokkalaisten yhteiskunnallisten tietojen tasossa eivät olleet suuria mutta kuitenkin tilastollisesti merkitseviä. Kun otetaan huomioon oppilaiden sosioekonomisen taustan alueellinen vaihtelu, alueelliset erot eivät enää ole tilastollisesti merkitseviä. Vähäinen alueellinen vaihtelu siis pääosin selittyy oppilaiden sosioekonomisen taustan alueellisella vaihtelulla.

Tyttöjen yhteiskunnallisten tietojen taso oli poikia parempi kaikilla alueilla. Ero on tilastollisesti merkitsevä muilla alueilla paitsi ruotsinkielisissä kouluissa.

Taulukko 3.11 Yhteiskunnallisten tietojen taso otanta-alueen ja sukupuolen mukaan

Otanta-alue	Kaikki	Tytöt	Pojat
Helsinki-Uusimaa	578	593	566
Etelä-Suomi	574	593	559
Länsi-Suomi	583	603	565
Pohjois- ja Itä-Suomi	570	588	551
Ruotsinkieliset koulut	582	590	574

Nuorten yhteiskunnallinen osallistuminen

Tiedollisen kokeen jälkeen oppilaat täyttivät oppilaskyselyn, jolla kerättiin tietoa nuorten taustoista, yhteiskunnallisesta osallistumisesta ja asenteista erilaisiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin.

Oppilaiden osallistumista ja asenteita koskevat tiedot on raportoitu paitsi oppilaiden vastausten prosenttija-kaumina myös faktorianalyysin avulla useammasta samaan aihepiiriin liittyvästä väittämästä muodostettujen kansainvälisten tulosten mukaan skaalattujen muuttujien avulla. Nämä *skaalamuuttujat* on muodostettu yksittäisten muuttujien arvojen perusteella laskettujen faktoripistemäärien pohjalta siten, että kunkin muuttujan osallistujamaittain painotettu keskiarvo on 50 ja keskihajonta 10.

Yhteiskunnalliseen toimintaan osallistumisessa on erilaisia tasoja ja muotoja passiivisemmista aktiivisempiin ja yksilöllisistä (esimerkiksi satunnainen äänestäminen) kollektiivisempiin (esimerkiksi poliittisiin puolueisiin kuuluminen, osallistuminen järjestötoimintaan). Oppilaiden osallistumista sekä halukkuutta ja kiinnostuneisuutta osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan kartoitettiinkin monin tavoin: tiedonhankinta eri medioita käyttäen, sosiaalisen median käyttö, yhteiskunnallisista asioista keskusteleminen ystävien ja vanhempien kanssa, oppilaiden käsitys kyvystään yhteiskunnallisena toimijana, osallistuminen ja halukkuus osallistua koulussa, näkemys koulussa osallistumisen merkityksestä, osallistuminen erilaisten yhteiskunnallisten järjestöjen, kerhojen tai ryhmien toimintaan, arvioitu tuleva äänestyskäyttäytyminen ja erilaisiin poliittisen toiminnan muotoihin osallistuminen sekä valmius osallistua laillisiin tai laittomiin mielenilmauksiin.

Tiedonhankinta eri tietolähteistä

Nuorten kiinnostuneisuutta hankkia tietoa poliittisista ja yhteiskunnallisista kysymyksistä traditionaalisia tietolähteitä käyttäen tiedusteltiin kysymällä **"Kuinka usein teet seuraavia asioita?"**:

- **Katsot televisiota saadaksesi tietoa koti- ja ulkomaan uutisista**
- **Luet sanomalehteä saadaksesi tietoa koti- ja ulkomaan uutisista**
- **Keskustelet vanhempiesi kanssa ajankohtaisista ulkomaiden tapahtumista**

Vastausvaihtoehdot olivat "en koskaan tai hyvin harvoin", "kuukausittain (vähintään kerran kuukaudessa)", "viikoittain (vähintään kerran viikossa)", "päivittäin tai lähes päivittäin". Kysymys oli sama myös vuonna 2009. Taulukossa 4.1 on niiden oppilaiden prosenttiosuudet, jotka olivat hankkineet tietoa vähintään viikoittain.

Oppilaista keskimäärin kaksi kolmasosaa katsoi televisiota saadakseen tietoa koti- ja ulkomaan uutisista. Vajaa puolet keskusteli vanhempiensa kanssa ajankohtaisista ulkomaiden tapahtumista ja neljännes luki sanomalehteä saadaksesi tietoa koti- ja ulkomaan uutisista.

Televisiota tiedonlähteenä vähintään viikoittain käytti suhteellisesti useampi nuori Taiwanissa, Perussa, Kolumbiassa ja Chilessä sekä harvempi Suomessa ja Norjassa.

Sanomalehdet olivat tiedonlähteenä suhteellisesti useimmilla nuorilla Perussa ja Dominikaanisessa tasaval-

Taulukko 4.1 Oppilaiden tiedonhankinta traditionaalisia lähteitä käyttäen maittain vuosina 2016 ja 2009 (%)

Maat	Katsoo televisiota			Lukee lehtiä			Keskustelee vanhempien kanssa		
	2016	2009	2016–2009	2016	2009	2016–2009	2016	2009	2016–2009
Alankomaat	63			18			46		
Belgia (Fl)	72	62	10	33	33	0	44	28	16
Bulgaria	72	72	0	20	37	-17	4	40	1
Chile	76	80	-4	23	38	-15	38	40	-2
Dominikaaninen tasavalta	72	74	-2	39	54	-15	47	50	-3
Italia	74	78	-4	27	36	-9	61	55	6
Kolumbia	79	84	-5	35	38	-3	45	48	-3
Kroatia	64			25			49		
Latvia	57	76	-19	20	37	-17	47	41	6
Liettua	73	76	-3	23	45	-22	50	40	10
Malta	65	64	1	16	28	-12	51	40	11
Meksiko	59	63	-4	26	31	-5	36	38	-2
Norja	55	71	-16	27	54	-27	43	35	8
Peru	80			60			51		
Ruotsi	57	49	8	29	51	-22	48	28	20
Slovenia	59	54	5	17	32	-15	43	33	10
Suomi	45	50	-5	30	48	-18	41	24	17
Taiwan	80	80	0	35	56	-21	39	38	1
Tanska	60	69	-9	20	28	-8	58	45	13
Venäjä	57	61	-4	21	38	-17	38	33	5
Viro	65	75	-10	30	53	-23	40	30	10
Kaikki maat 2016	66			27			46		
Maat 2016 ja 2009	65	69	-4	26	41	-15	45	38	7
<i>Otanta puutteellinen:</i>									
Etelä-Korea	60			14			41		
Hongkong	71			44			39		
Saksa	60			23			57		

Tilastollisesti merkitsevät erot ($p < .05$) on merkitty tummennetulla

lassa sekä harvemmillä Maltalla ja Sloveniassa. Suomalaisnuorista kolmasosa, eli hieman keskimääräistä useampi, käytti sanomalehteä tiedonlähteenä vähintään viikoittain.

Vanhempien kanssa ajankohtaisista ulkomaiden tapahtumista vähintään viikoittain keskusteli suhteellisesti useampi nuori Italiassa ja Tanskassa sekä harvempi Meksikossa. Suomalaisnuorista vajaa puolet, eli hieman alle keskimääräisen, keskusteli vanhempiensa kanssa ajankohtaisista ulkomaiden tapahtumista vähintään viikoittain.

Vuodesta 2009 vuoteen 2016 television osuus nuorten tietolähteenä väheni hieman. Sanomalehtien osuus väheni reippaammin, keskimäärin 15 prosenttiyksikköä. Suomalaisnuorilla vähennys oli 18 prosenttiyksikköä. Vanhempien kanssa keskusteleminen sen sijaan lisääntyi, keskimäärin 7 prosenttiyksikköä. Suomalaisnuorilla lisäys oli huomattava, 17 prosenttiyksikköä.

Internetin ja sosiaalisen median käyttöä tiedon hankintaan ja kommentointiin yhteiskunnallisissa asioissa tiedusteltiin kysymyksellä **"Kuinka usein teet seuraavia asioita?"**

- **Haet internetistä tietoa poliittisista tai yhteiskunnallisista asioista ***
 - **Lähetät internetiin tai sosiaaliseen mediaan kommentin tai kuvan, joka koskee jotakin poliittista tai yhteiskunnallista asiaa ***
 - **Jaat tai kommentoit jonkun toisen verkkoviestiä, joka koskee jotakin poliittista tai yhteiskunnallista asiaa ***
- *) mukana skaalamuuttujassa (Cronbachin alfa = 76)

Vastausvaihtoehdot olivat "en koskaan tai hyvin harvoin", "kuukausittain (vähintään kerran kuukaudessa)", "viikoit-

tain (vähintään kerran viikossa)", "päivittäin tai lähes päivittäin". Tätä kysymystä ei ollut vuoden 2009 tutkimuksessa. Skaalamuuttujan arvoa (skaalapistemäärää) tulkitaan siten, että mitä korkeampi arvo sitä useammin sosiaalista mediaa on käytetty tiedon hankintaan ja kommentointiin yhteiskunnallisissa asioissa. Taulukossa 4.2 on maittain skaalapisteyden keskiarvot ja niiden oppilaiden prosenttiosuudet, jotka olivat käyttäneet internetiä ja sosiaalista mediaa tiedon hankintaan ja kommentointiin vähintään viikoittain.

Oppilaat käyttivät internetiä ja sosiaalista mediaa tiedon hankintaan ja kommentointiin varsin vähän sekä kansainvälisesti että suomalaisittain asiaa tarkastellen. Skaalapistemäärinä ilmaistuna vähiten internetiä ja sosiaalista mediaa tiedon hankintaan ja kommentointiin käytettiin Alankomaissa, Suomessa ja Sloveniassa sekä

eniten Taiwanissa ja Dominikaanisessa tasavallassa. Suomalaispojat käyttivät internetiä ja sosiaalista mediaa tiedonhankintaan ja kommentointiin useammin kuin tytöt.

Vähintään kerran viikossa haki internetistä tietoa poliittisista tai yhteiskunnallisista asioista keskimäärin 31 prosenttia kahdeksaluokkalaisista. Suhteessa selvästi eniten tiedonhakijoita oli Taiwanissa sekä vähiten Alankomaissa, Suomessa (18 %) ja Sloveniassa.

Jotakin poliittista tai yhteiskunnallista asiaa koskevan kommentin tai kuvan lähettäminen internetiin tai sosiaaliseen mediaan oli vähäistä. Keskimäärin yhdeksän prosenttia kahdeksaluokkalaisista oli toiminut näin vähintään viikoittain. Suhteellisesti eniten lähettäjiä oli Taiwanissa ja Dominikaanisessa tasavallassa ja vähiten (3 %) Kroatiassa, Tanskassa, Suomessa, Alankomaissa ja Sloveniassa.

Taulukko 4.2 Internetin ja sosiaalisen median käyttö tiedon hankintaan ja kommentointiin (skaalapistemäärä ja %)

Maat	Piste-keskiarvo	Haet internetistä tietoa poliittisista tai yhteiskunnallisista asioista	Lähetät internetiin tai sosiaaliseen mediaan kommentin tai kuvan, joka koskee jotakin poliittista tai yhteiskunnallista asiaa	Jaat tai kommentoit jonkun toisen verkkoviestiä, joka koskee jotakin poliittista tai yhteiskunnallista asiaa
Alankomaat	44	10	3	5
Belgia (FI)	48	23	5	6
Bulgaria	50	26	12	11
Chile	48	21	9	8
Dominikaaninen tasavalta	54	37	19	23
Italia	51	35	9	10
Kolumbia	51	29	11	16
Kroatia	49	34	3	3
Latvia	53	37	14	14
Liettua	52	37	8	9
Malta	48	25	7	8
Meksiko	50	29	12	12
Norja	49	27	4	5
Peru	53	33	17	18
Ruotsi	50	33	5	7
Slovenia	47	20	3	4
Suomi	46	18	3	3
Taiwan	57	65	20	15
Tanska	50	38	3	4
Venäjä	52	40	8	10
Viro	49	26	5	8
Kaikki maat	50	31	9	10
<i>Otanta puutteellinen:</i>				
Etelä-Korea	52	41	8	11
Hongkong	52	29	16	16
Saksa	47	14	8	7

Keskimäärin 10 prosenttia kahdeksaluokkalaisista jalkoi tai kommentoi jonkun toisen verkkoviestii, joka koskee jotakin poliittista tai yhteiskunnallista asiaa. Suhteellisesti eniten jakajia ja kommentoijia oli Dominikaanisessa tasavallassa sekä vähiten Kroatiassa ja Suomessa (3 %).

Tiedonetsintävälineenä internetii ja sosiaalista mediaa vähintään viikoittain käytti harvempi kuin televisiota ja vain hieman useampi kuin sanomalehtiä. Vanhempien kanssa keskusteleminen oli huomattavasti yleisempää kuin kommentointi ja jakaminen internetissä tai sosiaalisessa mediassa silloin kun on kysymys tiedon hankinnasta.

Poliittisista ja yhteiskunnallisista asioista keskusteleminen

Poliittisista ja yhteiskunnallisista asioista vanhempiensa ja koulun ulkopuolella ystäviensä kanssa keskustelemisen useutta tiedusteltiin oppilailta seuraavilla keskustelutavoilla:

- **Keskustelet vanhempiesi kanssa poliittisista tai yhteiskunnallisista asioista ***
- **Keskustelet ystäviesi kanssa poliittisista tai yhteiskunnallisista asioista ***
- **Keskustelet vanhempiesi kanssa ajankohtaisista ulkomaiden tapahtumista ***
- **Keskustelet ystäviesi kanssa ajankohtaisista ulkomaiden tapahtumista ***

**) mukana skaalamuuttujassa (Cronbachin alfa = 0,74)*

Vastausvaihtoehdot olivat "en koskaan tai hyvin harvoin", "kuukausittain (vähintään kerran kuukaudessa)", "viikoittain (vähintään kerran viikossa)", "päivittäin tai lähes päivittäin". Skaalamuuttuja on sama kuin vuoden 2009 tutkimuksessa. Skaalamuuttujan arvoa (skaalapistemäärää) tulkitaan siten, että mitä korkeampi arvo sitä useammin on keskusteltu. Skaalapistemäiden keskiarvot maittain ovat taulukossa 4.3. Keskiarvot on kaikissa taulukoissa pyöristetty lähimpään kokonaislukuun, mutta mahdolliset muutokset eri vuosien välillä esitetään yhdellä desimaalilla.

Skaalapistemäärällä mitattuna poliittisista tai yhteiskunnallisista asioista sekä ajankohtaisista ulkomaiden tapahtumista keskusteltiin koulun ulkopuolella useimmin Tanskassa, Latviassa, Liettuassa ja Perussa sekä harvemmin Meksikossa. Suomalaisnuorten keskiarvo (49) oli hieman alle kansainvälisen keskiarvon. Maiden välinen vaihtelu on varsin vähäistä.

Myös keskimääräinen muutos vuodesta 2009 vuoteen 2016 on vähäinen. Suurin muutos oli ruotsalaisnuorilla (+6.4 pistettä). Suomalaisnuorillakin muutos oli keskimääräistä suurempi (+4.9 pistettä). Suomalaisyttöjen ja poikien välillä ei ollut eroa keskustelemisuseudessa vuonna 2016 eikä myöskään vuonna 2009.

Poliittisista tai yhteiskunnallisista asioista keskustelemisuseuden yhteys oppilaiden yhteiskunnallisen tietämyksen tasoon vaihteli maittain jonkin verran. Oppilaat, joiden tiedollinen taso oli B (479–562 pistettä) tai korkeampi olivat keskustelleet tilastollisesti merkitsevästi useammin kuin oppilaat, joiden yhteiskunnalliset tiedot olivat alle tason B. Ero oli keskimäärin kaksi skaalapistettä, suomalaisnuorilla neljä. Korrelaationa ilmaistuna yhteys oli heikohko sekä keskimäärin ($r = 0,14$) että suomalaisnuorilla ($r = 28$).

Taulukko 4.3 Poliittisista tai yhteiskunnallisista asioista sekä ajankohtaisista ulkomaiden tapahtumista keskusteleminen vuosina 2016 ja 2009 (skaalapistemäärä)

Maat	2016	2009	Muutos
Alankomaat	50		
Belgia (FI)	50	45	5,3
Bulgaria	51	50	0,9
Chile	49	49	0,1
Dominikaaninen tasavalta	52	52	0,3
Italia	53	52	0,9
Kolumbia	51	51	-0,4
Kroatia	53		
Latvia	54	53	0,7
Liettua	54	51	2,8
Malta	53	51	2,5
Meksiko	49	48	1,1
Norja	51	49	2,2
Peru	54		
Ruotsi	53	47	6,4
Slovenia	51	48	2,8
Suomi	51	46	4,9
Taiwan	51	49	1,9
Tanska	54	50	4,0
Venäjä	52	50	2,0
Viro	52	49	2,9
Kaikki maat 2016	52		
Maat 2016 ja 2009	52	49	2,3
<i>Otanta puutteellinen:</i>			
Etelä-Korea	51		
Hongkong	51		
Saksa	53		

Tilastollisesti merkitsevät erot ($p < .05$) on merkitty tummennetulla

Oppilaiden käsitys kyvyistään aktiivisena yhteiskunnallisena toimijana

Oppilaiden käsitys kyvyistään yhteiskunnallisena toimijana kertoo heidän itseluottamuksestaan. Sillä puolestaan uskotaan olevan vaikutusta yksilöllisiin valintoihin, tekoihin ja asenteisiin.

Oppilaiden arviota kyvyistään osallistua aktiivisesti yhteiskunnalliseen toimintaan tiedusteltiin seuraavasti:

Kuinka hyvin arvioisit suoriutuvasi, jos sinun tulisi...

- keskustella sanomalehtiartikkelista, joka käsittelee valtioiden välistä konfliktia? *
- perustella näkökantasi jostakin kiistanalaisesta poliittisesta tai yhteiskunnallisesta kysymyksestä? *
- olla ehdokkaana koulun vaaleissa? *
- perustaa oppilasryhmä, jotta koulussa saataisiin aikaan muutoksia? *
- seurata jotakin kiistakysymystä koskevaa televisioväittelyä? *
- laatia sanomalehteen mielipidekirjoitus jostakin ajankohtaisesta aiheesta? *
- puhua luokan edessä jostakin yhteiskunnallisesta tai poliittisesta aiheesta? *

*) mukana skaalamuuttujassa (Cronbachin alfa = 0,84)

Vastausvaihtoehdot olivat "erittäin hyvin", "melko hyvin", "en kovin hyvin", "en lainkaan". Kysymys ja skaalamuuttujan koostumus ovat samat kuin vuoden 2009 tutkimuksessa. Skaalamuuttujan arvoa (skaalapistemäärää) tulkitaan siten, että mitä suurempi arvo sitä vahvempi on ollut luottamus omaan suoriutumiseen. Skaalapistekeskkiarvot maittain vuodelta 2016 ja 2009 ovat taulukossa 4.4.

Oppilaiden käsitystä kyvyistään aktiivisena yhteiskunnallisena toimijana mittaava skaalapistekeskkiarvo vaihteli välillä 48 (Suomi, Latvia, Alankomaat) ja 60 (Dominikaaninen tasavalta). Vuonna 2009 vaihteluväli oli 46–57 skaalapistettä. Keskimääräinen muutos vuodesta 2009 vuoteen 2016 on +1.5 skaalapistettä. Nuorten luottamus omiin kykyihinsä oli siis hieman vahvistunut vuodesta 2009 vuoteen 2016 tultaessa viidessätoista maassa, myös Suomessa.

Suomalaisnuorten keskiarvo oli sekä vuonna 2009 (46) että vuonna 2016 (48) tutkimukseen osallistuneiden maiden alhaisin. Sukupuolen suhteen ei ollut juuri eroa, kuten ei ollut myöskään vuonna 2009. Muut

Pohjoismaat olivat vuonna 2016 hieman kansainvälisen keskiarvon yläpuolella ja vuonna 2009 keskiarvossa tai hieman sen alle.

Oppilaiden yhteiskunnallisen tietämyksen tason yhteys oppilaiden käsitykseen omista kyvyistään vaihteli jonkin verran maittain. Oppilailla, joiden tiedollinen taso oli B (479–562 pistettä) tai korkeampi oli tilastollisesti merkitsevästi parempi käsitys omista kyvyistään kuin oppilailla, joiden yhteiskunnalliset tiedot olivat alle tason B. Ero oli keskimäärin yksi skaalapiste, suomalaisnuorilla kolme. Korrelaationa ilmaistuna keskimääräinen yhteys oli hyvin heikko ($r = 0,09$) ja suomalaisnuorilla heikohko ($r = 24$).

Suhteessa muihin maihin oli suomalaisnuorten käsitys kyvyistään toki heikko, mutta vastausten prosenttikaumia tarkastellen ei tilanne aivan huonolta näytä (kuvio 4.1). Keskimäärin noin kymmenesosa suomalaisnuorista

Taulukko 4.4 Oppilaiden käsitys kyvyistään yhteiskunnallisena toimijana vuosina 2016 ja 2009 (skaalapistemäärä)

Maat	2016	2009	Muutos
Alankomaat	48		
Belgia (FI)	50	47	2,7
Bulgaria	52	50	1,6
Chile	52	52	0,1
Dominikaaninen tasavalta	60	57	3,6
Italia	52	51	0,6
Kolumbia	53	53	0,5
Kroatia	54		
Latvia	48	49	-1,2
Liettua	51	50	0,8
Malta	50	47	3,9
Meksiko	54	53	1,5
Norja	51	49	1,2
Peru	55		
Ruotsi	52	49	2,6
Slovenia	50	50	0,2
Suomi	48	46	1,8
Taiwan	52	48	3,6
Tanska	51	50	1,1
Venäjä	50	49	0,6
Viro	49	48	1,0
Kaikki maat 2016	51		
Maat 2016 ja 2009	51	50	1,5
<i>Otanta puutteellinen:</i>			
Etelä-Korea	59		
Hongkong	50		
Saksa	49		

Tilastollisesti merkitsevät erot ($p < .05$) on merkitty tummennetulla

arvioi suoriutuvansa erittäin hyvin ja keskimäärin noin puolet erittäin hyvin tai melko hyvin kaikista kysymyksessä esitetyistä toiminnoista. Yli puolet nuorista arvioi suoriutuvansa melko hyvin tai erittäin hyvin mielipidekirjoituksen laatimisesta tai jotain kiistakysymystä koskevan televisioväittelyn seuraamisesta. Prosenttiosuudet olivat hieman korkeampia kuin vuoden 2009 tutkimuksessa.

Luokan edessä puhumisesta arvioi selviytyvänsä melko hyvin tai erittäin hyvin 43 prosenttia nuorista. Tässä suhteessa oli tapahtunut selvää kehitystä vuoden 2009 tutkimukseen (32 %) verrattuna. Suomalaisnuorten käsitykset kyvystään yhteiskunnallisina toimijoina olivat kauttaaltaan hieman paremmat kuin vuoden 2009 tutkimuksessa. Edelleenkin heikoimmin kuitenkin arvioitiin selviytyttävän luokan edessä puhumisesta (57 % ei kovin hyvin tai ei lainkaan) tai jos pitäisi perustaa oppilasryhmä, jotta koulussa saataisiin aikaan muutoksia (56 % ei kovin hyvin tai ei lainkaan).

Osallistuminen koulussa

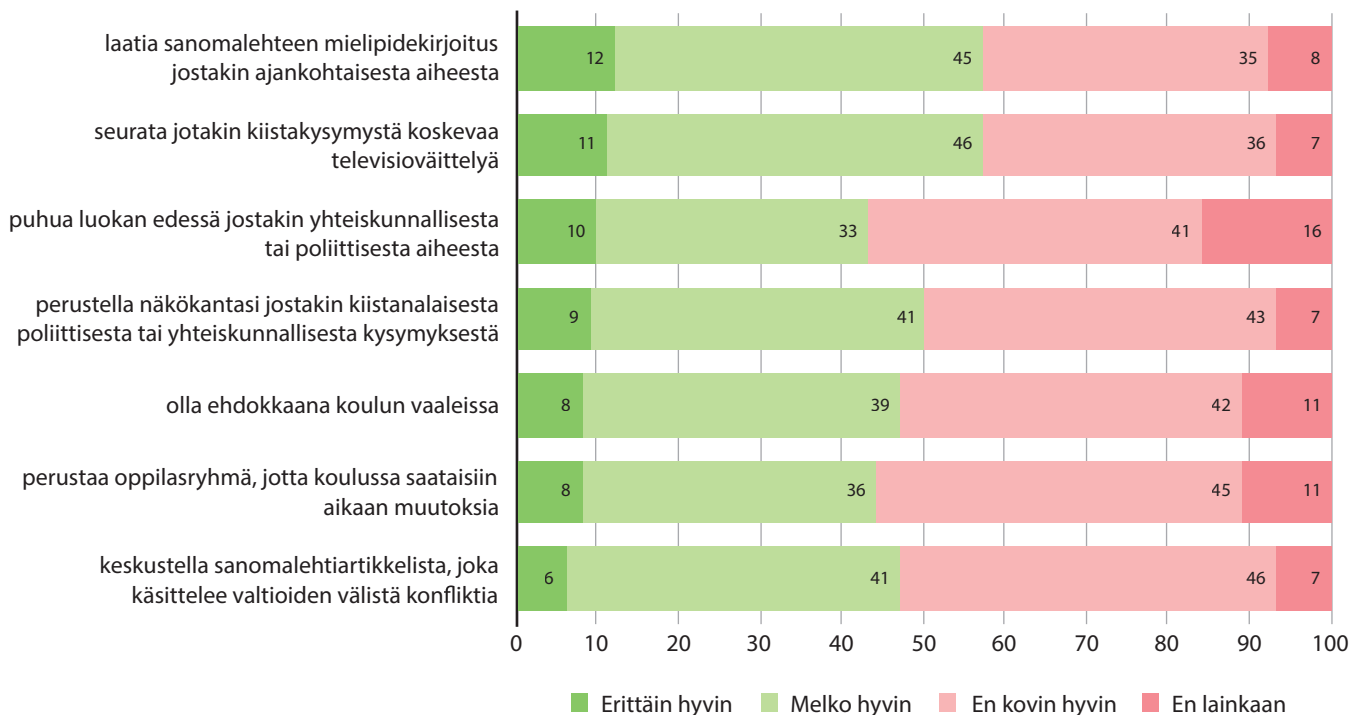
Osallistumista koulussa tiedusteltiin oppilailta seuraavasti: **”Oletko koskaan tehnyt seuraavia asioita koulussa? Ajattele tässä koko kouluaikaasi ensimmäiseltä luokalta alkaen.”**

- **Ottanut aktiivisesti osaa järjestettyyn väittelyyn**
- **Äänestänyt luokan edustajan tai oppilaskunnan vaalissa**
- **Ollut päättämässä siitä, millä tavoin koulua johdetaan**
- **Osallistunut keskusteluun oppilaskokouksessa**
- **Ollut ehdokkaana luokan edustajaksi tai oppilaskuntaan**
- **Osallistunut toimintaan, jolla koulua kehitetään ympäristöystävällisemmäksi (esim. säästetään vettä tai kierrätetään)**
- **Osallistunut vapaaehtoisena koulun musiikki- tai näytelmätoimintaan tavallisten oppituntien ulkopuolella**

Vastausvaihtoehdot olivat ”olen, viimeksi kuluneen vuoden aikana”, ”olen, mutta yli vuosi sitten”, ”en koskaan”. Kysymys on muutoin sama kuin vuonna 2009, mutta 2016 kysymykseen on lisätty ”Osallistunut toimintaan, jolla koulua kehitetään ympäristöystävällisemmäksi”.

Kansainvälisessä vertailussa ovat kyselyssä mukana olleista toiminnoista vain seuraavat: äänestänyt luokan edustajan tai oppilaskunnan vaalissa, ollut päättämässä siitä, millä tavoin koulua johdetaan, ollut ehdokkaana luokan edustajaksi tai oppilaskuntaan. Taulukossa 4.5 on niiden oppilaiden prosenttiosuus, jotka ilmoittivat osallistuneensa näihin kolmeen toimintoon viimeksi kuluneen vuoden aikana tai yli vuosi sitten eli ylipäätään joskus.

Oppilaista keskimäärin 77 prosenttia oli joskus äänestänyt luokan edustajan tai oppilaskunnan vaalissa.

Kuvio 4.1 Suomalaisnuorten käsitys kyvystään yhteiskunnallisena toimijana (%)

Taulukko 4.5 Oppilaiden osallistuminen koulussa maittain (%)

Maat	Äänestänyt luokan edustajan tai oppilaskunnan vaalissa			Ollut päättämässä siitä, millä tavoin koulua johdetaan			Ollut ehdokkaana luokan edustajaksi tai oppilaskuntaan		
	2016	2009	Muutos	2016	2009	Muutos	2016	2009	Muutos
Alankomaat	51			27			21		
Belgia (FI)	64	68	-4	37	36	1	37	34	3
Bulgaria	56	52	4	32	31	1	37	34	3
Chile	91	89	2	49	39	10	46	47	-1
Dominikaaninen tasavalta	66	61	5	60	59	1	62	58	4
Italia	50	49	1	36	34	2	22	21	1
Kolumbia	90	90	0	49	57	-8	42	44	-2
Kroatia	91			20			58		
Latvia	62	67	-5	30	31	-1	34	39	-5
Liettua	89	84	5	43	35	8	47	30	17
Malta	78	62	16	42	29	13	48	24	24
Meksiko	76	74	2	57	54	3	42	36	6
Norja	93	90	3	59	56	3	58	59	-1
Peru	84			45			45		
Ruotsi	89	85	4	64	54	10	47	40	7
Slovenia	84	84	0	24	28	-4	47	40	7
Suomi	85	83	2	27	15	12	46	35	11
Taiwan	72	67	5	43	43	0	34	32	2
Tanska	80	73	7	47	44	3	50	49	1
Venäjä	84	76	8	33	32	1	25	28	-3
Viro	74	75	-1	29	24	5	30	32	-2
Kaikki maat 2016	77			41			42		
Maat 2016 ja 2009	77	74	3	42	39	3	42	39	3
<i>Otanta puutteellinen:</i>									
Etelä-Korea	88			53			47		
Hongkong	71			30			30		
Saksa	82			50			60		

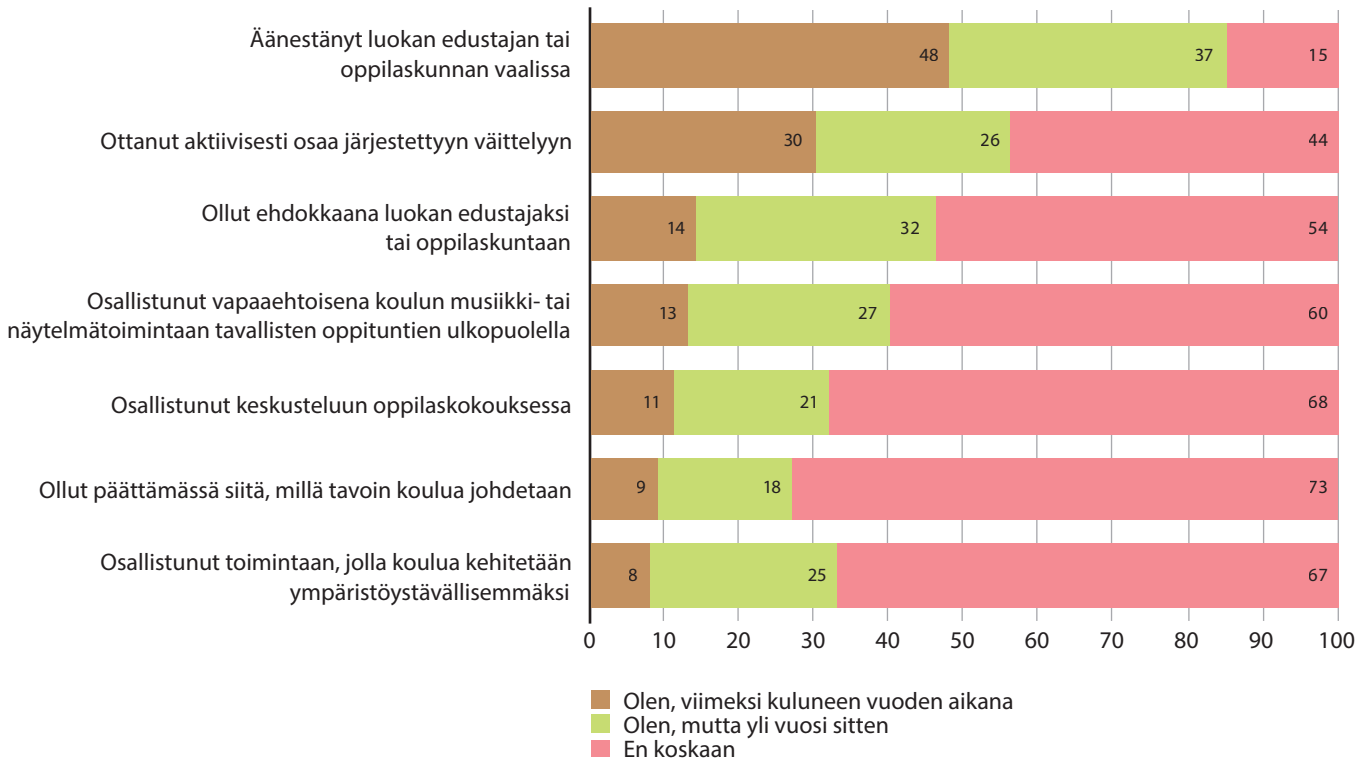
Tilastollisesti merkitsevät erot ($p < .05$) on merkitty tummennetulla

Suhteellisesti eniten äänestäneitä oli Norjassa, Chilessä, Kroatiaassa ja Kolumbiassa sekä vähiten Italiassa ja Alankomaissa. Suomalaisnuorista äänestäneitä oli 85 prosenttia eli selvästi yli keskiarvon. Joskus luokan edustajan tai oppilaskunnan vaalissa äänestäneiden osuus kasvoi vuodesta 2009 vuoteen 2016 kaksi prosenttiyksikköä sekä kaikissa maissa keskimäärin että Suomessa.

Päättämässä siitä, millä tavoin koulua johdetaan, oli ollut keskimäärin 41 prosenttia oppilaista. Suhteellisesti eniten koulun johtamisesta päättämässä olleita oli Ruotsissa, Dominikaanisessa tasavallassa, Norjassa ja Meksikossa sekä vähiten Kroatiaassa, Sloveniassa, Suomessa ja Alankomaissa. Vuodesta 2009 vuoteen 2016 kasvoi päätöksentekoon osallistuneiden määrä keskimäärin kaksi prosenttiyksikköä. Suomessa kasvua oli 12 prosenttiyksikköä.

Ehdokkaana luokan edustajaksi tai oppilaskuntaan oli ollut oppilaista keskimäärin 42 prosenttia. Suhteellisesti eniten ehdokkaana olleita oli Dominikaanisessa tasavallassa ja Sloveniassa sekä vähiten Alankomaissa ja Italiassa. Suomalaisnuorista 46 prosenttia oli ollut ehdokkaana luokan edustajaksi tai oppilaskuntaan. Vuodesta 2009 vuoteen 2016 kasvoi ehdokkaana luokan edustajaksi tai oppilaskuntaan olleiden määrä keskimäärin kaksi prosenttiyksikköä. Suomessa kasvua oli 11 prosenttiyksikköä.

Suomalaisoppilaiden vastausten prosenttijakaumat kaikkiin toimintoihin vuoden 2016 kyselyssä on esitetty kuviossa 4.2. Nuorista 85 prosenttia (2009 83 %) oli äänestänyt luokan edustajan tai oppilaskunnan vaalissa. Aktiivisesti osaa järjestettyyn väittelyyn oli ottanut 56 prosenttia (2009 59 %) nuorista.

Kuvio 4.2 Suomalaisnuorten osallistuminen koulussa (%)

Vajaa puolet nuorista (2009 35 %) oli ollut ehdokkaana luokan edustajaksi tai oppilaskuntaan. Neljäsosa (2009 15 %) oli ollut päättämässä siitä, millä tavoin koulua johdetaan. Aktiivisuus osallistumiseen koulussa oli edellä mainituin osin hieman kasvanut vuodesta 2009. Kolmasosa nuorista oli myös osallistunut toimintaan, jolla koulua kehitetään ympäristöystävällisemmäksi. Koulun musiikki- tai näytelmätoimintaan tavallisten oppituntien ulkopuolella oli osallistunut kaksi viidesosaa nuorista. Näiltä osin aktiivisuus oli hieman laskenut vuoteen 2009 (61 %) verrattuna. Tytöt kaiken kaikkiaan osallistuivat koulussa aktiivisemmin kuin pojat.

Halukkuus osallistumiseen koulussa

Oppilaiden halukkuutta osallistua koulussa mahdollisesti tarjolla oleviin eri toimintoihin tiedusteltiin kysymyksellä **”Jos saisit mahdollisuuden, kuinka todennäköistä olisi, että osallistuisit seuraaviin toimiin?”**

- Äänestäisit luokan edustajan tai oppilaskunnan vaalissa *
- Liittyisit jotakin hyväksymääsi asiaa ajavaan oppilasryhmään *
- Asettuisit ehdolle luokan edustajaksi tai oppilaskuntaan *

- Ottaisit osaa oppilaskokouksen keskusteluihin *
- Olisit mukana kirjoittamassa artikkeleja koulun lehteen tai verkkosivuille *

**) mukana skaalamuuttujassa (Cronbachin alfa = 0,81)*

Vastausvaihtoehdot olivat ”hyvin todennäköistä”, ”melko todennäköistä”, ”ei kovin todennäköistä”, ”ei lainkaan todennäköistä”. Tätä kysymystä ei ollut vuoden 2009 tutkimuksessa. Osallistumishalukkuutta kuvaavan skaalamuuttujan arvoa (skaalapistemäärää) tulkitaan siten, että mitä suurempi arvo sitä todennäköisempää olisi osallistuminen. Taulukossa 4.6 on maittain oppilaiden osallistumishalukkuutta kuvaavat skaalapisteiden keskiarvot sekä väittämittäin niiden oppilaiden prosentiosuudet, jotka pitivät osallistumistaan joko hyvin todennäköisenä tai melko todennäköisenä.

Skaalapistemäärällä mitattuna eniten koulussa osallistumishalukkuutta olisi Dominikaanisessa tasavallassa, Perussa, Meksikossa ja Kolumbiassa sekä vähiten Alankomaissa, Belgiassa, Tanskassa, Suomessa ja Ruotsissa. Suomalaisnuorista tytöt osallistuivat poikia todennäköisemmin.

Prosentiosuuksina toiminnoittain tarkastellen keskimäärin 81 prosenttia oppilaista äänestäisi luokan edustajan tai oppilaskunnan vaalissa. Suhteellisesti eniten

Taulukko 4.6 Oppilaiden osallistumishalukkuus koulussa maittäin (skaalapistemäärä ja %)

Maat	Piste-keskiarvo	Äänestäisit luokan edustajan tai oppilaskunnan vaalissa	Liittyisit jotakin hyväksymääsi asiaa ajavaan oppilasryhmään	Asettuisit ehdolle luokan edustajaksi tai oppilaskuntaan	Ottaisit osaa oppilaskokouksen keskusteluihin	Olisit mukana kirjoittamassa artikkeleja koulun lehteen tai verkkosivuille
Alankomaat	44	56	35	28	31	27
Belgia (Fl)	46	62	48	34	43	26
Bulgaria	50	76	75	47	56	51
Chile	51	82	70	53	52	47
Dominikaaninen tasavalta	57	88	83	77	74	74
Italia	52	87	73	47	63	56
Kolumbia	53	86	78	56	58	57
Kroatia	52	87	78	48	56	48
Latvia	49	72	67	48	53	41
Liettua	51	87	77	55	64	41
Malta	50	83	71	53	54	42
Meksiko	54	88	82	68	68	62
Norja	49	89	50	46	44	29
Peru	55	92	86	71	65	65
Ruotsi	47	77	47	32	42	30
Slovenia	49	72	67	43	46	43
Suomi	47	83	40	27	37	26
Taiwan	51	87	57	58	84	33
Tanska	47	78	55	32	37	24
Venäjä	51	82	69	45	69	59
Viro	48	80	65	32	45	27
Kaikki maat	50	81	65	48	54	43
<i>Otanta puutteellinen:</i>						
Etelä-Korea	48	82	41	43	48	33
Hongkong	47	73	46	44	43	36
Saksa	47	70	36	49	46	34

todennäköisiä äänestäjiä olisi Perussa sekä vähiten Alankomaissa ja Belgiassa. Suomalaisnuorista 83 prosenttia todennäköisesti äänestäisi luokan edustajan tai oppilaskunnan vaalissa, jos saisi mahdollisuuden. Suomessa se mahdollisuus tietysti on kaikilla.

Oppilaista keskimäärin 65 prosenttia todennäköisesti liittyisi jotakin hyväksymäänsä asiaa ajavaan oppilasryhmään. Suhteellisesti eniten liittyjiä olisi Perussa, Dominikaanisessa tasavallassa ja Meksikossa sekä vähiten Alankomaissa, Suomessa (40 %), Ruotsissa ja Belgiassa.

Ehdolle luokan edustajaksi tai oppilaskuntaan asettuisi todennäköisesti 48 prosenttia tutkimukseen osallistuneista oppilaista. Suhteellisesti eniten ehdolle asettujia olisi Dominikaanisessa tasavallassa, Perussa ja Meksikossa se-

kä vähiten Suomessa (27 %), Alankomaissa, Tanskassa, Virossa ja Ruotsissa.

Oppilaista keskimäärin 54 prosenttia ottaisi todennäköisesti osaa oppilaskokouksen keskusteluihin. Suhteellisesti eniten osanottajia olisi Taiwanissa ja Dominikaanisessa tasavallassa sekä vähiten Alankomaissa, Tanskassa ja Suomessa (37 %).

Mukana kirjoittamassa artikkeleja koulun lehteen tai verkkosivuille olisi 43 prosenttia oppilaista. Suhteellisesti eniten kirjoittajia olisi Dominikaanisessa tasavallassa, Perussa ja Meksikossa sekä vähiten Tanskassa, Belgiassa ja Suomessa (26 %).

Koulussa osallistumisen merkitys

Oppilaiden näkemystä koulussa osallistumisen merkityksestä tiedusteltiin kysymyksellä **”Missä määrin olet samaa tai eri mieltä seuraavien väittämien kanssa, jotka koskevat oppilaiden osallistumista koulussa?”**

- Oppilaiden osallistuminen koulun päätöksentekoon voi tehdä kouluista parempia. *
- Oppilaiden yhteistyöllä voi saada kouluissa aikaan paljon myönteisiä muutoksia. *
- Oppilaiden mielipiteitä esiin tuovien oppilasryhmien perustaminen voi auttaa ratkaisemaan koulujen ongelmia. *
- Toimimalla yhdessä oppilaat voivat vaikuttaa koulun asioihin paremmin kuin yksinään. *
- Äänestämällä oppilasvaaleissa voi vaikuttaa siihen, mitä kouluissa tapahtuu. *

**) mukana skaalamuuttujassa (Cronbachin alfa = 0,79)*

Vastausvaihtoehdot olivat ”täysin samaa mieltä”, ”samaa mieltä”, ”eri mieltä”, ”täysin eri mieltä”.

Kysymys ja siitä muodostettu skaalamuuttuja olivat muutoin samat myös vuoden 2009 tutkimuksessa, mutta viimeinen väittämä oli erilainen. Skaalamuuttujan arvoa (skaalapistemäärää) tulkitaan siten, että mitä suurempi luku sitä merkityksellisempänä on koulussa osallistumista pidetty. Taulukossa 4.7 ovat skaalapisteiden keskiarvot maittain.

Merkityksellisimpänä koulussa osallistumista pidettiin Dominikaanisessa tasavallassa, Chilessä ja Kolumbiassa sekä vähiten merkityksellisenä Alankomaissa ja Liettuassa. Suomalaisnuoret sijoittuivat hieman kansainvälisen keskiarvon alapuolelle, samaan tasoon kuin muutkin Pohjoismaat. Prosenttijakaumina tarkasteltuna suomalaisnuoristakin kuitenkin keskimäärin yhdeksän kymmenestä oli kaikista väittämistä joko samaa mieltä tai täysin samaa mieltä. Koulussa osallistumista pidetään merkityksellisenä, mutta todellinen osallistuminen ja halukkuus osallistua ovat vähäisempää. Koulussa osallistumisen merkitys ei keskimääräisesti tarkastellen, eikä myöskään suomalaisnuorilla, ole vuodesta 2009 vuoteen 2016 juuri muuttunut.

Oppilaat, joiden yhteiskunnallisen tietämyksen taso oli B (479–562 pistettä) tai korkeampi kokivat koulussa osallistumisen tilastollisesti merkitsevästi merkityksellisemmäksi kuin oppilaat, joiden yhteiskunnallinen tietämys

oli alle tason B. Ero oli keskimäärin kolme skaalapistettä, suomalaisnuorilla viisi. Korrelaatioina ilmaistuna yhteys oli heikko sekä keskimäärin ($r = 0,20$) että suomalaisnuorilla ($r = 0,21$). Suomalaisnuorista tytöt pitivät koulussa osallistumista merkityksellisempänä kuin pojat.

Osallistuminen yhteiskunnallisten järjestöjen toimintaan

Osallistumista järjestötoimintaan kartoitettiin seuraavalla kysymyksellä: **”Oletko koskaan ollut mukana seuraavien järjestöjen, kerhojen tai ryhmien toiminnassa?”**

- Poliittinen nuorisjärjestö
- Ympäristöjärjestö tai ympäristöasioita ajava toimintaryhmä

Taulukko 4.7 Oppilaiden näkemys koulussa osallistumisen merkityksestä vuosina 2016 ja 2009 (skaalapistemäärä)

Maat	2016	2009	Muutos
Alankomaat	48		
Belgia (FI)	49	50	-0,3
Bulgaria	51	49	2,3
Chile	55	56	-1,4
Dominikaaninen tasavalta	56	54	1,7
Italia	51	49	2,1
Kolumbia	54	54	-0,1
Kroatia	53		
Latvia	49	48	0,7
Liettua	49	48	0,8
Malta	51	51	-0,2
Meksiko	53	51	2,1
Norja	51	51	0,4
Peru	53		
Ruotsi	49	49	0,2
Slovenia	50	50	0,4
Suomi	50	50	0,4
Taiwan	53	51	2,7
Tanska	49	50	-0,7
Venäjä	50	50	-0,5
Viro	51	50	1,1
Kaikki maat 2016	51		
Maat 2016 ja 2009	51	51	0,6
<i>Otanta puutteellinen:</i>			
Etelä-Korea	51		
Hongkong	48		
Saksa	49		

Tilastollisesti merkitsevät erot ($p < .05$) on merkitty tummennetulla

- Ihmisoikeusjärjestö
- Vapaaehtoistyötä omalla paikkakunnalla tekevä ryhmä tai järjestö
- Jonkin sosiaaliseen tarkoitukseen rahaa keräävä järjestö
- Jonkin asian puolesta kampanjoiva nuorisoryhmä
- Eläinten oikeuksia tai eläinten hyvinvointia ajava ryhmä
- Uskonnollinen ryhmä tai järjestö
- Yleishyödyllinen nuorisotoiminta
- Urheiluseura- tai joukkue

Vastausvaihtoehdot olivat "olen, viimeksi kuluneen vuoden aikana", "olen, mutta yli vuosi sitten", "en koskaan". Kysymys on muutoin sama kuin vuonna 2009, mutta

kysymykseen sisältyvät järjestöt eivät ole kokonaisuudessaan samoja.

Kansainvälisessä vertailussa taulukossa 4.8 ovat kyse-lyssä mukana olleista ryhmistä vain seuraavat: poliittinen nuorisojärjestö, vapaaehtoistyötä omalla paikkakunnalla tekevä ryhmä tai järjestö, jonkin asian puolesta kampanjoiva nuorisoryhmä.

Taulukossa 4.8 on niiden oppilaiden prosenttiosuudet, jotka olivat osallistuneet taulukossa mainittujen järjestöjen tai ryhmien toimintaan joko viimeksi kuluneen vuoden aikana tai yli vuosi sitten eli ylipäätään joskus. Nuorten osallistumisessa erilaisten yhteiskunnallisten järjestöjen toimintaan oli erittäin suuret erot maiden välillä. Näin oli myös vuonna 2009.

Taulukko 4.8 Oppilaiden osallistuminen yhteiskunnallisten järjestöjen, kerhojen tai ryhmien toimintaan maittain vuosina 2016 ja 2009 (%)

Maat	Poliittinen nuorisojärjestö			Vapaaehtoistyötä omalla paikkakunnalla tekevä ryhmä tai järjestö			Jonkin asian puolesta kampanjoiva nuorisoryhmä		
	2016	2009	Muutos	2016	2009	Muutos	2016	2009	Muutos
Alankomaat	4			30			7		
Belgia (Fl)	6	5	1	30	23	7	17	17	0
Bulgaria	10	9	1	50	37	13	39	37	2
Chile	11	9	2	40	40	0	38	42	-4
Dominikaaninen tasavalta	23	25	-2	67	70	-3	48	58	-10
Italia	6	5	1	32	23	9	22	23	-1
Kolumbia	12	14	-2	54	57	-3	34	45	-11
Kroatia	4			30			3		
Latvia	15	9	6	42	38	4	28	38	-10
Liettua	19	11	8	42	23	19	21	25	-4
Malta	17	14	3	46	36	10	19	17	2
Meksiko	15	15	0	49	46	3	33	39	-6
Norja	10	9	1	32	20	12	14	24	-10
Peru	19			52			40		
Ruotsi	5	7	-2	16	14	2	14	14	0
Slovenia	5	6	-1	31	24	7	27	35	-8
Suomi	3	3	0	15	14	1	8	10	-2
Taiwan	2	4	-2	26	20	6	2	6	-4
Tanska	5	4	1	25	12	13	18	13	5
Venäjä	13	11	2	35	30	5	54	62	-8
Viro	10	9	1	43	44	-1	25	30	-5
Kaikki maat 2016	10			37			24		
Maat 2016 ja 2009	10	9	1	38	32	6	26	30	-4
<i>Otanta puutteellinen:</i>									
Etelä-Korea	6			37			21		
Hongkong	6			19			7		
Saksa	4			32			20		

Tilastollisesti merkitsevät erot (p<.05) on merkitty tummennetulla

Poliittisen nuorisjärjestön toimintaan oli osallistunut keskimäärin 10 prosenttia oppilaista. Suhteellisesti eniten osallistujia oli Dominikaanisessa tasavallassa, Perussa ja Liettuassa sekä vähiten Taiwanissa, Suomessa (3 %) ja Alankomaissa. Vuoteen 2009 verrattuna osallistujamäärä keskimäärin hieman kasvoi. Suomessa osallistujamäärä ei muuttunut, Tanskassa ja Norjassa kasvoi hieman ja Ruotsissa väheni hieman.

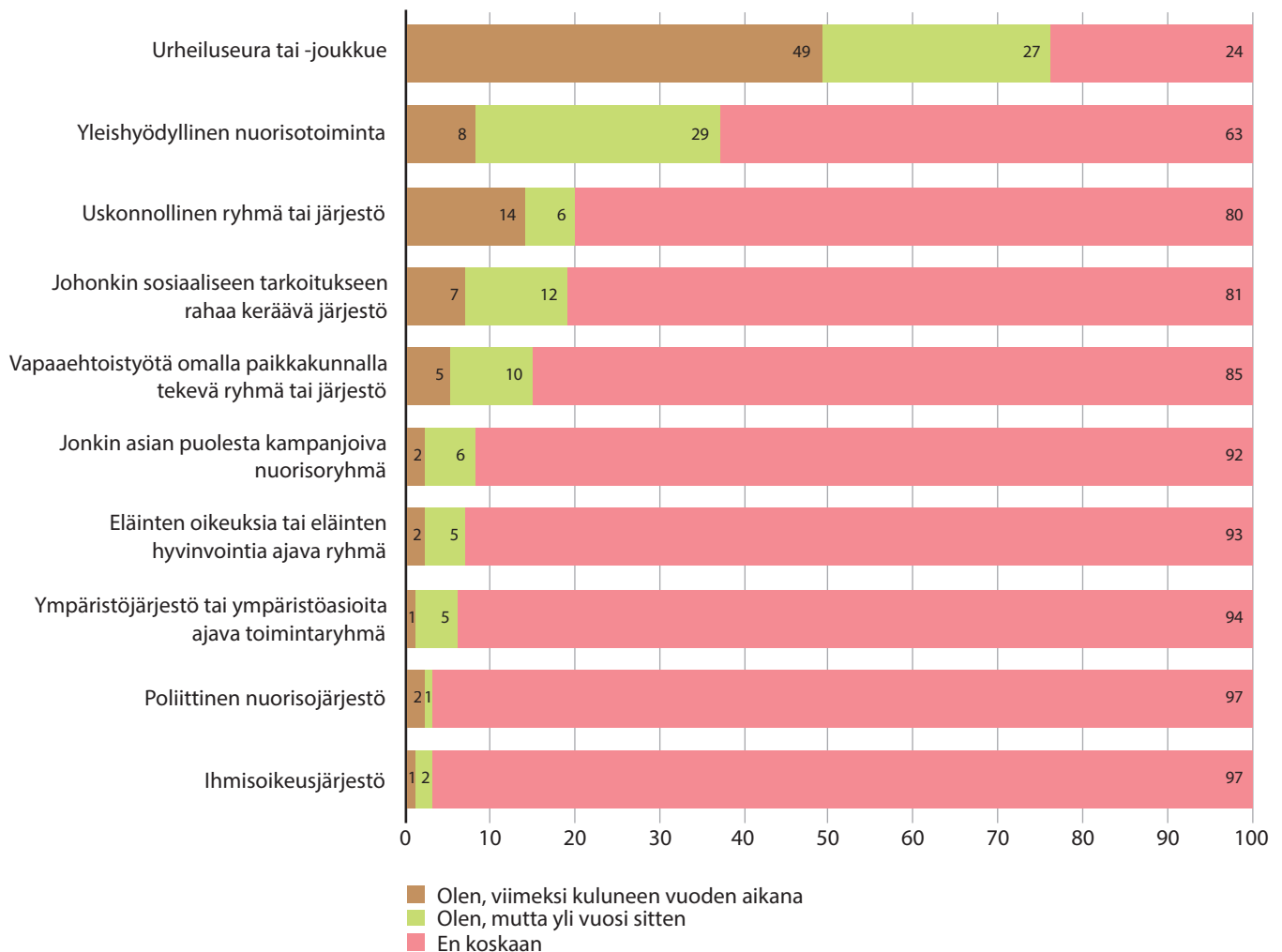
Vapaaehtoistyötä omalla paikkakunnalla tekevän ryhmän toimintaan oli osallistunut keskimäärin 37 prosenttia oppilaista. Suhteellisesti eniten osallistujia oli Dominikaanisessa tasavallassa, Kolumbiassa, Perussa ja Bulgariassa sekä vähiten Suomessa (15 %), Ruotsissa, Tanskassa ja Taiwanissa. Vuoteen 2009 verrattuna osallistujamäärä keskimäärin hieman kasvoi. Suomessa ja Ruotsissa kasvu oli vähäisintä.

Oppilaista keskimäärin 24 prosenttia oli osallistunut jonkin asian puolesta kampanjoivan nuorisoryhmän toi-

mintaan. Suhteellisesti eniten osallistujia oli Venäjällä ja Dominikaanisessa tasavallassa sekä vähiten Taiwanissa, Kroatiassa, Alankomaissa ja Suomessa (8 %). Vuoteen 2009 verrattuna osallistujamäärä väheni keskimäärin viisi prosenttiyksikköä, Suomessa kaksi.

Vuoden 2009 tutkimuksen kansallisessa raportissa (Suoninen ym. 2010) todettiin yhteenvetona nuorten osallistumisesta yhteiskunnallisten järjestöjen, kerhojen tai ryhmien toimintaan seuraavaa: ”Pohjoismaiset nuoret eivät osallistu järjestötoimintaan.” Tämä pitää edelleenkin erittäin hyvin paikkansa. Suhteellisesti eniten osallistujia löytyi Latalaisesta Amerikasta.

Suomalaisten kahdeksaluokkalaisten vastausten prosenttijakaumat kaikkiin toimintamuotoihin ovat kuviossa 4.3. Yleisimmin oli osallistuttu jonkin urheiluseuran tai joukkueen toimintaan, noin puolet nuorista viimeksi kuuluneen vuoden aikana. Tämä toimintamuoto oli vuoden 2009 tutkimuksessa mukana kansallisena lisäkysymykse-

Kuvio 4.3 Suomalaisnuorten osallistuminen yhteiskunnallisten järjestöjen, kerhojen tai ryhmien toimintaan (%)

nä hieman erilaisin vastausvaihtoehtoin. Tuolloin nuorista kaksi kolmasosaa oli osallistunut jonkin liikunta- ja urheiluseuran tai -ryhmän toimintaan.

Seuraavaksi yleisin osallistumismuoto oli yleishyödyllinen nuorisotoiminta kuten esimerkiksi partio tai 4-H kerho. Näihin oli osallistunut kolmasosa suomalaisnuorista jossain vaiheessa. Vuoden 2009 tutkimuksessa osallistujia oli ollut viidesosa. Nuorista viidesosa nuorista oli osallistunut uskonnollisen ryhmän tai järjestön toimintaan. Vuoden 2009 tutkimuksessa osallistujamäärä oli lähes sama. Ihmisoikeusjärjestöjen ja poliittisten nuorisojärjestöjen toimintaan osallistujia oli varsin vähän. Näin oli myös vuonna 2009. Suomalaistytöt olivat poikia aktiivisempia osallistumaan myös yhteiskunnallisten järjestöjen, kerhojen tai ryhmien toimintaan.

Yhteiskunnallinen osallistuminen tulevaisuudessa

Nuorten mahdollista yleisempää yhteiskunnallista osallistumista tulevaisuudessa käsiteltiin kysymyksissä, jotka liittyivät äänestyskäyttäytymiseen ja erilaisiin poliittisen toiminnan muotoihin sekä valmiuteen osallistua laillisin ja laittomiin mielenilmauksiin.

Äänestyskäyttäytymistä ja erilaisiin poliittisen toiminnan muotoihin osallistumista käsittelevä kysymys oli seuraava: **"Alla on lueteltu eri tapoja, joilla aikuiset voivat osallistua aktiivisesti yhteiskuntaan. Mitä arvelet itse tekeväsi, kun olet aikuinen?"**

- Äänestän kuntavaaleissa *
- Äänestän valtiollisissa vaaleissa *
- Hankin tietoa ehdokkaista ennen äänestämistä *
- Osallistun jonkin ehdokkaan tai puolueen vaalityöhön **
- Liityn johonkin puolueeseen **
- Liityn johonkin ammattiliittoon **
- Asetun ehdolle kuntavaaleissa **
- Liityn jotakin poliittista tai yhteiskunnallista asiaa edistävään järjestöön **

- Teen vapaaehtoistyötä oman paikkakuntani ihmisten auttamiseksi
- Teen itse jotakin ympäristön hyväksi (esim. säästämällä vettä)

- Äänestän eurovaaleissa

**) mukana tulevan äänestyskäyttäytymisen skaalamuuttujassa (Cronbachin alfa = 0,84), **) mukana tulevan poliittisen toiminnan skaalamuuttujassa (Cronbachin alfa = 0,85)*

Vastausvaihtoehdot olivat: "kyllä varmasti", "kyllä luultavasti", "luultavasti en", "varmasti en". Kysymys on muutoin sama kuin vuonna 2009, mutta siinä on mukana kolme uutta toimintaa: "Liityn jotakin poliittista tai yhteiskunnallista asiaa edistävään järjestöön", "Teen vapaaehtoistyötä oman paikkakuntani ihmisten auttamiseksi", "Teen itse jotakin ympäristön hyväksi (esim. säästämällä vettä)".

Kysymyksestä on muodostettu kaksi skaalamuuttujaa, joista ensimmäinen kuvaa nuorten arvioitua tulevaa äänestyskäyttäytymistä. Tämä muuttuja on täsmälleen sama kuin vuoden 2009 tutkimuksessa. Toinen skaalamuuttuja kuvaa nuorten arvioitua tulevaa aktiivista osallistumista poliittiseen toimintaan. Vuoden 2009 skaalamuuttujaan verrattuna tähän on lisätty yksi toiminto: "Liityn jotakin poliittista tai yhteiskunnallista asiaa edistävään järjestöön". Skaalamuuttujien arvoa (skaalapistemäärää) tulkitaan siten, että mitä suurempi arvo sitä varmempaa on arvioitu osallistuminen. Taulukossa 4.9 on esitetty nuorten arvioitua tulevaa äänestyskäyttäytymistä kuvaavat skaalapisteyden keskiarvot maittain vuosilta 2016 ja 2009.

Skaalapistemäärällä mitattuna äänestyksiin osallistutaan tulevaisuudessa varmimmin Perussa, Norjassa ja Italiassa sekä epävarmimmin Alankomaissa ja Virossa. Suomalaisoppilaiden keskiarvo (51) on kansainvälisessä keskiarvossa ja hieman alempi kuin muiden pohjoismaalaisten oppilaiden. Suomalaistytöt olivat poikia varmempia äänestyksiin osallistumisestaan.

Vuodesta 2009 vuoteen 2016 kasvoi äänestämismvarmuus tilastollisesti merkitsevästi yhdeksässä maassa. Suhteellisesti eniten varmuus kasvoi Pohjoismaissa ja Belgiassa.

Oppilaat, joiden tiedollinen taso oli B (479–562 pistettä) tai korkeampi olivat tilastollisesti merkitsevästi varmempia äänestämistään kuin oppilaat, joiden yhteiskunnalliset tiedot olivat alle tason B. Ero oli keskimäärin viisi skaalapistettä, suomalaisnuorilla kahdeksan. Korrelaationa ilmaistuna yhteys oli kohtalainen sekä keskimäärin ($r = 0,33$) että suomalaisnuorilla ($r = 0,42$). Tytöt olivat tulevasta äänestämistään varmempia kuin pojat.

Taulukossa 4.10 on esitetty nuorten arvioitua poliittista toimintaa aikuisuudessa kuvaavat skaalapisteyden keskiarvot maittain vuosilta 2016 ja 2009.

Varmimmin erilaisiin poliittisen toiminnan muotoihin, muihin kuin äänestämiseen, aiotaan osallistua Dominiikanisessa tasavallassa, Perussa ja Meksikossa sekä epävarmimmin Belgiassa ja Alankomaissa. Suomalaisoppilaiden keskiarvo oli 49, hiukan alle kansainvälisen keskiarvon ja

Taulukko 4.9 Oppilaiden odotettu äänestyskäyttäytyminen maittain vuosina 2016 ja 2009 (skaalapistemäärä)

Maat	2016	2009	Muutos
Alankomaat	47		
Belgia (FI)	49	46	3,0
Bulgaria	50	48	1,9
Chile	50	50	0,3
Dominikaaninen tasavalta	53	52	0,9
Italia	54	54	0,1
Kolumbia	53	54	-0,5
Kroatia	51		
Latvia	49	50	-0,7
Liettua	52	52	0,4
Malta	50	49	0,7
Meksiko	52	53	-0,7
Norja	54	52	2,1
Peru	55		
Ruotsi	53	49	4,2
Slovenia	50	50	0,1
Suomi	51	49	1,5
Taiwan	53	51	2,1
Tanska	52	49	3,3
Venäjä	51	51	-0,6
Viro	48	47	1,4
Kaikki maat 2016	51		
Maat 2016 ja 2009	51	50	1,1
Otanta puutteellinen:			
Etelä-Korea	51		
Hongkong	47		
Saksa	47		

Tilastollisesti merkitsevät erot ($p < .05$) on merkitty tummennetulla

muiden pohjoismaisten oppilaiden. Sukupuolen suhteen ei juuri eroja ole.

Vuodesta 2009 vuoteen 2016 varmuus kansainvälisenä keskiarvona kasvoi hieman, mutta maiden välillä on vaihtelua. Suurinta varmuuden kasvu oli Dominikaanisessa tasavallassa, Liettuaissa ja Taiwanissa. Suomessa varmuus kasvoi 1.3 skaalapistettä.

Oppilaiden yhteiskunnallisen tietämyksen tason ja poliittiseen toimintaan osallistumisen yhteys vaihteli hieman maittain. Oppilaat, joiden yhteiskunnallinen tietämys oli alle tason B osallistuisivat tilastollisesti merkitsevästi todennäköisemmin kuin oppilaat, joiden tietämyksen taso oli B (479–562 pistettä) tai korkeampi. Ero oli keskimäärin kaksi skaalapistettä. Korrelaationa ilmaistuna yhteys oli heikko ($r = -0,10$). Suurimmillaan tämä negatiivinen yhteys oli Latinalaisen Amerikan maissa (4-5 skaalapistet-

Taulukko 4.10 Oppilaiden odotettu poliittinen toiminta aikuisuudessa maittain vuosina 2016 ja 2009 (skaalapistemäärä)

Maat	2016	2009	Muutos
Alankomaat	48		
Belgia (FI)	46	45	1,3
Bulgaria	50	49	1,2
Chile	50	49	1,1
Dominikaaninen tasavalta	60	57	2,8
Italia	51	49	1,4
Kolumbia	53	53	-0,1
Kroatia	50		
Latvia	50	51	-1,2
Liettua	52	49	2,7
Malta	50	48	1,6
Meksiko	55	54	0,8
Norja	49	49	-0,2
Peru	56		
Ruotsi	50	50	0,4
Slovenia	49	48	0,7
Suomi	49	48	1,3
Taiwan	50	47	2,6
Tanska	51	50	0,6
Venäjä	50	52	-1,5
Viro	48	48	0,1
Kaikki maat 2016	51		
Maat 2016 ja 2009	51	50	0,9
Otanta puutteellinen:			
Etelä-Korea	50		
Hongkong	48		
Saksa	48		

Tilastollisesti merkitsevät erot ($p < .05$) on merkitty tummennetulla

tä) ja pienimmillään Pohjoismaissa. Suomalaisnuorilla eroa ei ollut.

Kuviossa 4.4 on esitetty prosenttijakaumina suomalaisoppilaiden arvelut siitä, kuinka he tulevat aikuisina osallistumaan poliittiseen elämään. Suomalaisista kahdeksaluokkalaisista 46 prosenttia (2009 37 %) arveli varmasti aikovansa äänestää valtiollisissa vaaleissa ja varmasti tai luultavasti 88 prosenttia (2009 85 %). Lähes yhtä moni arveli äänestävänsä myös kuntavaaleissa. Eurovaaleissa uskoi äänestävänsä 65 prosenttia (2009 53 %). Tietoa ehdokkaista ennen äänestämistä arveli hankkivansa 85 prosenttia (2009 76 %). Kaiken kaikkiaan näyttäisi vuoden 2009 tutkimukseen verrattuna osallistuminen erilaisiin äänestyksiin olevan lähitulevaisuudessa aiempaa runsaampaa.

Suomalaisnuorten arvioidussa tulevassa aktiivisessa osallistumisessa poliittiseen toimintaan (pois lukien äänestys-

käyttäytyminen) mainittiin useimmin toiminta ympäristön hyväksi. Seuraavaksi useimmin mainittiin vapaaehtoistyö oman paikkakunnan ihmisten auttamiseksi. Vuoden 2009 tutkimuksessa näitä toimintatapoja ei ollut mukana.

Ammattiliittoon aikoi liittyä 37 prosenttia (2009 29 %) ja johonkin puolueeseen 16 prosenttia (2009 12%) nuorista. Jotakin poliittista tai yhteiskunnallista asiaa edistävään järjestöön aikoi liittyä 14 prosenttia. Kuntavaaleissa ehdolle aikoi asettua kuusi prosenttia (2009 7 %).

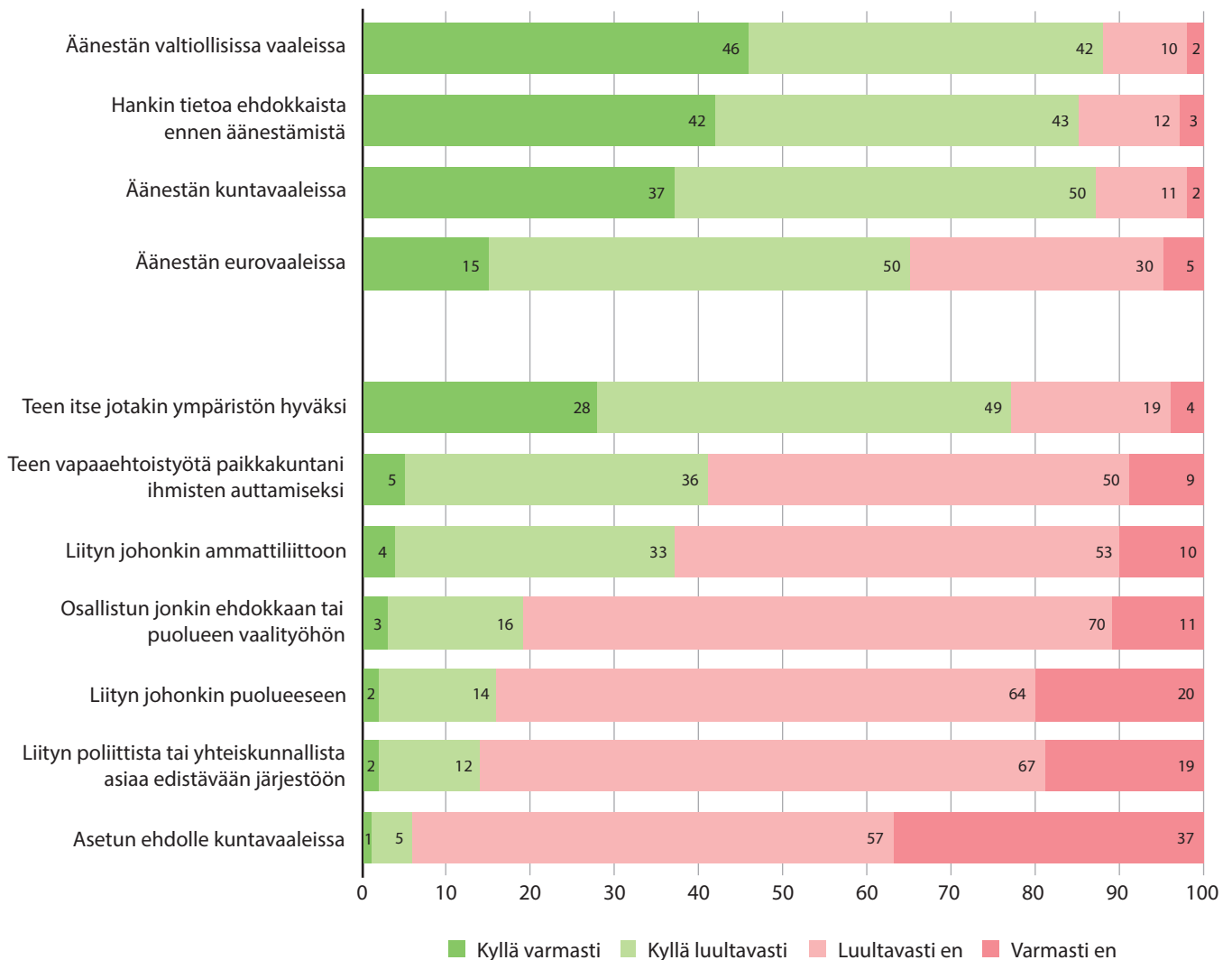
Vuonna 1999 nuorilta kysyttiin joitakin samoja tulevaan poliittiseen aktiivisuuteen liittyviä kysymyksiä kuin vuonna 2009. Vuoden 2009 tutkimuksen kansallisen raportin (Suoninen ym. 2010) mukaan ”nuorten aikomuksissa äänestää valtiollisissa vaaleissa, hankkia tietoa ehdokkaista ennen äänestämistä, liittyä johonkin puolueeseen tai asettua ehdokkaaksi kuntavaaleissa ei ole kymmenessä vuodessa tapahtunut merkittäviä muutok-

sia”. Vuoden 2016 tutkimusta vuoteen 2009 verraten näyttäisivät sekä äänestysaktiivisuus että ammattiliittoon tai puolueeseen liittymisaikomus olevan kasvussa. Tosin ei tämäkään muutos ole kovin suuri.

Nuorten valmius laillisiin ja laittomiin mielenilmauksiin

Nuorten valmiutta/halukkuutta osallistua tulevaisuudessa erilaisiin mielenilmauksiin – laillisiin tai laittomiin – tiedusteltiin seuraavasti: **”Kansalaiset voivat ilmaista mielipiteensä tärkeistä asioista yhteiskunnassa monin eri tavoin. Osallistuisitko itse seuraavanlaisiin mielenilmaisuihin tulevaisuudessa?”**

- Puhumaan toisille omista yhteiskunnallisista ja poliittisista näkemyksistäsi *

Kuvio 4.4 Suomalaisnuorten odotettu poliittinen aktiivisuus aikuisuudessa (%)

- **Ottamaan yhteyttä kansanedustajaan ***
 - **Ottamaan osaa rauhanomaiseen mielenosoitusmarssiin tai joukkokokoukseen ***
 - **Keräämään allekirjoituksia kansalaisadressiin ***
 - **Osallistumaan poliittisiin ja yhteiskunnallisiin nettikeskusteluihin ***
 - **Perustamaan verkkoon keskusteluryhmän ottamaan kantaa johonkin poliittiseen tai yhteiskunnalliseen kiistakysymykseen***
 - **Osallistumaan johonkin nettikampanjaan***
 - **Ostamaan tarkoituksella tiettyjä tuotteita tukeaksesi sosiaalista oikeudenmukaisuutta (esim. reilun kaupan tuotteet, eettisesti tuotetut hyödykkeet)**
 - **Spreijaamaan iskulauseita seiniin ****
 - **Protestoimaan tukkimalla liikenteen ****
 - **Protestoimaan valtaamalla julkisia rakennuksia ****
- *) mukana laillisen mielenilmauksen skaalamuuttujassa (Cronbachin alfa = 0,85), **) mukana laittoman mielenilmauksen skaalamuuttujassa (Cronbachin alfa = 0,87)*

Vastausvaihtoehdot olivat: ”kyllä varmasti”, ”kyllä luultavasti”, ”luultavasti en”, ”varmasti en”. Laillisiin mielenilmauksiin liittyvät toimintatavat eivät ole aivan samoja kuin vuoden 2009 tutkimuksessa. Niitä on hieman modernisoitu. Sen sijaan laittomia mielenilmauksia kuvaavat toimintatavat ovat sisällöltään samoja.

Kysymyksessä mainituista tavoista ilmaista mieltään on muodostettu kaksi skaalamuuttujaa. Toinen kuvaa nuorten valmiutta osallistua tulevaisuudessa laillisiin ja toinen laittomiin mielenilmauksiin. Skaalamuuttujien arvoa (skaalapistemäärää) tulkitaan siten, että mitä suurempi arvo sitä varmempia osallistumisesta nuoret olisivat. Laillisiin ja laittomiin mielenilmauksiin osallistumisvalmiutta kuvaavat skaalapisteiden keskiarvot maittain ovat taulukossa 4.11.

Varmimpia osallistumisesta laillisiin mielenilmauksiin oltiin Dominikaanisessa tasavallassa, Perussa, Kolumbiassa ja Meksikossa sekä vähiten varmoja Alankomaisissa, Belgiassa, Suomessa, Norjassa, Tanskassa ja Ruotsissa. Osallistumisvarmuus laillisiin mielenilmauksiin ei ole yhteydessä oppilaiden yhteiskunnallisen tietämyksen tasoon juuri missään maassa.

Laittomiin mielenilmauksiin osallistumisesta oltiin varmimpia Dominikaanisessa tasavallassa, Bulgariassa, Chilessä, Meksikossa ja Perussa sekä vähemmän varmoja Tanskassa, Taiwanissa, Suomessa ja Ruotsissa.

Oppilaat, joiden yhteiskunnallinen tietämys oli alle tason B, olivat tilastollisesti merkitsevästi valmiimpia lait-

tomiin mielenilmauksiin kuin oppilaat, joiden tiedollinen taso oli B (479–562 pistettä) tai korkeampi, myös Suomessa. Keskimäärin ero oli kuusi skaalapistettä, suomalaisnuorilla seitsemän. Korrelaationa ilmaistuna tämä yhteys oli kohtalainen sekä keskimäärin ($r = -0,30$) että suomalaisnuorilla ($r = -0,32$).

Nuorten tulevasta osallistumisesta todettakoon tässä yhteydessä koostetusti, että mitä parempi on oppilaiden luottamus omiin kykyihinsä yhteiskunnallisena toimijana, sitä todennäköisemmin osallistutaan koulussa ($r = 0,51$), osallistutaan laillisiin mielenilmauksiin ($r = 48$), äänestetään ($r = 0,32$) ja osallistutaan muihin erilaisiin poliittisen toiminnan muotoihin kuin äänestämiseen ($r = 0,37$). Suomalaisnuorilla korrelaatiot olivat samalla tasolla.

Taulukko 4.11 Oppilaiden valmius osallistua laillisiin ja laittomiin mielenilmauksiin maittain (skaalapistemäärä)

Maat	Lailliset mielenilmaukset	Laittomat mielenilmaukset
Alankomaat	44	48
Belgia (FI)	46	47
Bulgaria	52	54
Chile	51	54
Dominikaaninen tasavalta	60	59
Italia	49	48
Kolumbia	55	53
Kroatia	50	48
Latvia	49	48
Liettua	52	51
Malta	49	50
Meksiko	54	54
Norja	46	48
Peru	56	54
Ruotsi	47	47
Slovenia	48	50
Suomi	46	47
Taiwan	52	47
Tanska	47	46
Venäjä	51	49
Viro	48	48
Kaikki maat	50	50
<i>Otanta puutteellinen:</i>		
Etelä-Korea	51	51
Hongkong	47	47
Saksa	45	46

Tilastollisesti merkitsevät erot ($p < .05$) on merkitty tummennetulla

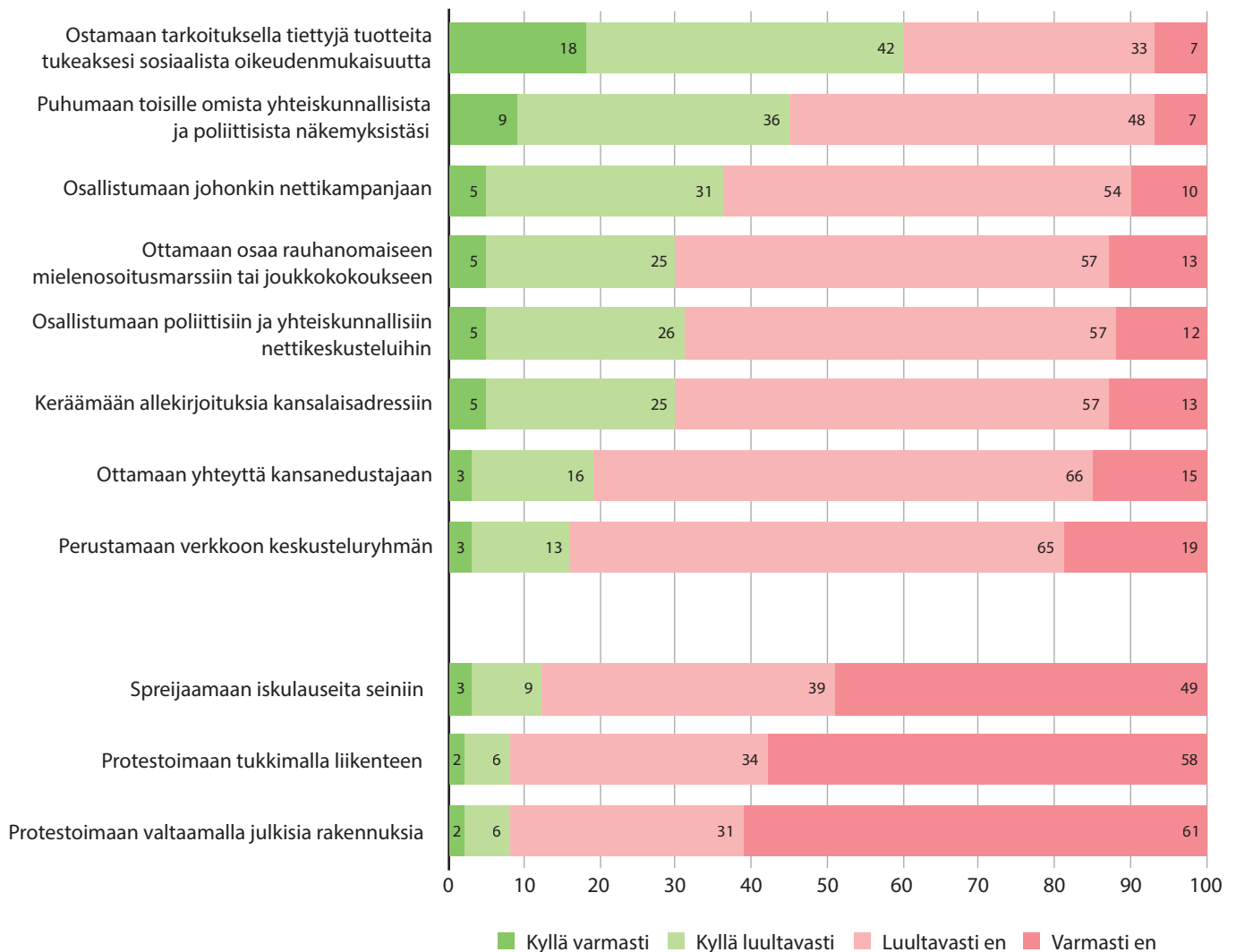
Kuviossa 4.5 on esitetty suomalaisnuorten vastausten prosenttijakaumat laillisia ja laittomia mielenilmauksia koskevaan kysymykseen. Laillisista mielenilmaustavoista eniten kannatusta sai kulutusvalinnat. Kahdeksaslukukalaisista 60 prosenttia olisi valmis tarkoituksella ostamaan tiettyjä tuotteita tukeakseen sosiaalista oikeudenmukaisuutta. Kulutusvalinnat sai eniten kannatusta myös vuoden 2009 tutkimuksessa, jossa sitä oli tosin kysytty hie- man eri tavalla. Tuolloin 65 prosenttia suomalaisnuorista oli valmis boikotoimaan tiettyjä tuotteita.

Vajaa puolet nuorista olisi valmis puhumaan toisille omista yhteiskunnallisista ja poliittisista näkemyksistään, reilu kolmasosa osallistumaan johonkin nettikampanjaan. Vajaa kolmannes olisi valmis ottamaan osaa rauhanomai- seen mielenosoitusmarssiin tai joukkokokoukseen (2009 36 %) tai keräämään allekirjoituksia kansalaisadressiin (2009 46 %). Vähäisimmässä määrin olisi halukkuutta

ottaa yhteyttä kansanedustajaan (19 %) tai perustamaan verkkoon keskusteluryhmä ottamaan kantaa johonkin poliittiseen tai yhteiskunnalliseen kiistakysymykseen (16 %). Yhteydenotto kansanedustajaan ei ole suomalainen käytäntö.

Kaiken kaikkiaan suomalaisnuorten valmius osallistua laillisiin mielenilmauksiin oli vähäisempää kuin vuoden 2009 tutkimuksessa. Myös valmius laittomiin mielenil- mauksiin väheni vuoteen 2009 verrattuna. Kymmenesosa olisi valmis spreijaamaan iskulauseita seiniin (2009 23 %) ja vajaa kymmenesosa protestoimaan tukkimalla lii- kenteen (2009 17 %) tai valtaamalla julkisia rakennuksia (2009 14 %).

Suomalaispojat olivat tyttöjä valmiimpia osallistumaan laittomiin mielenilmauksiin sekä vuonna 2016, 2009 että 1999. Sen sijaan valmiudessa laillisiin mielenilmauksiin ei vuonna 2016 ollut eroa tyttöjen ja poikien välillä.

Kuvio 4.5 Suomalaisnuorten valmius osallistua laillisiin tai laittomiin mielenilmauksiin (%)

Suomalaisnuorten, ja myös muiden pohjoismaalaisten nuorten, haluttomuutta osallistua ja osoittaa mieltään voi ainakin jossain määrin selittää se, että eletään vakaassa edustuksellisessa demokratiassa ja turvaverkot toimivat. Pääosa nuorista on elämäänsä ja olemiseensa tyytyväisiä.

Osana PISA 2015 -tutkimusta oppilaat vastasivat kysymykseen ”Kuinka tyytyväinen olet nykyään elämääsi kokonaisuutena”. Suomalaispojista 52 prosenttia koki tämänhetkisen elämänsä erittäin tyydyttäväksi ja vain neljä prosenttia oli tyytymättömiä. Vastaavat osuudet tytöillä

olivat 36 ja yhdeksän prosenttia. Vertailussa OECD-maihin keskimäärin erittäin tyytyväisten poikien osuus oli Suomessa 16 prosenttiyksikköä korkeampi, mutta tytöillä ero oli vain vajaat 10 prosenttiyksikköä. OECD-maissa keskimäärin pojista elämäänsä tyytymättömiä oli yhdeksän prosenttia ja tytöistä 14 prosenttia. Kokonaisuutena tarkastellen suomalaisnuorten yleinen tyytyväisyys elämänsä oli varsin korkealla tasolla vertailumaihin suhteutettuna. Vastausten hajonta oli muita maita vähäisempää. (Väljærvi 2017, 5-7)

Nuorten yhteiskunnalliset asenteet

Yhteiskunnallisia instituutioita ja toimintaperiaatteita koskevia asenteita kartoitettiin tiedustelemalla oppilaiden käsityksiä eräiden kansalaisyhteiskunnan peruseräiden tärkeydestä, käsitystä siitä, millaiset asiat ovat demokratialle hyväksi tai pahaksi, millaisiin toimintoihin hyvän aikuisen kansalaisen on nuorten mielestä tärkeää osallistua, sukupuolten ja erilaisten etnisten ryhmien tasa-arvosta, luottamusta yhteiskunnallisiin instituutioihin ja toimijoihin, asennetta omaa maataan kohtaan sekä näkemystä maailmanlaajuisista tulevaisuuden uhkista.

Nuoret ja demokraattinen kansalaisyhteiskunta

Mikä on demokratialle hyväksi, mikä pahaksi?

Oppilaita pyydettiin ottamaan kantaa muutamiin tilanteisiin demokraattisen kansalaisyhteiskunnan näkökulmasta. Johdatus kysymykseen oli seuraava: **"Alla on mainittu asioita, joita voi tapahtua demokraattisessa maassa. Jotkin niistä voivat olla demokratialle hyväksi ja vahvistaa sitä, toiset voivat puolestaan heikentää demokratiaa ja olla sille pahaksi, kun taas jotkin muut asiat eivät ole demokratian kannalta sen enempää hyväksi kuin pahaksikaan."** Ja itse kysymys oli: **"Mitkä seuraavista tilanteista olisivat mielestäsi demokratialle hyväksi, ei hyväksi eikä pahaksi tai pahaksi?"**

- **Poliittiset johtajat jakavat valtionhallinnon työpaikkoja lähisukulaisilleen.**

- **Yksi yhtiö tai valtio omistaa maan kaikki sanomalehdet.**
- **Ihmisillä on vapaus arvostella valtiovaltaa julkisesti.**
- **Kaikilla täysi-ikäisillä kansalaisilla on oikeus valita poliittiset johtajansa vaaleilla.**
- **Ihmiset voivat protestoida, jos he pitävät jotakin lakia epäoikeudenmukaisena.**
- **Poliisilla on oikeus pitää kansallisen turvallisuuden vaarantamisesta epäiltyjä vangittuna ilman oikeudenkäyntiä.**
- **Rikkaiden ja köyhien väliset tuloerot ovat pieniä.**
- **Valtijohto vaikuttaa oikeusistuimien päätöksiin.**
- **Maan kaikilla etnisillä ryhmillä on samat oikeudet.**

Vuoden 2009 tutkimuksessa oli samantapainen kysymys, mutta koska kysymys oli nyt muotoiltu eri tavalla ja myös vastausvaihtoehdot olivat erilaiset, eivät vastaukset ole vertailukelpoisia. Kysymystä on käsitelty vain tilannetasolla. Taulukossa 5.1 on niiden oppilaiden vastausten prosenttijakaumat, jotka pitivät demokratialle pahaksi tilanteita, joiden on yleensäkin arvioitu olevan demokratialle pahaksi.

Tummennetulla on merkitty ne prosenttiosuudet, jotka eroavat näitä tilanteita demokratialle hyvänä pidetystä prosenttiosuudesta tilastollisesti merkitsevästi ($p < .05$). Oppilaista keskimäärin 52 prosenttia piti demokratialle pahana sitä, että yksi yhtiö tai valtio omistaa maan kaikki sanomalehdet. Suhteessa eniten tätä mieltä olevia oli Suomessa (69 %), Kroatiassa, Tanskassa ja Virossa sekä vähiten Meksikossa, Dominikaanisessa tasavallassa ja Perussa.

Sitä, että poliittiset johtajat jakavat valtionhallinnon työpaikkoja lähisukulaisilleen, piti oppilaista keskimää-

Taulukko 5.1 Oppilaiden samanmielisyyks tilanteista, joiden on yleensä arvioitu olevan demokratialle pahaksi maittain (%)

Maat	Poliittiset johtajat jakavat valtion-hallinnon työpaikkoja lähisukulaisilleen	Yksi yhtiö tai valtio omistaa maan kaikki sanomalehdet	Poliisilla on oikeus pitää kansallisen turvallisuuden vaarantamisesta epäiltyjä vangittuna ilman oikeudenkäyntiä	Valtiojohto vaikuttaa oikeusistuimien päätöksiin
Alankomaat	57	57	32	38
Belgia (Fl)	43	56	35	27
Bulgaria	50	43	23	42
Chile	40	45	44	31
Dominikaaninen tasavalta	13	42	31	20
Italia	41	47	38	48
Kolumbia	21	47	40	24
Kroatia	55	63	20	48
Latvia	53	54	29	35
Liettua	48	51	37	34
Malta	36	45	34	26
Meksiko	29	37	30	21
Norja	31	46	36	31
Peru	28	42	32	19
Ruotsi	42	59	31	41
Slovenia	50	56	22	49
Suomi	63	69	25	23
Taiwan	74	59	49	64
Tanska	53	63	39	35
Venäjä	39	48	36	39
Viro	51	63	36	41
Kaikki maat	44	52	33	35
<i>Otanta puutteellinen:</i>				
Etelä-Korea	42	58	38	31
Hongkong	25	41	45	57
Saksa	48	54	43	55

rin 44 prosenttia pahaksi demokratialle. Suhteessa eniten tätä mieltä olevia oli Taiwanissa ja Suomessa (63 %) sekä vähiten Dominikaanisessa tasavallassa ja Kolumbiassa. Dominikaanisessa tasavallassa oppilaista 54 prosenttia oli itse asiassa sitä mieltä, että tämä on demokratialle hyväksi.

Keskimäärin 35 prosenttia oppilaista piti demokratialle pahana sitä, että valtiojohto vaikuttaa oikeusistuimien päätöksiin. Suhteellisesti eniten näin asian näkeviä oli Taiwanissa sekä vähiten Perussa, Dominikaanisessa tasavallassa ja Meksikossa. Suomalaisnuorista 23 prosenttia piti tätä demokratialle pahana, 60 prosenttia ei hyvänä eikä pahana ja 17 prosenttia hyvänä.

Poliisilla on oikeus pitää kansallisen turvallisuuden vaarantamisesta epäiltyjä vangittuna ilman oikeudenkäyntiä. Tätä tilannetta piti demokratialle pahaksi keskimäärin 33

prosenttia oppilaista. Suhteessa eniten tätä mieltä olevia oli Taiwanissa sekä vähiten Kroatiassa ja Sloveniassa. Suomalaisnuorista 25 prosenttia piti tätä demokratialle pahana, 48 prosenttia ei hyvänä eikä pahana ja 26 prosenttia demokratialle hyvänä.

Esitettyihin neljään tilanteeseen annetuissa vastauksissa näkyvät jälleen paitsi vakiintuneiden ja vähemmän vakiintuneiden demokratioiden ero myös eri maiden ajan-kohtaiset poliittiset ja yhteiskunnalliset tilanteet.

Taulukossa 5.2 on niiden oppilaiden prosenttijakaumat, jotka pitivät demokratialle hyväksi tilanteita, joiden on yleensäkin arvioitu olevan demokratialle hyväksi.

Tummennetulla on merkitty ne prosenttiosuudet, jotka eroavat näitä tilanteita demokratialle pahana pidetystä prosenttiosuudesta tilastollisesti merkitsevästi ($p < .05$).

Taulukko 5.2 Oppilaiden samanmielisyyden tilanteista, joiden on yleensä arvioitu olevan demokratialle hyväksi maittäin (%)

Maat	Ihmisillä on vapaus arvostella valtiovaltaa julkisesti	Kaikilla täysi-ikäisillä kansalaisilla on oikeus valita poliittiset johtajansa vaaleilla	Ihmiset voivat protestoida, jos he pitävät jotakin lakia epäoikeudenmukaisena	Rikkaiden ja köyhien väliset tuloerot ovat pieniä	Maan kaikilla etnisillä ryhmillä on samat oikeudet
Alankomaat	54	86	59	50	59
Belgia (FI)	55	88	51	43	61
Bulgaria	35	76	69	31	58
Chile	43	78	63	26	60
Dominikaaninen tasavalta	23	81	66	31	66
Italia	39	81	64	53	73
Kolumbia	28	86	68	20	64
Kroatia	43	86	60	38	71
Latvia	27	71	52	30	46
Liettua	35	76	63	28	63
Malta	35	66	66	33	58
Meksiko	20	72	57	23	69
Norja	43	75	70	36	68
Peru	28	80	64	22	72
Ruotsi	52	83	77	39	69
Slovenia	38	84	60	44	72
Suomi	53	82	59	43	64
Taiwan	37	82	63	53	80
Tanska	39	84	69	30	60
Venäjä	36	79	58	36	64
Viro	31	80	59	43	65
Kaikki maat	38	80	63	36	65
<i>Otanta puutteellinen:</i>					
Etelä-Korea	52	73	81	36	76
Hongkong	63	69	73	42	67
Saksa	52	79	72	36	71

Oppilaista keskimäärin 80 prosenttia piti demokratialle hyväksi sitä, että kaikilla täysi-ikäisillä kansalaisilla on oikeus valita poliittiset johtajansa vaaleilla. Maiden välinen hajonta oli vähäistä. Suhteellisesti eniten tätä mieltä oltiin Belgiassa ja vähiten Latviassa. Suomalaisnuorista 82 prosenttia piti tätä asiantilaa demokratialle hyvänä ja kaksi prosenttia pahana.

Demokratialle hyvänä sitä, että maan kaikilla etnisillä ryhmillä on samat oikeudet, piti oppilaista keskimäärin 65 prosenttia. Suhteessa eniten näin asian näkeviä oli Taiwanissa ja vähiten Latviassa, Bulgariassa ja Maltalla. Suomalaisnuorista 64 prosenttia piti demokratialle hyvänä sitä, että maan kaikilla etnisillä ryhmillä on samat oikeudet ja kolme prosenttia demokratialle pahana.

Oppilaista keskimäärin 63 prosenttia piti demokratialle hyvänä sitä, että ihmiset voivat protestoida, jos he pitävät jotakin lakia epäoikeudenmukaisena. Suhteellisesti eniten samaa mieltä olevia oli Ruotsissa ja vähiten Belgiassa ja Latviassa. Suomalaisnuorista demokratialle hyvänä sitä piti 59 prosenttia ja pahana kuusi prosenttia.

Sitä, että ihmisillä on vapaus arvostella valtiovaltaa julkisesti, piti demokratialle hyvänä keskimäärin 38 prosenttia oppilaista ja sama määrä ei pitänyt sitä hyvänä eikä pahana. Suhteellisesti eniten tätä mieltä olevia oli Belgiassa, Alankomaissa, Suomessa (53 %) ja Ruotsissa sekä vähiten Meksikossa, Dominikaanisessa tasavallassa ja Latviassa.

Demokratialle hyvänä sitä, että rikkaiden ja köyhien väliset tuloerot ovat pieniä, piti oppilaista keskimäärin

36 prosenttia. Suhteellisesti eniten tätä mieltä olevia oli Taiwanissa ja Italiassa sekä vähiten Kolumbiassa, Perussa ja Meksikossa. Suomalaisnuorista tätä mieltä oli 43 prosenttia ja 12 prosenttia piti sitä demokratialle pahana.

Käsityksissä siitä, mikä on demokratialle hyväksi ei ole samassa määrin eroja eri maanosien välillä kuin on käsityksissä siitä, mikä on demokratialle pahaksi.

Miten hyvän aikuisen kansalaisen tulee toimia?

Oppilaiden käsitystä kansalaisyhteiskunnasta ja sen joistakin peruseräistä voi kartoittaa myös sen perusteella, millaisiin toimintoihin hyvän aikuisen kansalaisen tulee heidän mielestään osallistua. Tähän aiheeseen liittyvä kysymys oli seuraava: **”Kuinka tärkeää on toimia seuraavien tavoin ollakseen hyvä aikuinen kansalainen?”**

- **Äänestää kaikissa valtakunnallisissa vaaleissa ***
 - **Liittyä johonkin puolueeseen ***
 - **Perehtyä maan historiaan ***
 - **Seurata politiikkaa sanomalehdistä, radiosta, televisiosta tai internetistä ***
 - **Osoittaa kunnioitusta valtiovallan edustajia kohtaan ***
 - **Osallistua poliittisiin keskusteluihin ***
 - **Osallistua rauhanomaisiin protesteihin epäoikeudenmukaisiksi koettuja lakeja vastaan ****
 - **Osallistua oman paikkakunnan ihmisiä hyödyttävään toimintaan ****
 - **Otaa osaa ihmisoikeuksia edistävään toimintaan ****
 - **Otaa osaa ympäristönsuojeluun ****
 - **Tehdä ahkerasti työtä *****
 - **Noudattaa aina lakia *****
 - **Turvata perheensä taloudellinen hyvinvointi *****
 - **Tehdä itse jotakin luonnonvarojen suojelemiseksi (esim. säästämällä vettä tai kierrättämällä jätteet) *****
 - **Kunnioittaa toisten oikeutta omiin mielipiteisiinsä *****
 - **Tukea ihmisiä, joilla menee huonommin kuin itsellä *****
 - **Osallistua kehitysmaiden asukkaiden auttamiseen *****
- * mukana perinteisen poliittisen kansalaistoiminnan tärkeyden skaalamuuttujassa (Cronbachin alfa = 0,72)
- ** mukana yhteiskunnallisissa liikkeissä toimimisen tärkeyden skaalamuuttujassa (Cronbachin alfa = 0,75)
- *** mukana hyvän, moraalisen, yleisen kansalaiskäyttäytymisen tärkeyden skaalamuuttujassa (Cronbachin alfa = 0,78)

Vastausvaihtoehdot olivat ”hyvin tärkeää”, ”melko tärkeää”, ”ei kovin tärkeää”, ”ei lainkaan tärkeää”. Väittämistä

on muodostettu kolme skaalamuuttujaa, joita tulkitaan siten, että mitä korkeampi arvo (skaalapistemäärä) sitä tärkeämpinä toimintoja on pidetty.

Ensimmäinen skaalamuuttuja kuvaa perinteisen poliittisen kansalaistoiminnan tärkeyttä, toinen yhteiskunnallisissa liikkeissä toimimisen tärkeyttä ja kolmas hyvän, moraalisen, yleisen kansalaiskäyttäytymisen tärkeyttä. Kaksi ensimmäistä skaalamuuttujaa olivat myös vuoden 2009 tutkimuksessa. Kolmas on uusi. Kahden ensimmäisen skaalamuuttujan pisteiden keskiarvot maittain ovat taulukoissa 5.3 ja 5.4. Kolmanteen skaalamuuttujaan sisältyviä toimintatapoja käsitellään sekä toimintatavoin prosenttiosuuksina että skaalapisteiden keskiarvona taulukossa 5.5.

Perinteiseen poliittiseen kansalaistoimintaan osallistumista pidettiin tärkeimpänä Dominikaanisessa tasaval-

Taulukko 5.3 Oppilaiden käsitykset hyvän aikuisen kansalaisen toimintatavoista, perinteinen poliittinen kansalaistoiminta (skaalapistemäärä)

Maat	2016	2009	Muutos
Alankomaat	48		
Belgia (FI)	48	46	2,2
Bulgaria	50	49	0,8
Chile	51	51	-0,7
Dominikaaninen tasavalta	58	55	2,8
Italia	55	54	0,7
Kolumbia	52	52	0,1
Kroatia	52		
Latvia	50	50	0,4
Liettua	52	51	1,5
Malta	50	50	0,1
Meksiko	55	54	1,0
Norja	51	49	1,3
Peru	55		
Ruotsi	49	46	3,0
Slovenia	48	46	1,5
Suomi	48	45	2,6
Taiwan	52	50	1,7
Tanska	50	48	2,2
Venäjä	52	53	-0,5
Viro	48	47	0,4
Kaikki maat 2016	51		
Maat 2016 ja 2009	51	50	1,2
Otanta puutteellinen:			
Etelä-Korea	53		
Hongkong	51		
Saksa	48		

Tilastollisesti merkitsevät erot (p<.05) on merkitty tummennetulla

lassa, Perussa, Italiassa ja Meksikossa sekä vähemmän tärkeänä Belgiassa, Virossa, Suomessa (48), Alankomaissa ja Sloveniassa. Maiden välinen hajonta oli kohtalaisen vähäistä.

Vuodesta 2009 vuoteen 2016 perinteisen poliittisen kansalaistoiminnan tärkeys kasvoi keskimäärin 1.2 skaalapistettä. Suomalaisnuorilla kasvua oli keskimääräistä enemmän, 2.6 skaalapistettä. Suomalaisnuorista tytöt pitivät perinteiseen poliittiseen kansalaistoimintaan osallistumista tärkeämpänä kuin pojat.

Yhteiskunnallisissa liikkeissä toimimista pidettiin tärkeimpänä Dominikaanisessa tasavallassa, Kolumbiassa, Meksikossa ja Bulgariassa sekä vähemmän tärkeänä Tanskassa, Alankomaissa ja Suomessa (47). Vuodesta 2009 vuoteen 2016 yhteiskunnallisissa liikkeissä toimimisen

Taulukko 5.4 Oppilaiden käsitykset hyvän aikuisen kansalaisen toimintatavoista, yhteiskunnallisissa liikkeissä toimiminen (skaalapistemäärä)

Maat	2016	2009	Muutos
Alankomaat	45		
Belgia (FI)	48	46	1,8
Bulgaria	53	54	-0,4
Chile	52	54	-2,1
Dominikaaninen tasavalta	56	53	2,4
Italia	53	52	1,1
Kolumbia	55	55	-0,2
Kroatia	52		
Latvia	48	49	-1,5
Liettua	49	49	0,0
Malta	50	49	0,6
Meksiko	54	53	0,9
Norja	50	49	0,6
Peru	53		
Ruotsi	49	48	1,6
Slovenia	49	48	1,1
Suomi	47	46	1,3
Taiwan	52	52	-0,6
Tanska	44	44	-0,2
Venäjä	49	50	-0,9
Viro	48	48	0,2
Kaikki maat 2016	50		
Maat 2016 ja 2009	50	50	0,3
<i>Otanta puutteellinen:</i>			
Etelä-Korea	53		
Hongkong	49		
Saksa	47		

Tilastollisesti merkitsevät erot ($p < .05$) on merkitty tummennetulla

tärkeys kasvoi keskimäärin 0.3 skaalapistettä. Suomalaisnuorilla kasvu oli 1.3 pistettä. Suomalaisnuorista tytöt pitivät myös yhteiskunnallisissa liikkeissä toimimista tärkeämpänä kuin pojat.

Oppilaat, joiden yhteiskunnallisen tietämyksen taso oli B (479–562 pistettä) tai korkeampi pitivät yhteiskunnallisissa liikkeissä toimimista tilastollisesti merkitsevästi tärkeämpänä kuin oppilaat, joiden yhteiskunnallinen tietämys oli alle tason B. Keskimäärin, ja myös suomalaisnuorilla, ero oli kaksi skaalapistettä. Korrelaationa ilmaistuna yhteys oli heikko ($r = 0,17$).

Taulukossa 5.5 on maittain skaalapisteyden keskiarvot sekä niiden oppilaiden prosenttiosuudet, jotka pitivät esitettyjä hyvään yleiseen kansalaiskäyttäytymiseen liittyviä toimintatapoja hyvin tärkeinä.

Skaalapistemäärällä mitattuna hyvää, moraalista, yleistä kansalaiskäyttäytymistä pidettiin tärkeimpänä Dominikaanisessa tasavallassa ja Taiwanissa sekä vähiten tärkeänä Alankomaissa, Tanskassa, Latviassa ja Virossa. Suomalaisnuorten, samoin kuin norjalaisten ja ruotsalaisten, keskiarvo vastasi kaikkien maiden keskiarvoa.

Toisten oikeutta kunnioittaa omia mielipiteitään piti hyvin tärkeänä oppilaista keskimäärin 62 prosenttia, perheensä taloudellisen hyvinvoinnin turvaamista 60 prosenttia, lain noudattamista 59 prosenttia, luonnonvarojen suojelemista 49 prosenttia, niiden ihmisten tukemista, joilla menee huonommin kuin itsellä 49 prosenttia, ahkeraa työntekoa 42 prosenttia ja osallistumista kehitysmaiden asukkaiden auttamiseen 35 prosenttia. Suomalaisnuorilla painottuivat perheen taloudellisen hyvinvoinnin turvaaminen (72 %) ja lain noudattaminen (67 %). Suomalaisnuorista tytöt pitivät hyvää yleistä kansalaiskäyttäytymistäkin tärkeämpänä kuin pojat.

Oppilaat, joiden yhteiskunnallisen tietämyksen taso oli B (479–562 pistettä) tai korkeampi pitivät kaikissa maissa hyvää yleistä kansalaiskäyttäytymistä tilastollisesti merkitsevästi tärkeämpänä kuin oppilaat, joiden yhteiskunnallinen tietämys oli alle tason B. Ero oli keskimäärin kolme skaalapistettä, Suomessa viisi pistettä. Korrelaationa ilmaistuna tämä yhteys oli heikko sekä keskimäärin ($r = 0,19$) että suomalaisnuorilla ($r = 0,23$).

Suomalaisnuorten vastausten toimintokohtaiset prosenttijakaumat käyvät ilmi kuviosta 5.1. Kaikista esitetyistä toiminnoista tärkeimpinä (hyvin tärkeinä) hyvän aikuisen toimina nuoret yleensäkin pitivät hyvään, moraaliseen yleiseen kansalaiskäyttäytymiseen liittyviä toimia kuten perheen taloudellisen hyvinvoinnin turvaa-

Taulukko 5.5 Oppilaiden käsitykset hyvän aikuisen kansalaisen toimintatavoista, hyvä (moraalinen) yleinen kansalaiskäyttäytyminen (% ja skaalapistemäärä)

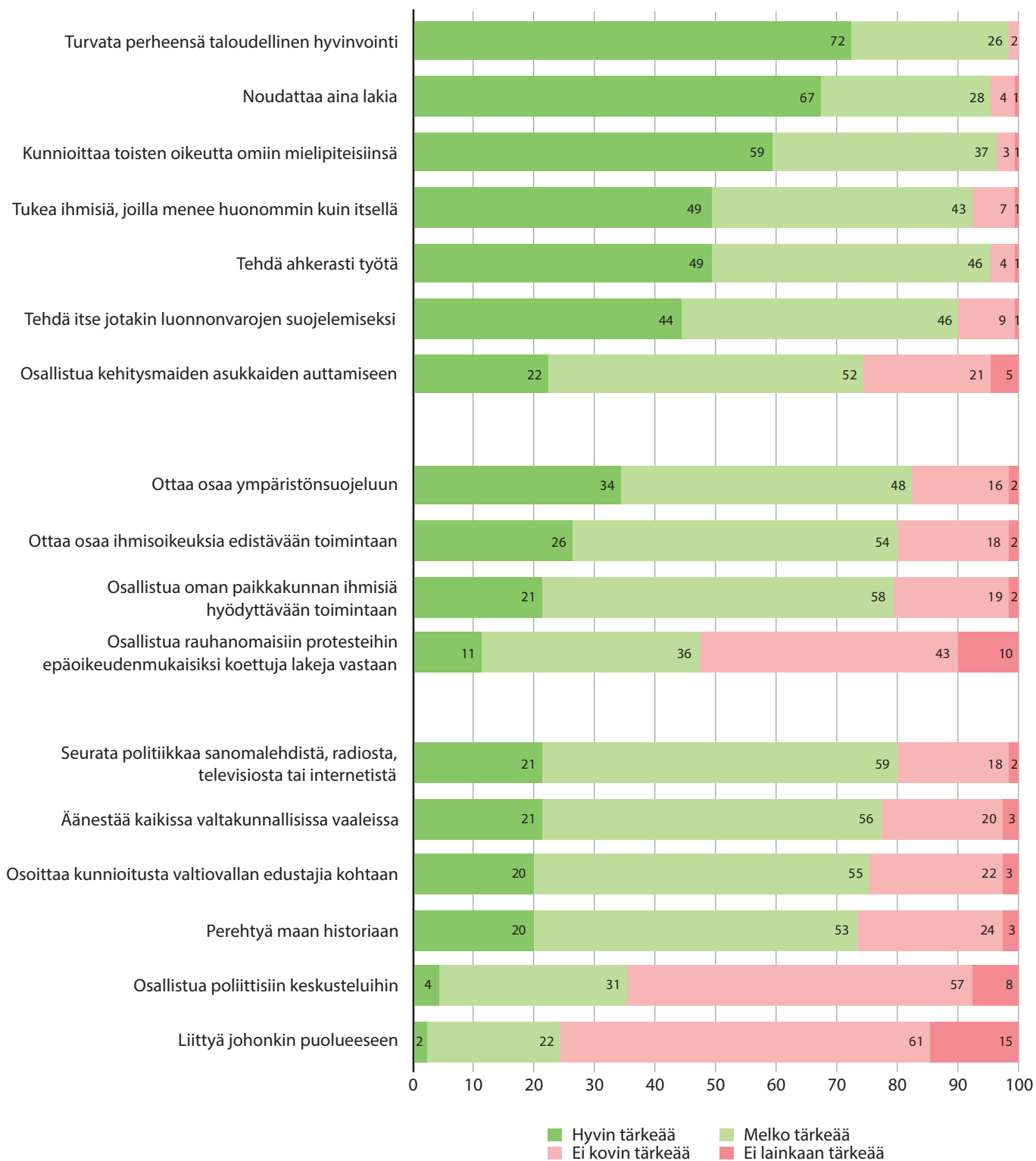
Maat	Piste-keskiarvo	Tehdä ahkerasti työtä	Noudattaa aina lakia	Turvata perheen taloudellinen hyvinvointi	Tehdä jotakin luonnonvarojen suojelemiseksi	Kunnioittaa toisten oikeutta omiin mielipiteisiinsä	Tukea ihmisiä, joilla menee huonommin kuin itsellä	Osallistua kehitysmaiden asukkaiden auttamiseen
Alankomaat	46	38	41	44	22	60	37	21
Belgia (FI)	49	38	56	61	40	61	49	32
Bulgaria	49	53	42	61	50	55	49	35
Chile	51	33	51	61	58	64	60	47
Dominikaaninen tasavalta	54	63	64	66	63	64	62	59
Italia	52	43	82	77	58	64	59	36
Kolumbia	51	43	53	62	68	65	55	47
Kroatia	53	64	56	55	50	67	63	43
Latvia	46	23	50	60	36	49	40	23
Liettua	49	31	70	60	56	63	37	30
Malta	51	52	69	58	52	61	49	40
Meksiko	52	50	52	65	63	61	55	48
Norja	50	38	63	55	40	70	50	34
Peru	51	39	52	62	63	62	49	47
Ruotsi	50	37	72	53	46	77	51	29
Slovenia	49	47	61	35	51	60	51	35
Suomi	50	49	67	72	44	59	49	22
Taiwan	53	54	71	60	57	72	50	36
Tanska	47	30	67	53	31	67	34	16
Venäjä	49	32	50	65	46	54	47	31
Viro	47	25	45	68	39	48	38	21
Kaikki maat	50	42	59	60	49	62	49	35
<i>Otanta puutteellinen:</i>								
Etelä-Korea	51	49	56	50	59	59	49	32
Hongkong	48	48	58	41	46	56	32	24
Saksa	47	21	76	61	28	68	41	25

mista (72 %), lain noudattamista (67 %, 2009 54 %), toisten oikeutta omiin mielipiteisiinsä kunnioittamista (59 %), niiden ihmisten tukemista, joilla menee huonommin kuin itsellä (49 %) ja ahkeraa työntekoa (49 %, 2009 38 %). Kaikkia näitä toimia ei ollut vuoden 2009 tutkimuksessa, mutta niiltä osin kuin yhtenevyyttä on, näytti yleisen hyvän kansalaiskäyttäytymisen tärkeys olevan vahvemmin esillä vuonna 2016 kuin vuoden 2009 tutkimuksessa.

Toisella sijalla tulivat toimet, jotka liittyvät yhteiskunnallisissa liikkeissä toimimisen tärkeyteen. Näistä tärkeimpänä pidettiin ottamista osaa ympäristönsuojeluun. Nuorista kolmannes (2009 34 %) piti sitä hyvin tärkeänä

ja puolet melko tärkeänä (2009 45 %). Seuraavina tulivat ihmisoikeuksia edistävään ja oman paikkakunnan ihmisiä hyödyttävään toimintaan osallistuminen. Prosenttiosuudet olivat osapuilleen samaa tasoa kuin vuoden 2009 tutkimuksessa.

Kolmannella sijalla tulivat toimet, jotka liittyvät perinteisen poliittisen kansalaistoiminnan tärkeyteen. Viidesosa nuorista piti hyvin tärkeänä hyvän aikuisen toimintana sitä, että seuraa politiikkaa sanomalehdistä, radiosta, televisiosta tai internetistä (2009 15 %), äänestää kaikissa valtakunnallisissa vaaleissa (2009 16 %), osoittaa kunnioitusta valtiovallan edustajia kohtaan (11 %) ja perehtyy maan historiaan (13 %). Poliittisiin keskusteluihin

Kuvio 5.1 Suomalaisnuorten käsitykset hyvän aikuisen kansalaisen toimintatavoista (%)

osallistumista (2009 3 %) tai johonkin puolueeseen liittymistä (2009 2 %) ei pidetty samassa määrin tärkeänä hyvän aikuisen toimintana. Vuoteen 2009 verrattuna näytti perinteisen poliittisen kansalaistoiminnan tärkeys olevan hieman vahvemmin suomalaisnuorten mielissä.

Oppilaiden tasa-arvoasenteet

Tasa-arvoista asennoitumista erilaisiin ryhmiin pidetään yhtenä ideaalin demokraattisen kansalaisyhteiskunnan piirteenä. Tässä yhteydessä käsitellään oppilaiden asennoitumista sukupuolten tasa-arvoon ja eri etnisten ryhmien yhtäläisiin oikeuksiin.

Sukupuolten tasa-arvo

Oppilaiden asenteita sukupuolten tasa-arvoa kohtaan tiedusteltiin seuraavasti: **”On olemassa erilaisia näkemyksiä naisten ja miesten rooleista yhteiskunnassa. Missä määrin olet samaa tai eri mieltä seuraavien väittämien kanssa?”**

- **Miehillä ja naisilla tulisi olla tasavertaiset mahdollisuudet osallistua hallintoon ***
- **Miehillä ja naisilla tulisi olla kaikin puolin samat oikeudet. ***
- **Naisten pitäisi pysytellä poissa politiikasta ***
- **Mikäli työpaikkoja on tarjolla niukasti, miehillä tulisi olla niihin suurempi oikeus kuin naisilla. ***
- **Miesten ja naisten tulisi saada samasta työstä sama palkka. ***
- **Miehet ovat naisia pätevämpiä poliittisiksi johtajiksi. ***
- **Naisten tärkeimpänä tehtävänä tulisi olla lasten kasvattaminen.**

**) mukana skaalamuuttujassa (Cronbachin alfa = 0,78)*

Vastausvaihtoehdot olivat ”täysin samaa mieltä”, ”samaa mieltä”, ”eri mieltä”, ”täysin eri mieltä”. Kysymys ja skaalamuuttuja olivat täsmälleen samat myös vuoden 2009 tutkimuksessa. Skaalamuuttujaa tulkitaan siten, että mitä korkeampi arvo (skaalapistemäärä) sitä myönteisempi on ollut asenne sukupuolten välistä tasa-arvoa kohtaan. Skaalapistekeskisarvot maittain ovat taulukossa 5.6.

Myönteisimmin sukupuolten tasa-arvoon asennoiduttiin Ruotsissa, Norjassa, Taiwanissa, Tanskassa ja Suomessa (55). Tutkimukseen osallistuneista maista vähiten myönteisesti sukupuolten tasa-arvoon asennoiduttiin Do-

minikaanisessa tasavallassa, Venäjällä, Meksikossa, Latviassa ja Bulgariassa. Vuodesta 2009 vuoteen 2016 olivat asenteet keskimäärin muuttuneet hieman tasa-arvoisempaan suuntaan, myös Suomessa.

Tytöt (54 skaalapistettä) suhtautuivat poikia (49 skaalapistettä) myönteisemmin sukupuolten tasa-arvoon kaikissa maissa. Selvimmin tämä ero näkyi Suomessa (8 skaalapistettä), Kroatiassa, Maltalla ja Sloveniassa. Pienimmillään ero oli Dominikaanisessa tasavallassa (2 skaalapistettä), Kolumbiassa, Meksikossa ja Perussa.

Oppilaat, joiden yhteiskunnallisen tietämyksen taso oli B (479–562 pistettä) tai korkeampi asennoituivat kaikissa maissa sukupuolten tasa-arvoon myönteisemmin kuin oppilaat, joiden yhteiskunnallinen tietämys oli alle tason B. Ero oli keskimäärin kahdeksan skaalapistettä, Suomessa 11 pistettä. Korrelaationa ilmaistuna tämä yhteys oli

Taulukko 5.6 Oppilaiden asenteet sukupuolten tasa-arvoa kohtaan maittain vuosina 2016 ja 2009 (skaalapistemäärä)

Maat	2016	2009	Muutos
Alankomaat	52		
Belgia (FI)	54	52	1,9
Bulgaria	46	46	0,4
Chile	52	51	1,1
Dominikaaninen tasavalta	44	44	0,8
Italia	53	52	1,4
Kolumbia	50	49	1,0
Kroatia	53		
Latvia	46	46	0,5
Liettua	49	48	0,7
Malta	53	51	1,7
Meksiko	45	45	-0,2
Norja	57	54	2,7
Peru	49		
Ruotsi	57	55	1,9
Slovenia	53	52	0,9
Suomi	55	53	1,3
Taiwan	56	55	0,9
Tanska	56	54	1,9
Venäjä	44	44	0,8
Viro	51	49	1,9
Kaikki maat 2016	51		
Maat 2016 ja 2009	51	50	1,2
<i>Otanta puutteellinen:</i>			
Etelä-Korea	53		
Hongkong	51		
Saksa	55		

Tilastollisesti merkitsevät erot (p<.05) on merkitty tummennetulla

kohtalainen sekä keskimäärin ($r = 0,48$) että suomalaisnuorilla ($r = 0,47$).

Suomalaisoppilaiden vastausten prosenttijakaumat väittämittäin ovat kuviossa 5.2. Suomalaisista kahdeksaluokkalaisista neljä viidesosaa oli täysin samaa mieltä väittämistä "Miehillä ja naisilla tulisi olla tasavertaiset mahdollisuudet osallistua hallintoon" ja "Miehillä ja naisilla tulisi olla kaikin puolin samat oikeudet". Kolme neljäsosaa oli täysin samaa mieltä väittämästä "Miesten ja naisten tulisi saada samasta työstä sama palkka". Lähes kaikki olivat joko täysin samaa mieltä tai samaa mieltä näistä väittämistä. Vuoden 2009 tutkimukseen verrattuna oli täysin samaa mieltä olevien osuus kasvanut keskimäärin 10 prosenttiyksikköä.

Kahdeksaluokkalaisista 24 prosenttia (2009 31 %) oli joko täysin samaa tai samaa mieltä siitä, että naisten tärkeimpänä tehtävänä tulisi olla lasten kasvattaminen. Kaksi kolmasosaa (2009 61 %) oli täysin eri mieltä väittämistä "Naisten pitäisi pysytellä poissa politiikasta" ja "Mikäli työpaikkoja on tarjolla niukasti, miehillä tulisi olla niihin suurempi oikeus kuin naisilla". Verrattuna vuoden 2009 tutkimukseen oli erimielisyys hieman kasvanut.

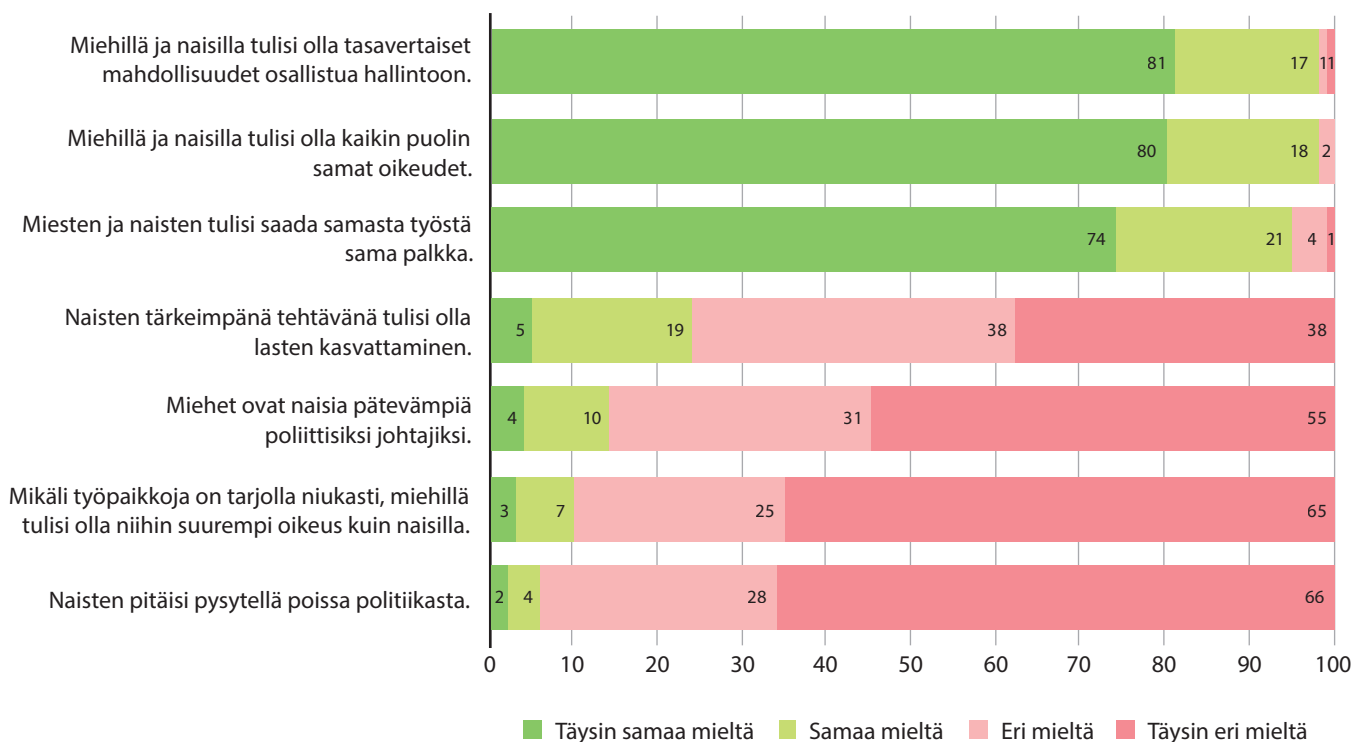
Etninen tasa-arvo

Nuorten asenteita etnistä tasa-arvoa kohtaan tiedusteltiin puolestaan seuraavasti: **"On olemassa erilaisia näkemyksiä erilaisten etnisten ryhmien oikeuksista ja velvollisuuksista yhteiskunnassa. Missä määrin olet samaa tai eri mieltä seuraavien väittämien kanssa?"**

- **Kaikilla etnisillä ryhmillä tulisi olla Suomessa tasavertaiset mahdollisuudet hankkia hyvä koulutus. ***
- **Kaikilla etnisillä ryhmillä tulisi olla Suomessa tasavertaiset mahdollisuudet saada hyviä työpaikkoja. ***
- **Koulujen tulisi opettaa oppilaat kunnioittamaan kaikkien etnisten ryhmien jäseniä. ***
- **Kaikkien etnisten ryhmien jäseniä tulisi rohkaista asettumaan ehdolle poliittisissa vaaleissa. ***
- **Kaikkien etnisten ryhmien jäsenillä tulisi olla samat oikeudet ja velvollisuudet. ***

**) mukana skaalamuuttujassa (Cronbachin alfa = 0,83)*

Vastausvaihtoehdot olivat "täysin samaa mieltä", "samaa mieltä", "eri mieltä", "täysin eri mieltä". Kysymys ja skaalamuuttuja olivat täsmälleen samat myös vuoden 2009 tutkimuksessa. Skaalamuuttujaa tulkitaan siten, että mitä korkeampi arvo (skaalapistemäärä) sitä myönteisempi on

Kuvio 5.2 Suomalaisnuorten asenteet sukupuolten tasa-arvoa kohtaan (%)

ollut suhtautuminen etnistä tasa-arvoa kohtaan. Skaalapistoiden keskiarvot maittain ovat taulukossa 5.7.

Myönteisimmin etniseen tasa-arvoon suhtauduttiin Taiwanissa, Chilessä ja Ruotsissa sekä kielteisimmin Latviassa, Bulgariassa ja Alankomaissa. Suomalaisnuorten keskiarvo oli sama kuin kaikkien maiden keskiarvo. Vuodesta 2009 vuoteen 2016 muuttui suhtautuminen etniseen tasa-arvoon myönteisemmäksi kaikissa maissa. Suomalaisnuorilla muutos oli Ruotsin jälkeen toiseksi suurin, 4,9 skaalapistettä.

Tytöt suhtautuivat poikia myönteisemmin etniseen tasa-arvoon lähes kaikissa maissa. Selvimmin tämä ero näkyi Suomessa (4 skaalapistettä) ja Ruotsissa (4 skaalapistettä). Pienimmillään ero oli Dominikaanisessa tasavallassa (0 skaalapistettä) ja Perussa.

Taulukko 5.7 Oppilaiden asenteet etnistä tasa-arvoa kohtaan maittain vuosina 2016 ja 2009 (skaalapistemäärä)

Maat	2016	2009	Muutos
Alankomaat	49		
Belgia (Fl)	50	48	2,5
Bulgaria	49	48	0,5
Chile	57	54	2,1
Dominikaaninen tasavalta	54	51	3,1
Italia	52	49	2,5
Kolumbia	54	53	1,0
Kroatia	52		
Latvia	48	46	1,8
Liettua	53	50	2,8
Malta	51	46	4,3
Meksiko	55	52	2,5
Norja	55	51	4,6
Peru	54		
Ruotsi	57	52	5,4
Slovenia	51	49	1,7
Suomi	53	48	4,9
Taiwan	58	57	1,2
Tanska	51	48	2,7
Venäjä	52	48	3,6
Viro	53	51	3,1
Kaikki maat 2016	53		
Maat 2016 ja 2009	53	50	2,7
<i>Otanta puutteellinen:</i>			
Etelä-Korea	56		
Hongkong	54		
Saksa	55		

Tilastollisesti merkitsevät erot ($p < .05$) on merkitty tummennetulla

Kaikissa maissa oppilaat, joiden yhteiskunnallisen tietämyksen taso oli B (479–562 pistettä) tai korkeampi asennoituivat etniseen tasa-arvoon myönteisemmin kuin oppilaat, joiden yhteiskunnallinen tietämys oli alle tason B. Ero oli keskimäärin viisi skaalapistettä, Suomessa kuusi skaalapistettä. Korrelaationa ilmaistuna yhteiskunnallisen tietämyksen tason ja asennoitumisen välinen yhteys oli kohtalainen sekä keskimäärin ($r = 0,29$) että suomalaisnuorilla ($r = 0,36$).

Suomalaisnuorten väittämäkohtaiset prosenttijakumat käyvät ilmi kuvioista 5.3. Suomalaisnuorista yli puolet oli täysin samaa mieltä ja yli 90 prosenttia täysin samaa tai samaa mieltä lähes kaikista väittämistä. Vuoden 2009 tutkimukseen verrattuna oli täysin samaa mieltä olevien osuus kasvanut keskimäärin 20 prosenttiyksikköä. Ero on todella huomattava.

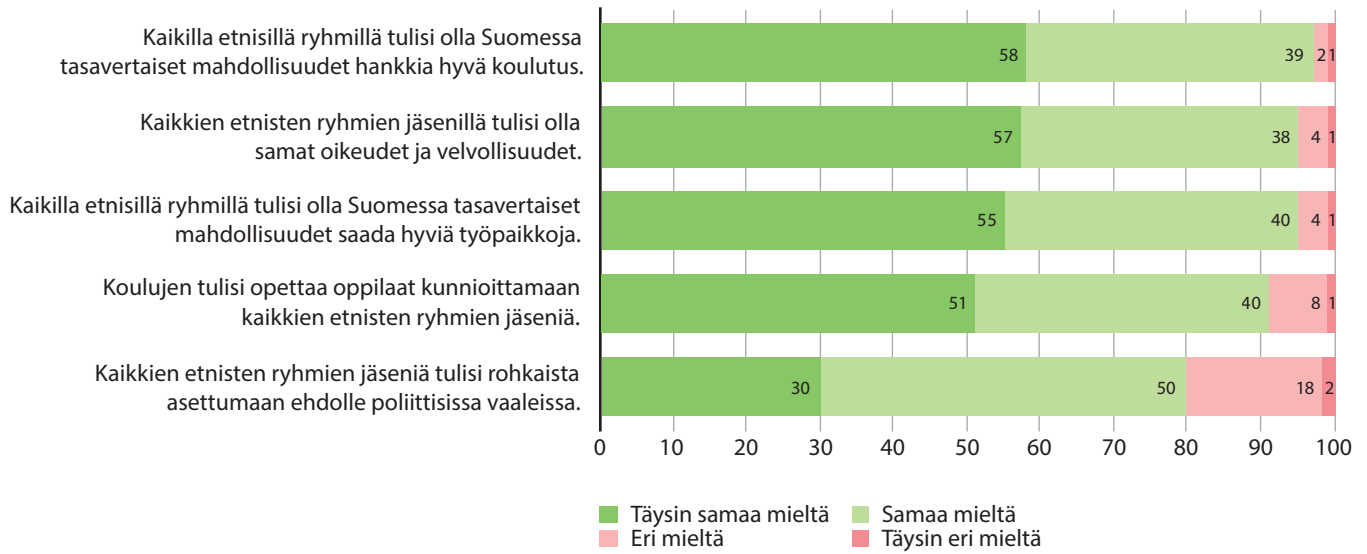
Väittämän ”Kaikkien etnisten ryhmien jäseniä tulisi rohkaista asettumaan ehdolle poliittisissa vaaleissa” kanssa täysin samaa mieltä oli kolmasosa ja joko täysin samaa tai samaa mieltä neljä viidesosaa. Tässäkin väittämässä oli täysin samaa mieltä olevien osuus vuoden 2009 tutkimukseen verrattuna kaksinkertaistunut. Etninen tasa-arvo on ainakin asenteiden tasolla edennyt.

Nuorten luottamus yhteiskunnallisiin instituutioihin ja toimijoihin

Nuorten luottamusta yhteiskunnallisiin instituutioihin ja toimijoihin kartoitettiin seuraavalla kysymyksellä: ”**Kuinka paljon luotat seuraaviin tahoihin, instituutioihin tai tietolähteisiin?**”

- Suomen valtionhallintoon *
- Asuinkuntasi kunnallishallintoon *
- Oikeusistuimiin *
- Poliisiin *
- Poliittisiin puolueisiin *
- Eduskuntaan *
- Tiedotusvälineisiin (televisio, sanomalehdet, radio)
- Sosiaaliseen mediaan (esim. Twitter, blogit, YouTube)
- Puolustusvoimiin
- Koululaitokseen
- Yhdistyneisiin kansakuntiin (YK)
- Ihmisiin yleensä
- Euroopan komissioon
- Euroopan parlamenttiin

* mukana skaalamuuttujassa (Cronbachin alfa = 0,85)

Kuvio 5.3 Suomalaisnuorten asenteet etnisten ryhmien tasa-arvoa kohtaan (%)

Vastausvaihtoehdot olivat "täysin", "melko paljon", "vähän", "en lainkaan". Kysymys on sama kuin vuoden 2009 tutkimuksessa ja myös skaalamuuttujan koostumus on sama. Skaalamuuttujaa tulkitaan siten, että mitä suurempi arvo (skaalapistemäärä) sitä vahvempi on ollut luottamus. Kansainvälinen vertailu instituutioittain on toteutettu vain muutamaan keskittyen. Taulukossa 5.8 on maittain niiden oppilaiden prosenttiosuudet, jotka luottivat valtionhallintoon, kansalliseen parlamenttiin ja oikeuslaitokseen täysin tai melko paljon vuosina 2016 ja 2009.

Keskimäärin kaksi kolmasosaa oppilaista luotti täysin tai melko paljon valtionhallintoon ja hieman vähemmän kansalliseen parlamenttiin ja hieman enemmän oikeuslaitokseen. Valtionhallintoon täysin tai melko paljon luottavia oli suhteellisesti eniten Venäjällä, Suomessa (82 %), Norjassa, Ruotsissa ja Dominikaanisessa tasavallassa sekä vähiten Kroatiassa, Perussa, Sloveniassa ja Chilessä. Vuodesta 2009 vuoteen 2016 luottamus keskimäärin vahvistui hieman. Suomalaisnuorten luottamus oli samaa tasoa kuin vuonna 2009.

Kansalliseen parlamenttiin luotettiin suhteellisesti eniten Ruotsissa, Norjassa, Suomessa (74 %), Dominikaanisessa tasavallassa ja Venäjällä sekä vähiten Kroatiassa, Perussa ja Chilessä. Vuodesta 2009 vuoteen 2016 myös luottamus kansalliseen parlamenttiin hieman vahvistui. Suomalaisnuorilla luottamus pysyi samalla tasolla.

Oikeuslaitokseen luottavia oli suhteellisesti eniten Suomessa (84 %), Tanskassa ja Ruotsissa sekä vähiten Perussa, Kolumbiassa ja Chilessä. Vuodesta 2009 vuoteen 2016

luottamus oikeuslaitokseenkin hieman vahvistui, myös suomalaisnuorilla.

Taulukossa 5.9 on maittain niiden oppilaiden prosenttiosuudet, jotka luottivat poliittisiin puolueisiin, ihmisiin yleensä, tiedotusvälineisiin ja sosiaaliseen mediaan täysin tai melko paljon.

Oppilaista keskimäärin reilu puolet luotti täysin tai melko paljon mediaan, puolet ihmisiin yleensä sekä vajaa puolet poliittisiin puolueisiin ja sosiaaliseen mediaan. Suhteellisesti eniten mediaan luottavia oli Suomessa (82 %) ja Dominikaanisessa tasavallassa sekä vähiten Venäjällä, Taiwanissa, Belgiassa, Alankomaissa ja Virossa. Vuodesta 2009 vuoteen 2016 luottamus mediaan keskimäärin hieman heikkeni ja suomalaisnuorilla hieman vahvistui.

Ihmisiin yleensä luottavia oli suhteellisesti eniten Suomessa (74 %), Sloveniassa ja Tanskassa sekä vähiten Italiassa ja Norjassa. Luottamus ihmisiin yleensä heikkeni vuodesta 2009 vuoteen 2016 keskimäärin viisi ja suomalaisnuorilla kaksi prosenttiyksikköä.

Poliittisiin puolueisiin luottavia oli suhteellisesti eniten Suomessa (66 %). Seuraavina tulivat Ruotsi ja Norja. Suhteellisesti vähiten poliittisiin puolueisiin luottavia puolestaan oli Kroatiassa, Kolumbiassa ja Perussa. Vuodesta 2009 vuoteen 2016 luottamus poliittisiin puolueisiin vahvistui keskimäärin neljä ja suomalaisnuorilla viisi prosenttiyksikköä.

Sosiaaliseen mediaan luottavia oli suhteellisesti eniten Dominikaanisessa tasavallassa, Bulgariassa ja Maltalla sekä vähiten Norjassa, Belgiassa, Tanskassa, Virossa, Alankomaissa ja Ruotsissa. Suomalaisnuorten luottamus sosi-

Taulukko 5.8 Oppilaiden luottamus valtionhallintoon, kansalliseen parlamenttiin ja oikeuslaitokseen vuosina 2016 ja 2009 maittain (%)

Maat	Valtionhallinto			Parlamentti (Eduskunta)			Oikeuslaitos		
	2016	2009	Muutos	2016	2009	Muutos	2016	2009	Muutos
Alankomaat	70			63			78		
Belgia (Fl)	72	51	21	70	50	20	77	65	12
Bulgaria	59	56	3	56	44	12	69	62	7
Chile	50	65	-15	42	54	-12	50	56	6
Dominikaaninen tasavalta	78	74	4	73	67	6	63	63	0
Italia	57	74	-17	65	74	-9	72	69	3
Kolumbia	55	62	-7	46	49	-3	48	50	-2
Kroatia	42			37			66		
Latvia	60	32	28	46	20	26	71	65	6
Liettua	74	54	20	51	34	17	80	74	6
Malta	66	62	4	59	61	-2	76	76	0
Meksiko	57	58	-1	56	54	2	61	49	12
Norja	79	67	12	77	69	8	76	71	5
Peru	49			42			46		
Ruotsi	79	73	6	79	72	7	82	79	3
Slovenia	49	56	-7	50	53	-3	74	72	2
Suomi	82	82	0	74	74	0	84	81	3
Taiwan	62	44	18	71	54	17	73	69	4
Tanska	74	72	2	65	66	-1	84	79	5
Venäjä	89	88	1	73	74	-1	69	71	-2
Viro	73	62	11	56	45	11	76	68	8
Kaikki maat 2016	65			60			70		
Maat 2016 ja 2009	67	63	4	62	56	6	71	68	3
<i>Otanta puutteellinen:</i>									
Etelä-Korea	45			43			65		
Hongkong	67			62			82		
Saksa	83			74			86		

Tilastollisesti merkitsevät erot (p<.05) on merkitty tummennetulla

Taulukko 5.9 Oppilaiden luottamus poliittisiin puolueisiin, ihmisiin yleensä ja tiedotusvälineisiin vuosina 2016 ja 2009 maittain (%)

Maat	Poliittiset puolueet			Ihmiset yleensä			Media			Sosiaalinen media
	2016	2009	Muutos	2016	2009	Muutos	2016	2009	Muutos	2016
Alankomaat	48			52			47			32
Belgia (FI)	49	35	14	52	57	-5	46	48	-2	29
Bulgaria	38	32	6	61	64	-3	61	70	9	60
Chile	33	34	-1	48	52	-4	62	74	-12	54
Dominikaaninen tasavalta	50	51	-1	62	61	1	78	76	2	61
Italia	44	52	-8	41	52	-11	75	81	-6	54
Kolumbia	28	35	-7	43	49	-6	69	72	-3	49
Kroatia	27			58			54			48
Latvia	40	25	15	47	58	-11	51	65	-14	47
Liettua	53	33	20	60	66	-6	65	67	-2	49
Malta	51	55	-4	49	50	-1	66	70	-4	60
Meksiko	37	35	2	52	47	5	56	57	-2	48
Norja	56	52	4	43	48	-5	48	49	-1	27
Peru	33			47			62			45
Ruotsi	61	60	1	56	67	-11	54	54	0	32
Slovenia	44	45	-1	69	71	-2	65	64	1	54
Suomi	66	61	5	74	76	-2	82	80	2	49
Taiwan	47	26	21	48	51	-3	44	43	1	46
Tanska	52	56	-4	65	68	-3	59	56	3	31
Venäjä	54	51	3	45	51	-6	41	41	0	40
Viro	32	23	9	46	58	-12	47	54	-7	32
Kaikki maat 2016	45			53			59			45
Maat 2016 ja 2009	46	42	4	53	58	-5	59	62	-3	
<i>Otanta puutteellinen:</i>										
Etelä-Korea	43			40			53			38
Hongkong	45			40			59			51
Saksa	61			70			62			51

Tilastollisesti merkitsevät erot (p<.05) on merkitty tummennetulla

aaliseen mediaan oli hieman kaikkien maiden keskiarvoa vahvempi (49 %).

Suomalaisnuoret luottivat yhteiskunnallisiin instituutioihin ja toimijoihin vahvemmin kuin muiden tutkimuksessa mukana olleiden maiden nuoret. Näin oli myös vuonna 2009.

Skaalapistemäärällä mitattuna nuorten luottamus yhteiskunnallisiin instituutioihin ei kokonaisuutena tarkastellen ole yhteydessä oppilaiden yhteiskunnallisen tietämyksen tasoon, mutta maiden välillä on tässä suhteessa vaihtelua. Bulgariassa, Kolumbiassa, Dominikaanisessa tasavallassa, Meksikossa ja Perussa nuorten luottamus yhteiskunnallisiin instituutioihin oli sitä heikompi mitä korkeampi oli yhteiskunnallisen tietämyksen taso. Ero alle tason B ja tason B tai korkeampi välillä oli 4-5 skaalapistettä. Tanskassa, Virossa, Suomessa, Alankomaissa, Norjassa ja Ruotsissa nuorten luottamus yhteiskunnallisiin instituutioihin puolestaan oli sitä vahvempi mitä korkeampi oli yhteiskunnallisen tietämyksen taso. Ero tason B tai korkeampi ja alle tason B välillä oli 2-3 skaalapistettä. Korrelaationa ilmaistuna yhteys oli heikko sekä keskimäärin ($r = -0,03$) että suomalaisnuorilla ($r = 0,11$).

Edellä kuvatussa kansainvälisessä prosentuaalisessa vertailussa ei ollut mukana kaikkia oppilaille esitetyssä kysy-

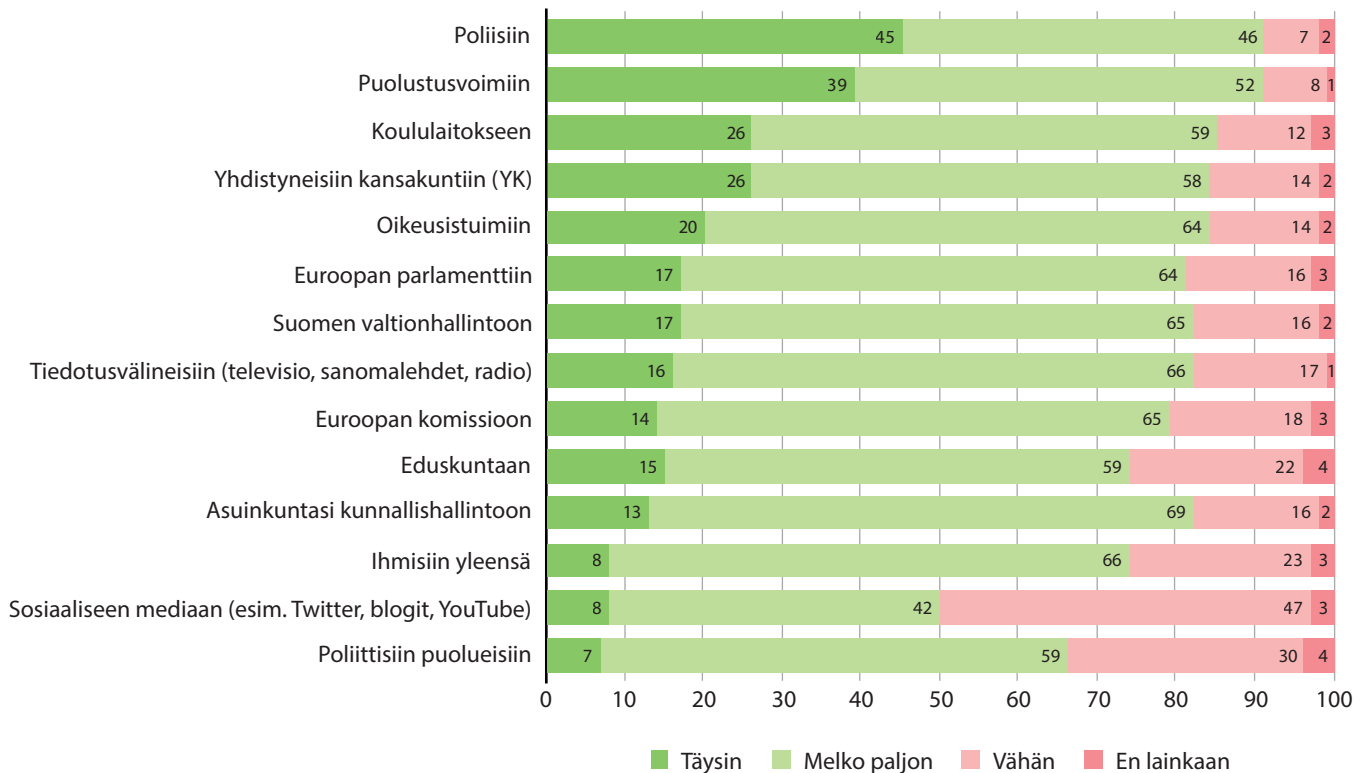
myksessä mainittuja instituutioita. Kuviossa 5.4 ovat suomalaisnuorten vastausten prosenttijakaumat luottamuksesta kaikkiin kysymyksessä mainittuihin instituutioihin.

Suomalaiset kahdeksaluokkalaiset luottivat vahvimmin poliisiin ja puolustusvoimiin. Poliisiin luotti täysin 45 prosenttia (2009 34 %) ja puolustusvoimiin 39 prosenttia (2009 33 %) ja molempiin täysin tai melko paljon yli 90 prosenttia (2009 85-88 %) nuorista. Luottamus poliisiin ja puolustusvoimiin vahvistui vuoden 2009 tutkimukseen verrattuna. Luottamusluvut olivat muutoinkin lähes kauttaaltaan korkeammat kuin vuoden 2009 tutkimuksessa.

Koululaitokseen luotti täysin neljäsosa (2009 15 %) ja joko täysin tai melko paljon lähes yhdeksän kymmenestä (2009 75 %). Seuraavina luottamusjärjestyksessä tulivat YK, oikeusistuimet, Suomen valtionhallinto ja Euroopan parlamentti.

Tiedotusvälineisiin luotti täysin tai melko paljon neljä viidesosaa (2009 80 %), eduskuntaan kolme neljäsosaa (2009 74 %) ja poliittisiin puolueisiin kaksi kolmasosaa (2009 61 %). Sosiaaliseen mediaan luotti täysin tai melko täysin puolet nuorista. Vuoden 2009 tutkimuksessa tätä toimijaa ei ollut.

Myös vuoden 1999 tutkimuksessa kysyttiin nuorilta luottamusta eri tahoihin. Tulokset eivät ole täysin vertai-

Kuvio 5.4 Suomalaisnuorten luottamus yhteiskunnallisiin instituutioihin ja toimijoihin (%)

lukelpoisia vuosien 2009 ja 2016 kanssa, koska joidenkin kysymysten sanamuoto oli erilainen ja vastausvaihtoehdot olivat hieman erilaisia. Vuoden 2009 tutkimuksen kansallisessa raportissa (Suoninen ym. 2010) todetaan kuitenkin yleisesti, että ”vaikka eri vuosien tuloksia ei voikaan suoraan verrata toisiinsa, niin vaikuttaisi siltä, ettei nuorten luottamus eri tahoja kohtaan ollut ainaakaan vähentynyt kymmenessä vuodessa.” Vuoden 2016 tutkimuksen perusteella voidaan puolestaan sanoa, että nuorten luottamus on lisääntynyt, vahvistunut, vuoteen 2009 verrattuna. Sukupuolen suhteen ei luottamuksessa ollut eroja.

Asenne omaa maata kohtaan

Nuorten asenteita omaa maataan kohtaan kartoitettiin seuraavalla kysymyksellä: **Missä määrin olet samaa tai eri mieltä seuraavien väittämien kanssa?**

- Suomen lippu on minulle tärkeä
- Tunnen Suomea kohtaan suurta kunnioitusta
- Meidän pitäisi Suomessa olla ylpeitä saavutuksistamme
- Olen ylpeä siitä, että asun Suomessa
- Yleisesti ottaen Suomi on parempi maa elää kuin useimmat muut maat

Vastausvaihtoehdot olivat ”täysin samaa mieltä”, ”samaa mieltä”, ”eri mieltä”, ”täysin eri mieltä”. Kaikki kysymyksessä esitetyt viisi väittämää olivat myös vuoden 2009 tutkimuksessa. Maiden välistä vertailua nuorten asenteesta omaa maataan kohtaan ei vuoden 2016 tutkimuksen

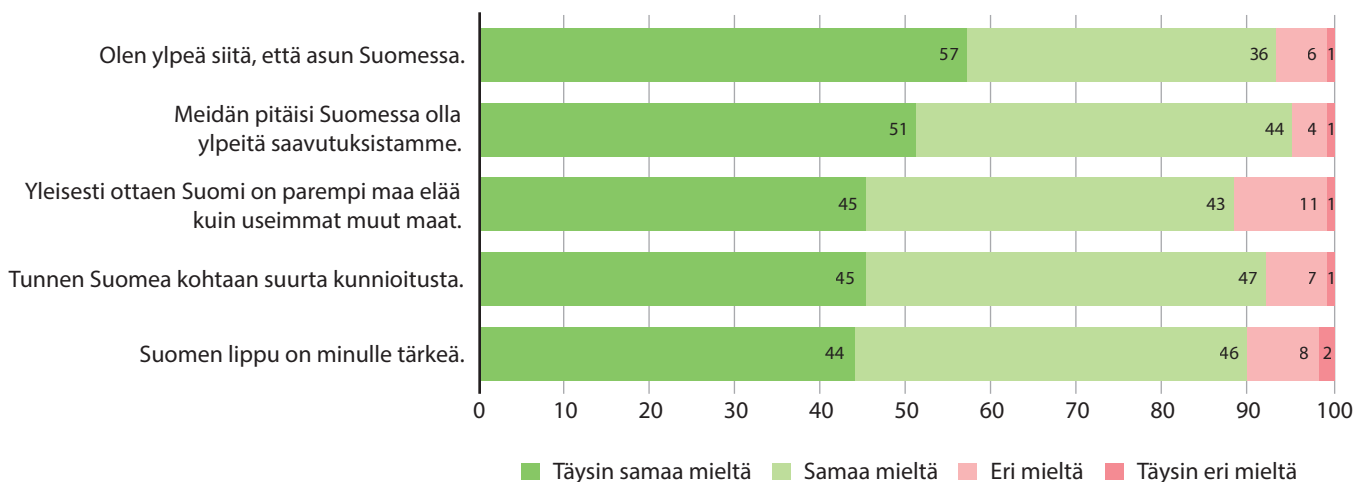
kansainvälisessä raportissa ole. Suomalaisittain asia on kuitenkin siinä määrin kiinnostava, että tässä kansallisessa raportissa esitetään oppilaiden vastausten prosenttijakaumat Suomen osalta.

Vuoden 2009 tutkimuksessa suomalaisnuorten asenteet maataan kohtaan olivat keskimääräistä myönteisemmät lähes kaikkien esitettyjen väittämien osalta. Suomalaisien kahdeksaluokkalaisten vastausten prosenttijakaumat vuoden 2016 tutkimuksessa ovat kuviossa 5.5. Yli puolet nuorista (2009 49 %) oli täysin samaa mieltä siitä, että he ovat ylpeitä siitä, että asuvat Suomessa ja siitä, että meidän pitäisi Suomessa olla ylpeitä saavutuksistamme (2009 44 %). Lähes puolet oli täysin samaa mieltä kaikkien muiden väittämien kanssa. Samaa tai täysin samaa mieltä esitettyjen väittämien kanssa oli 88–95 prosenttia nuorista.

Esitetyistä väittämistä samaa tai täysin samaa mieltä olevien nuorten osuus oli hieman suurempi kuin vuoden 2009 tutkimuksessa. Poikien asenteet omaa maata kohtaan olivat myönteisemmät kuin tyttöjen sekä vuoden 2016 että 2009 tutkimuksessa.

Maailmanlaajuiset tulevaisuuden uhat

Yksi keskeinen tekijä maailmanlaajuisessa tulevaisuuden poliittisessa, sosiaalisessa ja taloudellisessa kehityksessä on ihmisen toimien vaikutus ympäristöön. Tässä mielessä vastuunsa tuntevaan kansalaisuuteen on yhä yleisemmin katsottu kuuluvan tietoisuus ja huolenpito kestävästä kehityksestä, joka sisältää muutakin kuin luonnonsuojelun. Paljonko pallomme kestää köyhyyttä, nälkää, sotia, ylikansoitusta, terrorismia ja niin edelleen?

Kuvio 5.5 Suomalaisnuorten asenteet omaa maataan kohtaan (%)

Kahdeksaluokkalaisilta tiedusteltiin yleisluontoisesti heidän näkemystään maailmanlaajuisista tulevaisuuden uhkista kysymyksellä "Missä määrin seuraavat asiat ovat mielestäsi uhkana maailman tulevaisuudelle?" Asiat olivat: *saastuminen, energiapula, maailmanlaajuiset talouskriisit, rikollisuus, vesipula, väkivaltaiset konfliktit, köyhyys, ruokapula, ilmastonmuutos, työttömyys, liikakansoitus, tartuntataudit (esim. lintuinfluenssa, AIDS), terrorismi*. Vastausvaihtoehdot olivat "suuressa määrin", "jossain määrin", "vähäisessä määrin", "ei lainkaan". Tätä kysymystä ei ollut vuoden 2009 tutkimuksessa. Taulukossa 5.10 on niiden oppilaiden prosenttiosuudet, jotka pitivät suurimmiksi koettuja uhkia suuressa määrin uhkana maailman tulevaisuudelle.

Uhkista suurimpana pidettiin saastumista. Oppilaista keskimäärin kolme neljäsosaa piti sitä suuressa määrin uhkana. Suhteellisesti eniten tätä mieltä olevia oli Kolumbiassa, Chilessä ja Liettuassa sekä vähiten Alankomaissa,

Maltalla ja Virossa. Suomalaisnuorista kaksi kolmasosaa (66 %) piti saastumista suuressa määrin uhkana. Se on hieman alle muiden Pohjoismaiden.

Keskimäärin kolme neljäsosaa oppilaista piti terrorismia suuressa määrin uhkana. Suhteellisesti eniten tätä mieltä oltiin Kroatiassa ja Venäjällä sekä vähiten Ruotsissa, Dominikaanisessa tasavallassa, Alankomaissa ja Norjassa. Suomalaisnuorista reilu puolet (57 %) piti terrorismia suuressa määrin maailmanlaajuisena uhkana.

Keskimäärin kolme neljäsosaa oppilaista piti myös vesipulaa suuressa määrin maailmanlaajuisena uhkana. Suhteellisesti eniten vesipula nähtiin uhkaksi Kolumbiassa ja Chilessä sekä kohtalaisen ymmärrettävästi vähiten Norjassa, Suomessa, Alankomaissa ja Ruotsissa.

Ruokapulaa piti suurena uhkana keskimäärin kolme viidesosaa oppilaista. Suhteessa eniten näin ajattelevia oli Chilessä ja Kolumbiassa sekä vähiten Ruotsissa, Suomessa, Tanskassa ja Norjassa. Myös tartuntatauteja piti suurena

Taulukko 5.10 Oppilaiden näkemys maailmanlaajuisista uhkista maittain, suurimmat uhat (%)

Maat	Saastuminen	Terrorismi	Vesipula	Ruokapula	Tartuntataudit	Ilmastonmuutos	Köyhyys
Alankomaat	63	53	44	50	42	48	36
Belgia (FI)	79	63	59	63	53	72	53
Bulgaria	74	67	65	65	62	51	59
Chile	88	71	85	83	74	63	73
Dominikaaninen tasavalta	74	52	59	54	55	42	56
Italia	84	72	71	65	61	44	57
Kolumbia	90	65	88	82	73	77	66
Kroatia	67	81	77	71	69	47	65
Latvia	75	75	67	60	68	50	51
Liettua	86	75	76	74	73	57	63
Malta	63	75	66	63	66	51	59
Meksiko	83	58	74	69	66	56	65
Norja	76	54	41	52	40	66	49
Peru	82	68	69	60	66	47	48
Ruotsi	79	51	46	48	34	68	43
Slovenia	81	71	77	73	65	47	65
Suomi	66	57	44	49	36	62	36
Taiwan	75	71	60	60	66	61	52
Tanska	75	58	54	50	46	64	41
Venäjä	68	78	75	53	69	41	45
Viro	64	76	72	65	65	48	41
Kaikki maat	76	66	65	62	59	55	53
<i>Otanta puutteellinen:</i>							
Etelä-Korea	64	66	62	48	54	63	47
Hongkong	76	69	72	72	66	71	56
Saksa	73	70	57	60	47	68	44

uhkana keskimäärin kolmasosa oppilaista. Suhteessa eniten tätä mieltä oltiin Chilessä, Kolumbiassa ja Liettuassa sekä vähiten Ruotsissa ja Suomessa.

Ilmastonmuutosta piti suurena maailmanlaajuisena uhkana keskimäärin reilu puolet oppilaista. Suhteellisesti eniten näin ajattelevia oppilaita oli Kolumbiassa ja Belgiassa sekä vähiten Venäjällä, Dominikaanisessa tasavallassa ja Italiassa. Suomalaisnuorista 62 prosenttia, eli useampi kuin keskimäärin, piti ilmastonmuutosta suurena maailmanlaajuisena uhkana. Muissa Pohjoismaissa näin ajattelevien oppilaiden prosenttiosuus oli hieman Suomea suurempi.

Oppilaista keskimäärin noin puolet piti köyhyyttä suurena määrin maailmanlaajuisena uhkana. Suhteellisesti eniten näin ajattelevia oli Chilessä, Kolumbiassa, Kroatiassa, Meksikossa ja Sloveniassa sekä vähiten Suomessa, Alankomaissa, Tanskassa, Virossa ja Ruotsissa.

Taulukossa 5.11 käsitellään edelleen maailmanlaajuisia uhkia. Tähän on koottu uhkat, joiden koettiin olevan keskimääräistä vähemmän suuressa määrin uhkana.

Näistä ”pienemmistä uhkista” suurimpana pidettiin rikollisuutta. Keskimäärin puolet oppilaista piti sitä suuressa määrin maailmanlaajuisena uhkana. Suhteessa eniten rikollisuutta suurena uhkana pitäviä oli Chilessä, Kolumbiassa, Meksikossa ja Perussa sekä vähiten Alankomaissa, Suomessa (27 %) ja Ruotsissa.

Oppilaista keskimäärin vajaa puolet piti väkivaltaisia konflikteja suuressa määrin maailmanlaajuisena uhkana. Suhteellisesti eniten näin kokevia oli Kolumbiassa, Chilessä ja Liettuassa sekä vähiten Tanskassa, Alankomaissa, Suomessa (28 %), Norjassa ja Ruotsissa.

Maailmanlaajuisista talouskriisiä piti suuressa määrin uhkana keskimäärin kaksi viidesosaa oppilaista. Suhteellisesti eniten tätä mieltä oltiin Kolumbiassa, Chilessä,

Taulukko 5.11 Oppilaiden näkemys maailmanlaajuisista uhkista maittain, pienemmät uhat (%)

Maat	Rikollisuus	Väkivaltaiset konfliktit	Maailmanlaajuiset talouskriisit	Energiapula	Työttömyys	Liikansoisuus
Alankomaat	25	27	32	30	27	37
Belgia (FI)	32	36	42	39	33	50
Bulgaria	60	48	53	44	53	38
Chile	75	67	59	63	58	53
Dominikaaninen tasavalta	55	52	55	54	50	42
Italia	55	55	51	49	45	31
Kolumbia	70	68	61	61	55	47
Kroatia	53	48	55	45	57	29
Latvia	49	49	44	42	44	40
Liettua	57	63	48	52	41	37
Malta	53	51	42	43	34	43
Meksiko	65	57	55	51	56	52
Norja	33	32	38	28	28	37
Peru	64	49	37	37	28	33
Ruotsi	28	34	31	30	27	41
Slovenia	57	42	47	43	55	44
Suomi	27	28	32	27	30	27
Taiwan	56	50	48	60	40	39
Tanska	30	27	33	35	26	39
Venäjä	61	49	43	36	41	30
Viro	51	44	26	29	36	39
Kaikki maat	50	46	44	43	41	39
<i>Otanta puutteellinen:</i>						
Etelä-Korea	56	47	37	60	54	22
Hongkong	50	52	40	77	36	49
Saksa	43	38	28	27	22	33

Kroatiassa, Dominikaanisessa tasavallassa ja Meksikossa sekä vähiten Virossa, Ruotsissa, Suomessa (32 %), Alankomaissa ja Tanskassa.

Energiapulaa piti keskimäärin kaksi viidesosaa oppilaista suuressa määrin uhkana. Suhteellisesti eniten näin ajattelevia oli Chilessä, Kolumbiassa ja Taiwanissa sekä vähiten Suomessa (27 %), Norjassa, Virossa, Alankomaissa ja Ruotsissa. Myös työttömyyttä piti keskimäärin kaksi viidesosaa oppilaista suuressa määrin maailmanlaajuisena uhkana. Suhteellisesti eniten tätä mieltä oltiin Chilessä, Meksikossa, Kolumbiassa ja Sloveniassa sekä vähiten Tanskassa, Alankomaissa, Ruotsissa, Norjassa, Perussa ja Suomessa (30 %).

Vähiten uhkana pidettiin liikakansoitusta. Keskimäärin kaksi viidesosaa oppilaista piti sitä suuressa määrin uhkana. Suhteessa eniten liikakansoitusta uhkana pitäviä oli Chilessä, Meksikossa, ja Belgiassa sekä vähiten Suomessa (27 %), Kroatiassa, Venäjällä ja Italiassa.

Siinä, missä määrin mitäkin uhkaa pidettiin suuressa määrin uhkana maailman tulevaisuudelle, on varsin luonnollisia kunkin maan poliittisesta ja taloudellisesta tilanteesta sekä maantieteellisestä sijainnista johtuvia maakohdaisia eroja. Latalaisen Amerikan maiden nuoret näkevät ja joutuvat kokemaan monia asioita varsin eri tavoin kuin Pohjoismaiden ja Pohjois-Euroopan nuoret.

Koulu yhteiskunnallisen kasvatuksen ja opetuksen ympäristönä

Tässä luvussa koulua yhteiskunnallisen kasvatuksen ja opetuksen ympäristönä tarkastellaan enemmän koulun sisältäpäin kuin luvussa 2. Koulua oppimisympäristönä on kartoitettu tiedustelemalla oppilailta, opettajilta ja rehtoreilta osallistumisesta ja vuorovaikutuksesta koulussa, koulun ja luokkien ilmapiiristä, kiusaamisesta ja kiusaamisen vastaisista toimenpiteistä, koulun ja lähiympäristön yhteistyöstä, yhteiskunnallisten sisältöjen opetuksen toteutustavoista, opettajien valmiuksista yhteiskunnallisten aiheiden ja taitojen opettamiseen sekä missä määrin oppilaat ovat kokeneet saaneensa tietoa erilaisista kansalaisuuteen liittyvistä peruskysymyksistä.

Osallistuminen ja vuorovaikutus koulussa

Osallistumisaktiivisuus

Oppilaiden osallistumisaktiivisuutta koulussa tiedusteltiin rehtoreilta kysymyksellä ”Kuinka monet koulunne 8.-luokkalaisista ovat mukana valitsemassa luokan edustajaa ja äänestävät oppilaskunnan vaaleissa?”

Vastausvaihtoehdot olivat ”kaikki tai lähes kaikki”, ”useimmat”, ”jotkut”, ”ei kukaan tai ei juuri kukaan”, ”ei sovellu kouluun”. Taulukossa 6.1 on niiden koulujen oppilaiden prosenttiosuus kaikkien tutkimukseen osallistuneiden koulujen oppilasmäärästä, joissa rehtori vastasi joko ”kaikki tai lähes kaikki” tai ”useimmat”.

Luokan edustajan valinnassa oli osallistumisaktiivisuus yleensä suurta. Vain viidessä maassa (Italia, Alankomaat, Bulgaria, Belgia, Viro) se oli selvästi muita alhaisempi.

Taulukko 6.1 Oppilaiden osallistuminen koulun vaaleihin (%)

Maat	Ovat mukana valitsemassa luokan edustajaa	Äänestävät oppilaskunnan vaaleissa
Alankomaat	46	34
Belgia (FI)	73	55
Bulgaria	68	50
Chile	98	86
Dominikaaninen tasavalta	95	95
Italia	22	1
Kolumbia	99	99
Kroatia	100	98
Latvia	88	73
Liettua	93	79
Malta	85	80
Meksiko	98	81
Norja	99	95
Peru	93	85
Ruotsi	92	78
Slovenia	99	81
Suomi	98	93
Taiwan	92	45
Tanska	91	92
Venäjä	82	74
Viro	76	79
Kaikki maat	85	74
<i>Otanta puutteellinen:</i>		
Etelä-Korea	100	100
Hongkong	87	86
Saksa	100	75

Oppilaskunnan vaaleissa äänestämässä oli jo suurempaa vaihtelua. Suhteellisesti aktiivisimmin oli äänestetty Kolumbiassa, Kroatiassa ja Norjassa. Suomalaisnuortenkin osallistumisaktiivisuus oli kansainvälistä kärkipäätä. Suhteessa heikointa äänestämiskiivisyys oli ollut Italiassa, Alankomaissa ja Taiwanissa.

Kouluyhteisöön sitoutuminen

Rehtoreilta tiedusteltiin myös eri tahojen osallistumisesta päätöksentekoon ja sitoutumisesta koulun toimintoihin seuraavasti: **"Missä määrin seuraavat väittämät soveltuvat koulunne nykytilanteeseen?"**

- **Opettajat ovat mukana päätöksentekoprosesseissa.**
- **Vanhemmat ovat mukana päätöksentekoprosesseissa.**
- **Oppilaiden mielipiteet otetaan huomioon päätöksentekoprosesseissa.**
- **Opetus- ja muu henkilöstö sekä oppilaat ja vanhemmat noudattavat sääntöjä ja säädöksiä.**
- **Oppilaille annetaan mahdollisuus osallistua aktiivisesti koulua koskeviin päätöksiin.**
- **Vanhemmille annetaan tietoa koulun ja oppilaiden suoriutumisesta.**

Vastausvaihtoehdot olivat "suurelta osin", "jossain määrin", "pieneltä osin", "ei lainkaan". Taulukossa 6.2 on niiden koulujen oppilaiden prosenttiosuus kaikkien tutkimukseen osallistuneiden koulujen oppilasmäärästä, joissa rehtori vastasi "suurelta osin".

Oppilaista keskimäärin 61 prosenttia oli kouluissa, joissa opettajat osallistuivat päätöksentekoon suurelta osin. Suhteessa suurimmassa määrin oli päätöksentekoon osallistuttu Latviassa, Bulgariassa ja Dominikaanisessa tasavallassa sekä vähiten Alankomaissa ja Belgiassa. Suomalaiskoulut sijoittuivat kansainvälisen keskiarvon, ja myös muiden Pohjoismaiden, yläpuolelle.

Vanhempien osallistuminen päätöksentekoon oli keskimäärin vähäisempää (18 %). Suhteellisesti runsainta se oli Dominikaanisessa tasavallassa ja Meksikossa sekä vähäisintä Suomessa (2 %), Ruotsissa ja Alankomaissa.

Keskimäärin neljäsosa oppilaista oli kouluissa, joissa heidän mielipiteensä otettiin huomioon suurelta osin. Suhteellisesti eniten oli oppilaita kouluissa, joissa heidän mielipiteitään otettiin suurelta osin huomioon Dominikaanisessa tasavallassa, Latviassa ja Kolumbiassa sekä vähiten Alankomaissa, Italiassa, Belgiassa ja Suomessa (9 %).

Vajaa kolmasosa oppilaista oli kouluissa, joissa heille oli myös annettu suurelta osin mahdollisuus osallistua aktiivisesti koulua koskeviin päätöksiin. Suhteessa suurimmassa määrin näin toimittiin Latviassa ja Dominikaanisessa tasavallassa sekä vähiten Italiassa ja Alankomaissa. Suomi (21 %) sijoittui hieman kaikkien maiden keskiarvon yläpuolelle, samalle tasolle kuin muutkin Pohjoismaat.

Vanhemmille oli annettu tietoa koulun ja oppilaiden suoriutumisesta kaikissa maissa. Vajaa kaksi kolmasosaa oppilaista oli kouluissa, joissa opetus- ja muun henkilöstön sekä oppilaiden ja vanhempien ilmoitettiin noudattavan sääntöjä ja säädöksiä suurelta osin. Suurimmassa määrin sääntöjä noudatettiin Maltalla, Suomessa (83 %) ja Bulgariassa ja vähimmäisessä määrin Liettuassa ja Italiassa.

Koulun ja luokkien ilmapiiri

Oppituntikeskustelujen avoimuus

Tutkimuksessa kartoitettiin useammalla kysymyksellä luokkahuoneen keskustelukulttuuria, luokkahuoneilmapiiriä ja myös koko koulun ilmapiiriä. Oppilaiden kokemuksia oppituntikeskustelujen avoimuudesta tiedusteltiin seuraavasti: **"Kun tavallisilla oppitunneilla käsitellään poliittisia ja yhteiskunnallisia asioita, kuinka usein tapahtuu seuraavaa?"**

- **Opettajat kannustavat oppilaita tekemään itsenäisiä päätöksiä. ***
- **Opettajat rohkaisevat oppilaita ilmaisemaan mielipiteitään. ***
- **Oppilaat ottavat esille ajankohtaisia poliittisia tapahtumia keskusteltavaksi luokassa. ***
- **Oppilaat ilmaisevat luokassa mielipiteitään, vaikka ne eroaisivatkin luokan enemmistön mielipiteistä. ***
- **Opettajat kannustavat oppilaita keskustelemaan asioista erilaisia mielipiteitä edustavien ihmisten kanssa. ***
- **Selittäessään asioita tunnilla opettajat tarkastelevat niitä eri puolilta. ***

**) mukana skaalamuuttujassa (Cronbachin alfa = 0,78)*

Vastausvaihtoehdot olivat "ei koskaan", "harvoin", "toisinaan", "usein". Skaalamuuttuja on sama kuin vuoden 2009 tutkimuksessa. Skaalamuuttujaa tulkitaan siten, että mitä korkeampi arvo (skaalapistemäärä) sitä avoimempia

Taulukko 6.2 Päätöksentekoon osallistuminen ja koulun toimintoihin sitoutuminen maittain (%)

Maat	Opettajat ovat mukana päätöksentekoprosesseissa	Vanhemmat ovat mukana päätöksentekoprosesseissa	Oppilaiden mielipiteet otetaan huomioon päätöksentekoprosesseissa	Opetus- ja muu henkilöstö sekä oppilaat ja vanhemmat noudattavat sääntöjä ja säädöksiä	Oppilaille annetaan mahdollisuus osallistua aktiivisesti koulua koskeviin päätöksiin	Vanhemmille annetaan tietoa koulun ja oppilaiden suoriutumisesta
Alankomaat	23	3	6	47	9	88
Belgia (FI)	32	8	8	52	12	62
Bulgaria	86	8	32	80	27	83
Chile	50	10	26	72	28	84
Dominikaaninen tasavalta	84	46	65	67	58	96
Italia	39	10	7	29	5	72
Kolumbia	64	23	48	60	46	95
Kroatia	79	30	38	56	43	85
Latvia	88	32	51	68	67	97
Liettua	46	20	24	25	31	82
Malta	66	8	29	85	33	83
Meksiko	78	39	37	58	42	94
Norja	50	8	15	73	14	71
Peru	42	21	35	48	31	71
Ruotsi	63	2	35	68	21	90
Slovenia	70	12	17	79	21	98
Suomi	73	2	9	83	21	78
Taiwan	60	19	18	66	17	75
Tanska	56	7	20	72	19	71
Venäjä	60	31	24	70	43	92
Viro	77	28	37	66	49	89
Kaikki maat	61	18	28	63	30	84
<i>Otanta puutteellinen:</i>						
Etelä-Korea	81	27	46	70	40	67
Hongkong	42	2	33	81	15	68
Saksa	78	24	43	67	44	89

ovat oppituntikeskustelut olleet. Skaalapisteiden keskiarvot maittain ovat taulukossa 6.3.

Maiden välinen vaihtelu oppituntikeskustelujen avoimuudessa ei skaalapistemäärällä mitattuna ole kovin suurta. Avoimimmiksi koettiin oppituntikeskustelut Tanskassa, Italiassa ja Perussa sekä vähiten avoimiksi Alankomaissa, Bulgariassa, Dominikaanisessa tasavallassa ja Venäjällä. Suomalaisnuorten näkemys oppituntikeskustelujen avoimuudesta oli hieman alle kansainvälisen keskiarvon ja muiden Pohjoismaiden. Vuodesta 2009 vuoteen 2016 ei oppituntikeskustelujen avoimuudessa keskimäärin tarkastellen ole juuri muutosta.

Oppilaat, joiden yhteiskunnallisen tietämyksen taso oli B (479–562 pistettä) tai korkeampi pitivät oppituntikeskusteluja avoimempina kuin oppilaat, joiden yhteiskunnallinen tietämys oli alle tason B. Ero oli keskimää-

Taulukko 6.3 Oppilaiden käsitys yhteiskunnallisia kysymyksiä koskevien oppituntikeskustelujen avoimuudesta maittain vuosina 2016 ja 2009 (skaalapistemäärä)

Maat	2016	2009	Muutos
Alankomaat	47		
Belgia (Fl)	50	49	0,6
Bulgaria	48	48	0,2
Chile	52	52	-0,1
Dominikaaninen tasavalta	48	47	0,9
Italia	53	54	-1,1
Kolumbia	49	50	-0,9
Kroatia	51		
Latvia	49	51	-1,6
Liettua	49	50	-0,3
Malta	49	46	3,6
Meksiko	51	50	0,9
Norja	52	53	-0,5
Peru	53		
Ruotsi	52	51	1,5
Slovenia	50	50	-0,2
Suomi	49	49	-0,3
Taiwan	52	50	1,7
Tanska	54	55	-0,9
Venäjä	48	49	-1,4
Viro	49	50	-1,0
Kaikki maat 2016	50		
Maat 2016 ja 2009	50	50	0,1
Otanta puutteellinen:			
Etelä-Korea	42		
Hongkong	53		
Saksa	50		

Tilastollisesti merkitsevät erot ($p < .05$) on merkitty tummennetulla

rin, ja myös Suomessa, neljä skaalapistettä. Korrelaationa ilmaistuna tämä yhteys oli heikko sekä keskimäärin ($r = 0,23$) että suomalaisnuorilla ($r = 0,17$).

Suomalaisnuorten vastausten väittämäkohtaiset prosenttijakaumat ovat kuviossa 6.1. Nuorista 43 prosenttia (2009 44 %) oli sitä mieltä, että opettajat usein rohkaisivat oppilaita ilmaisemaan mielipiteitään silloin, kun tavallisilla oppitunneilla käsitellään poliittisia tai yhteiskunnallisia asioita. Nuorista 84 prosenttia (2009 82 %) oli sitä mieltä, että näin tapahtuu ainakin toisinaan.

Reilu neljännes oppilaista oli sitä mieltä, että opettajat kannustavat usein oppilaita tekemään itsenäisiä päätöksiä (2009 36 %) ja että oppilaat ilmaisevat luokassa mielipiteitään, vaikka ne eroaisivatkin luokan enemmistön mielipiteistä (2009 31 %).

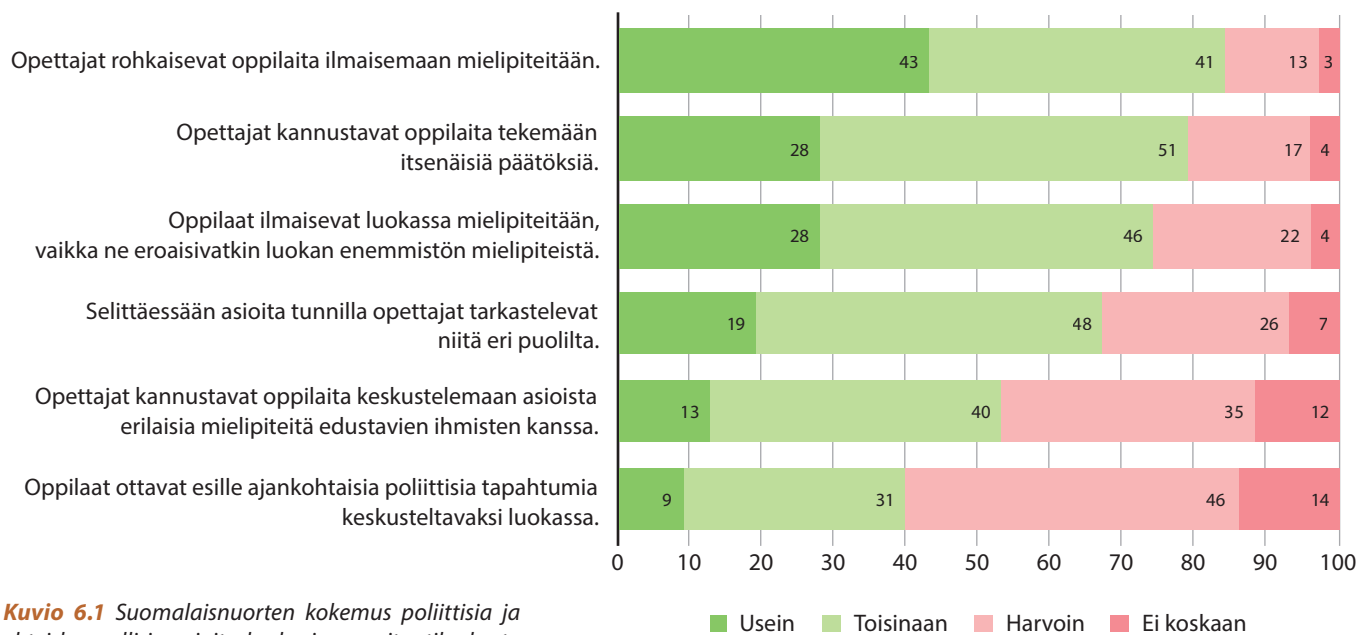
Viidesosa kahdeksaluokkalaisista oli sitä mieltä, että opettajat selittäessään asioita tunnilla usein tarkastelevat niitä eri puolilta. Kahden kolmasosan mielestä näin tapahtuu vähintään toisinaan. Luvut olivat samaan tasoa kuin vuoden 2009 tutkimuksessa.

Noin puolet suomalaisoppilaista oli sitä mieltä, että opettajat vähintään toisinaan kannustavat oppilaita keskustelemaan asioista erilaisia mielipiteitä edustavien ihmisten kanssa ja vajaa puolet, että oppilaat ottavat esille ajankohtaisia poliittisia tapahtumia keskusteltavaksi luokassa. Nämä luvut olivat hieman korkeampia kuin vuoden 2009 tutkimuksessa. Suomalaistyöt pitivät oppituntikeskusteluja avoimempina kuin pojat. Vuonna 2009 sukupuoliero oli varsin pieni.

Oppilaiden ja opettajien väliset suhteet

Oppilaiden näkemystä oppilaiden ja opettajien välisistä sekä oppilaiden keskinäisistä suhteista tiedusteltiin seuraavalla kysymyksellä: **Missä määrin olet samaa tai eri mieltä seuraavien koulusi opettajia ja oppilaita koskevien väittämien kanssa?**

- Useimmat opettajani kohtelevat minua oikeudenmukaisesti. *
- Oppilaat tulevat hyvin toimeen useimpien opettajien kanssa. *
- Useimmat opettajat ovat kiinnostuneita oppilaiden hyvinvoinnista. *
- Useimmat opettajani kuuntelevat, mitä sanottavaa minulla on. *
- Jos tarvitsen lisäapua, saan sitä opettajiltani. *

Kuvio 6.1 Suomalaisnuorten kokemus poliittisia ja yhteiskunnallisia asioita koskevien oppituntikeskustelujen avoimuudesta (%)

- **Useimmat opettajat puuttuisivat oppilaiden kiusaamiseen ja tekisivät siitä lopun.**
- **Useimmat kouluni oppilaat kohtelevat toisiaan kunnioittavasti.**
- **Useimmat kouluni oppilaat tulevat keskenään hyvin toimeen.**
- **Kouluni on paikka, jossa oppilaat tuntevat olonsa turvalliseksi.**
- **Pelkään toisten oppilaiden kiusaavan minua**
*) mukana opettajien ja oppilaiden välisiä suhteita kuvaavassa skaalamuuttujassa (Cronbachin alfa = 0,81)

Vastausvaihtoehdot olivat "täysin samaa mieltä", "samaa mieltä", "eri mieltä", "täysin eri mieltä". Kysymyksessä on enemmän väittämiä kuin mitä vuoden 2009 tutkimuksessa oli, mutta skaalamuuttujan sisältö on sama. Skaalamuuttujaa tulkitaan siten, että mitä korkeampi arvo (skaalapistemäärä) sitä parempia ovat opettajien ja oppilaiden väliset suhteet olleet. Kansainvälisessä vertailussa on käsitelty ainoastaan oppilaiden ja opettajien välisiä suhteita. Niitä kuvaavat skaalapisteen keskiarvot maittain ovat taulukossa 6.4.

Oppilaiden ja opettajien väliset suhteet olivat parhaimmat Dominikaanisessa tasavallassa ja Taiwanissa sekä heikoimmat Latviassa, Sloveniassa ja Virossa. Suomalaisnuorten näkemys oppilaiden ja opettajien välisistä suhteista oli hieman kansainvälistä keskiarvoa parempi ja samaa tasoa kuin muiden Pohjoismaiden. Vuodesta

Taulukko 6.4 Oppilaiden näkemys oppilaiden ja opettajien välisistä suhteista maittain (skaalapistemäärä)

Maat	2016	2009	Muutos
Alankomaat	50		
Belgia (FI)	51	49	2,5
Bulgaria	53	51	2,0
Chile	54	51	2,7
Dominikaaninen tasavalta	60	59	1,6
Italia	53	51	1,3
Kolumbia	54	54	-0,4
Kroatia	51		
Latvia	46	45	1,0
Liettua	50	50	0,2
Malta	52	52	0,4
Meksiko	55	53	1,8
Norja	52	50	2,7
Peru	55		
Ruotsi	53	51	1,5
Slovenia	48	47	1,6
Suomi	53	48	4,9
Taiwan	56	51	5,2
Tanska	54	52	2,6
Venäjä	50	51	-1,0
Viro	49	48	1,2
Kaikki maat 2016	52		
Maat 2016 ja 2009	52	50	1,8
Otanta puutteellinen:			
Etelä-Korea	53		
Hongkong	51		
Saksa	50		

Tilastollisesti merkitsevät erot (p<.05) on merkitty tummennetulla

2009 vuoteen 2016 olivat oppilaiden ja opettajien väliset suhteet parantuneet lähes kaikissa maissa, selvästi eniten Taiwanissa ja Suomessa.

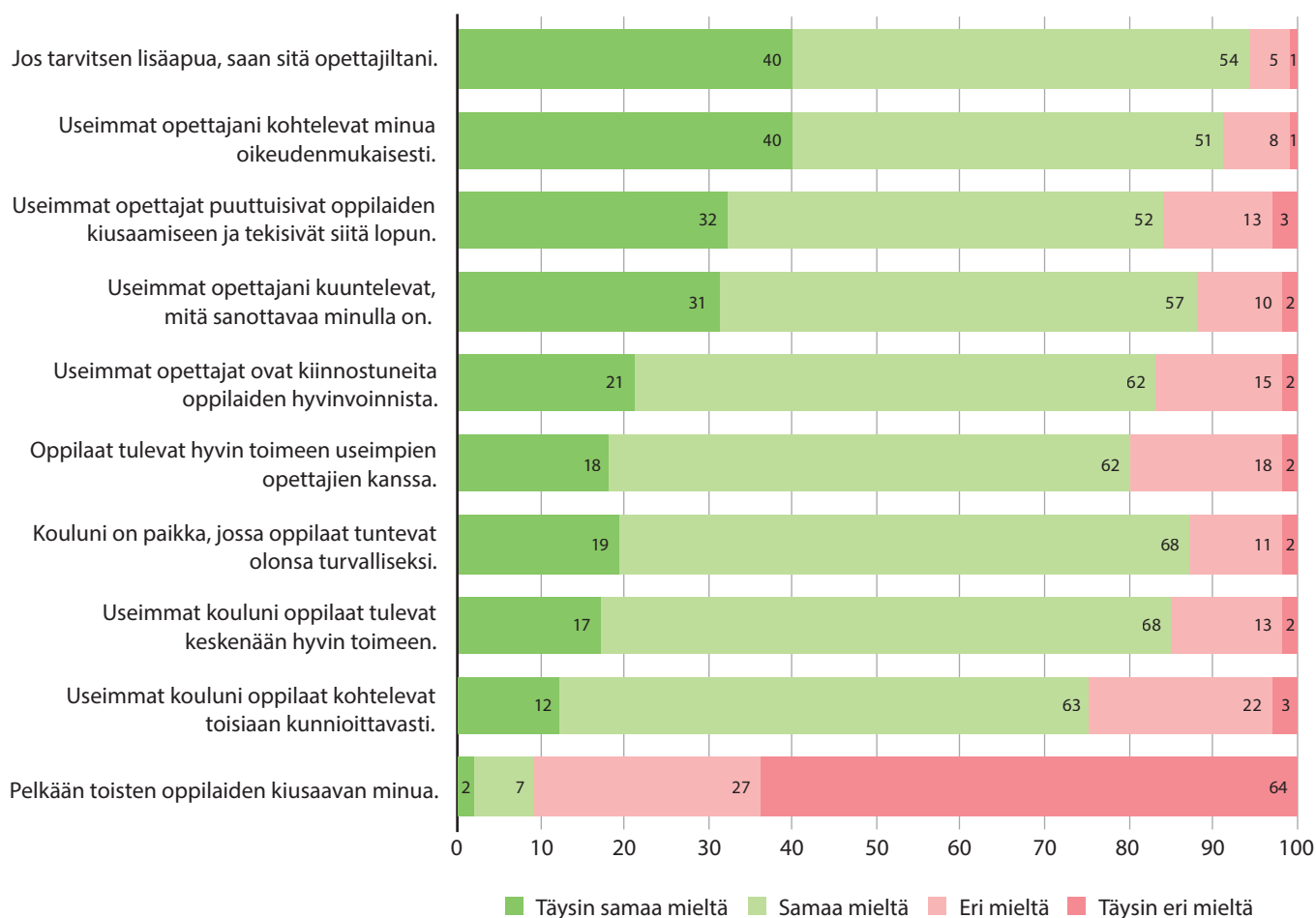
Oppilaat, joiden yhteiskunnallisen tietämyksen taso oli B (479–562 pistettä) tai korkeampi pitivät opettajien ja oppilaiden välisiä suhteita parempina kuin oppilaat, joiden yhteiskunnallinen tietämys oli alle tason B. Ero oli keskimäärin kaksi skaalapistettä, suomalaisnuorilla neljä. Korrelaationa ilmaistuna tämä yhteys oli heikko sekä keskimäärin ($r = 0,10$) että suomalaisnuorilla ($r = 0,19$).

Suomalaisnuorten vastausten väittämäkohtaiset prosenttijakaumat on esitetty kuviossa 6.2. Siinä ovat mukana myös oppilaiden keskinäisiä suhteita kuvaavat väittämät, joita ei kansainvälisessä vertailussa käsitellä. Nuorista 94 prosenttia (2009 86 %) oli samaa mieltä siitä, että jos tarvitsen lisääpua, saan sitä opettajiltani ja 91 prosenttia (2009 84 %) siitä, että useimmat opettajat kohtelevat minua oikeudenmukaisesti.

Lähes 90 prosenttia oppilaista oli myös sitä mieltä, että useimmat opettajani kuuntelevat, mitä sanottavaa

minulla on (2009 71 %), ja että kouluni on paikka, jossa oppilaat tuntevat olonsa turvalliseksi. Myös muissa väittämässä oli saman mielisyyttä korkeaa luokkaa. Vähiten samaa mieltä oltiin väittämästä ”Useimmat kouluni oppilaat kohtelevat toisiaan kunnioittavasti”. Kaiken kaikkiaan opettajien ja oppilaiden väliset suhteet ovat ainakin oppilaiden mielestä olleet vuonna 2016 selvästi paremmissa kunnossa kuin vuonna 2009. Tytöt pitivät opettajien ja oppilaiden välisiä suhteita parempina kuin pojat. Vuoden 2009 tutkimuksessa eroa tyttöjen ja poikien välillä ei ollut.

Oppilaiden keskinäiset suhteet eivät ole olleet aivan yhtä hyvällä tasolla kuin opettajien ja oppilaiden väliset. Tosin eivät nekään huonot ole olleet. Nuorista 87 prosenttia oli sitä mieltä, että hänen koulunsa on paikka, jossa oppilaat tuntevat olonsa turvalliseksi ja 85 prosenttia, että useimmat hänen koulunsa oppilaat tulevat keskenään hyvin toimeen. Yhdeksän prosenttia pelkäsi toisten oppilaiden kiusaavan häntä. Näitä väittämiä ei ollut vuoden 2009 tutkimuksessa. Pojat pitivät oppilaiden keskinäisiä suhteita parempina kuin tytöt.

Kuvio 6.2 Suomalaisnuorten näkemys opettajien ja oppilaiden välisistä sekä oppilaiden keskinäisistä suhteista (%)

Oppilaiden ja opettajien väliset sekä oppilaiden keskinäiset suhteet ovat olleet suomalaiskouluissa pääosin hyvässä kunnossa. Samaa kertoo myös PISA-2015 -tutkimus (Väljörvi 2017, 16-19), jonka mukaan suuri enemmistö oppilaista arvioi yhteenkuuluvuutta kouluunsa myönteisesti. Osuus on tosin laskenut 5–9 prosenttiyksikköä vuodesta 2003 vuoteen 2015. Muutos on ollut OECD-maissa keskimäärin lähes identtinen Suomen kanssa. Suomalaisnuoret kokevat edelleen keskimääräistä hieman vahvempaa yhteenkuuluvuutta kouluunsa kuin OECD-maissa keskimäärin. Kuitenkin Suomessakin niiden oppilaiden osuus, jotka kokevat olevansa ulkopuolisia suhteessa omaan kouluyhteisönsä, on arviolta noin 15 prosenttia kaikista oppilaista. Tuo osuus on samaa suuruusluokkaa myös tässä ICCS 2016 -tutkimuksessa.

Väljörvin (2017, 19) mukaan yhteenkuuluvuuden tunne ennakoii voimakkaasti oppilaan yleistä tyytyväisyyttä elämäänsä. Yhteys on Suomessa yksi voimakkaimpia. Poikien yhteenkuuluvuus kouluunsa on selkeästi tyttöjä voimakkaampaa. Tytöistä jopa noin viidennes viestii heikosta yhteenkuuluvuudesta kouluunsa. Voimakkaampi yhteenkuuluvuus ennakoii keskimääräistä myönteisempää työskentelyilmapiiriä luokassa.

Kiusaaminen ja kiusaamisen vastaiset toimet

Koko koulun ilmapiiriinkin vielä liittyen esitettiin kysymyksiä kiusaamisesta sekä oppilaille, opettajille että rehtoreille. Vuoden 2016 tutkimuksessa kiusaaminen painottui huomattavasti vahvemmin kuin vuonna 2009.

Oppilaiden kokemukset kiusaamisesta

Oppilailta itseltään tiedusteltiin fyysisestä tai verbaalisesta kiusaamisesta seuraavalla kysymyksellä: **"Kuinka usein olet kokenut koulussasi seuraavia tilanteita viimeksi kuluneiden kolmen kuukauden aikana?"**

- **Joku oppilas on nimitellyt sinua loukkaavalla haukkumanimellä.***
- **Joku oppilas on sanonut sinusta jotain saadakseen toiset nauramaan.***
- **Joku oppilas on uhannut satuttaa sinua.***
- **Joku oppilas on hyökännyt fyysisesti sinua vastaan.***
- **Joku oppilas on tahallaan rikkonut jotain sinulle kuuluvaa.***

- **Joku oppilas on laittanut internetiin loukkaavaa kuva- tai tekstimateriaalia sinusta.***

**) mukana skaalamuuttujassa*

Vastausvaihtoehdot olivat "en lainkaan", "yhden kerran", "2–4 kertaa", "5 kertaa tai useammin". Vuoden 2009 tutkimuksessa ei tätä kysymystä ollut. Skaalamuuttujaa tulkitaan siten, että mitä suurempi arvo (skaalapistemäärä) sitä yleisempää on ollut kiusaaminen jollakin tavalla. Taulukossa 6.5 on skaalapistemäärien keskiarvot maittain sekä niiden oppilaiden prosenttiosuudet, jotka olivat kokeneet kiusaamista vähintään yhden kerran viimeksi kuluneiden kolmen kuukauden aikana.

Skaalapistemäärillä mitattuna oli maiden välinen vaihtelu kiusaamisessa vähäistä. Korkein keskiarvo oli Kroatiassa, Dominikaanisessa tasavallassa, Maltalla, Meksikossa ja Perussa sekä alhaisin Taiwanissa ja Alankomaissa. Suomalaisnuorten keskiarvo oli hieman alle kaikkien maiden keskiarvon ja hieman alempi kuin muiden pohjoismaalaisten nuorten.

Maiden väliset erot olivat myös eri kiusaamistilanteissa kohtalaisen vähäisiä. Ovatko kiusaamisen määrä ja laatu lähes "universaali vakio"? Yleisimmät kiusaamistavat olivat verbaalisia. Joku oppilas on nimitellyt loukkaavalla haukkumanimellä (55 %) tai joku oppilas on sanonut toisesta oppilaasta jotain saadakseen toiset nauramaan (56 %). Uhkailua (19 %), esineiden rikkomista (20 %) ja fyysistä hyökkäystä (16 %) sekä sitä, että oppilas on laittanut internetiin loukkaavaa kuva- tai tekstimateriaalia (10 %) oli kaikissa maissa koettu vähemmän. Suomalaisnuorten prosenttiosuudet olivat kaikissa kiusaamistilanteissa alle kansainvälisen keskiarvon ja lähes kaikissa myös alle muiden pohjoismaalaisten nuorten.

Kansainvälisellä skaalapistemäärällä mitattuna oli poikia (keskiarvo 52) kiusattu yleisemmin kuin tyttöjä (keskiarvo 48) kaikissa maissa. Suomalaispoikien keskiarvo oli 50 ja tyttöjen 45. Oppilaiden yhteiskunnallisen tietämyksen tasolla ei ollut juurikaan yhteyttä kiusaamiskokemuksiin.

Opettajien kokemukset kiusaamisesta

Opettajilta kiusaamisesta tiedusteltiin seuraavasti: "Kiusaaminen määritellään toistuvaksi aggressiiviseksi käyttäytymiseksi, jonka tarkoituksena on satuttaa jotakuta fyysisesti, emotionaalisesti, sanallisesti tai internetin välityksellä. Kuinka usein koulussanne on kuluvan lukuvuoden aikana tapahtunut seuraavia asioita?":

Taulukko 6.5 Oppilaiden kokemus kiusaamisesta maittain (skaalapistemäärä ja %)

Maat	Piste-keskiarvo	Joku oppilas on nimittellyt sinua loukkaavalla haukkumanimellä	Joku oppilas on sanonut sinusta jotain saadakseen toiset nauramaan	Joku oppilas on uhannut satuttaa sinua	Joku oppilas on hyökännyt fyysisesti sinua vastaan	Joku oppilas on tahallaan rikkonut jotain sinulle kuuluvaa	Joku oppilas on laittanut internetiin loukkaavaa kuva- tai tekstimateriaalia sinusta
Alankomaat	47	48	43	13	11	13	6
Belgia (Fl)	50	58	53	21	17	14	6
Bulgaria	51	53	60	20	17	17	12
Chile	50	52	59	16	15	23	10
Dominikaaninen tasavalta	52	54	66	27	27	31	10
Italia	49	52	42	17	11	29	6
Kolumbia	51	61	61	15	17	31	8
Kroatia	52	70	63	25	20	23	8
Latvia	50	60	44	23	19	24	10
Liettua	51	59	67	21	14	19	14
Malta	52	58	65	29	24	20	13
Meksiko	52	63	64	19	20	28	11
Norja	50	56	59	19	18	19	13
Peru	51	64	60	20	20	27	11
Ruotsi	49	44	54	17	16	15	9
Slovenia	51	58	59	20	17	27	11
Suomi	48	42	51	15	14	8	7
Taiwan	46	36	42	5	11	8	6
Tanska	49	44	60	14	12	14	9
Venäjä	49	61	49	21	9	25	13
Viro	50	55	64	19	14	16	11
Kaikki maat	50	55	56	19	16	20	10
<i>Otanta puutteellinen:</i>							
Etelä-Korea	46	45	28	5	13	10	5
Hongkong	52	52	66	19	27	18	14
Saksa	49	43	50	17	17	18	8

- Oppilas on ilmoittanut sinulle toisten oppilaiden aggressiivisesta tai vahingollisesta käyttäytymisestä.
- Oppilas on ilmoittanut sinulle toisen oppilaan kiusaavan häntä.
- Opettaja on ilmoittanut sinulle toisten oppilaiden kiusaavan jotakuta oppilasta.
- Opettaja on ilmoittanut sinulle jonkun oppilaan auttaneen toista kiusattua oppilasta.
- Oppilas on ilmoittanut sinulle opettajan kiusaavan häntä.
- Oppilaan vanhempi on ilmoittanut sinulle toisten oppilaiden kiusaavan hänen lastaan.
- Opettaja on ilmoittanut sinulle oppilaiden kiusaavan häntä.

- Olet nähnyt oppilaiden kiusaavan jotakuta.

Vastausvaihtoehdot olivat "ei koskaan", "harvemmin kuin kerran kuukaudessa", "1–5 kertaa kuukaudessa", "useammin kuin 5 kertaa kuukaudessa". Taulukossa 6.6 on niiden opettajien prosenttiosuudet, jotka vastasivat joko "1–5 kertaa kuukaudessa" tai "useammin kuin 5 kertaa kuukaudessa".

Maiden välinen vaihtelu kiusaamisessa on opettajienkin kokemuksina kohtalaisen vähäistä. Suomalaisopettajien prosenttiosuudet olivat pääosin lähellä kaikkien maiden keskiarvoa ja hieman korkeammat kuin muiden pohjoismaalaisten opettajien. Mahdollisiin maiden vä-

Taulukko 6.6 Opettajien kokemukset kiusaamisesta koulussa maittain (%)

Maat	Oppilas on ilmoittanut toisten oppilaiden aggressiivisesta tai vahingollisesta käyttäytymisestä	Oppilas on ilmoittanut toisen oppilaan kiusaavan häntä	Opettaja on ilmoittanut toisten oppilaiden kiusaavan jotakuta oppilasta	Opettaja on ilmoittanut jonkun oppilaan auttaneen toista kiusattua oppilasta	Oppilas on ilmoittanut opettajan kiusaavan häntä	Oppilaan vanhempi on ilmoittanut toisten oppilaiden kiusaavan hänen lastaan	Opettaja on ilmoittanut oppilaiden kiusaavan häntä	Olet nähnyt oppilaiden kiusaavan jotakuta
Belgia (FI)	11	16	17	6	2	3	3	12
Bulgaria	18	13	8	6	1	2	0	7
Chile	14	8	6	4	2	4	3	7
Dominikaaninen tasavalta	22	11	6	5	1	4	1	4
Italia	6	4	4	1	0	2	1	1
Kolumbia	18	11	8	6	3	5	2	7
Kroatia	10	8	6	3	1	3	3	6
Latvia	10	8	7	3	1	1	5	9
Liettua	12	12	8	5	2	2	6	24
Malta	11	13	11	4	1	3	5	16
Meksiko	17	9	6	4	1	2	2	5
Norja	14	6	8	4	1	2	2	3
Peru	15	9	5	5	2	3	1	5
Ruotsi	12	5	5	2	0	1	1	11
Slovenia	13	12	8	3	0	1	3	5
Suomi	15	14	19	5	1	2	3	22
Taiwan	7	6	4	2	1	1	2	5
Kaikki maat	13	10	8	4	1	2	3	9
<i>Otanta puutteellinen:</i>						67	34	16
Alankomaat	9	13	10	4	1	2	1	11
Etelä-Korea	10	7	4	3	1	1	2	4
Tanska	12	5	5	2	0	2	0	4
Venäjä	3	1	1	1	1	1	1	2
Viro	17	16	14	7	3	3	5	13

lisiin eroihin on suhtauduttava hieman varauksellisesti, koska kiusaamista ja siihen puuttumista koskevat käytännöt voivat eri kulttuureissa vaihdella.

Opettajista reilu kymmenesosa kertoi oppilaan ilmoittaneen hänelle toisten oppilaiden aggressiivisesta tai vahingollisesta käyttäytymisestä, kymmenesosalle oli oppilas ilmoittanut toisen oppilaan kiusaavan häntä ja kymmenesosa opettajista oli itse nähnyt oppilaiden kiusaavan jotakuta. Vajaalle kymmenesosalle (suomalaisopettajista viidennekselle) puolestaan oli toinen opettaja ilmoittanut toisten oppilaiden kiusaavan jotakuta oppilasta. Kahdelle

prosentille opettajista oli oppilaan vanhempi ilmoittanut toisten oppilaiden kiusaavan hänen lastaan.

Opettajista neljä prosenttia kertoi toisen opettajan ilmoittaneen hänelle jonkun oppilaan auttaneen toista kiusattua oppilasta. Yhdelle prosentille opettajista oli oppilas ilmoittanut opettajan kiusaavan häntä ja kolmelle prosentille oli opettajakollega ilmoittanut oppilaiden kiusaavan häntä.

Mitä kouluissa on tehty kiusaamisen ehkäisemiseksi?

Kiusaamisen vastaisista toimista tiedusteltiin rehtoreilta seuraavalla kysymyksellä: *”Onko koulussanne toimittu kuluvan lukuvuoden aikana kiusaamista, myös netti-kiusaamista, vastaan seuraavin tavoin?”*

- **Kokouksia, joiden tarkoituksena on tiedottaa vanhemmille koulussa esiintyvistä kiusaamisesta**
- **Erytiskoulutusta, joka antaa opettajille tietoa, taitoja ja luottamusta, jotta he osaavat valistaa oppilaita kiusaamisesta**
- **Opettajille koulutustuokioita turvallisesta ja vastuullisesta internetin käytöstä nettikiusaamisen välttämiseksi**
- **Oppilaille koulutustuokioita vastuullisesta internetin käytöstä nettikiusaamisen välttämiseksi**
- **Kokouksia, joiden tarkoituksena valistaa vanhempia nettikiusaamisesta**
- **Sellaisen järjestelmän kehittäminen, jonka avulla oppilaiden välisistä nettikiusaamistapauksista voi ilmoittaa nimettömästi**
- **Luokkahuonetyöskentelyä, jonka avulla oppilaita valistetaan kiusaamisesta**
- **Paikallisten viranomaisten tai muiden asiantuntijoiden järjestämät keskustelutilaisuudet, joissa käsitellään koulukiusaamisen ehkäisemistä**

Vastausvaihtoehdot eri toimintatapoihin olivat ”kyllä” ja ”ei”. Yleisimmät kiusaamisen vastaiset toimet kaikissa maissa olivat olleet 1) luokkahuonetyöskentely, jonka avulla oppilaita valistetaan kiusaamisesta (94 %), 2) oppilaille pidetyt koulutustuokiot vastuullisesta internetin käytöstä nettikiusaamisen välttämiseksi (77 %) ja 3) kokoukset, joissa on tiedotettu vanhemmille koulussa esiintyvistä kiusaamisesta (72 %).

Vähemmän käytettyjä toimia olivat olleet 1) sellaisen järjestelmän kehittäminen, jonka avulla oppilaiden välisistä nettikiusaamistapauksista voi ilmoittaa nimettömästi (25 %) ja 2) paikallisten viranomaisten tai muiden asiantuntijoiden järjestämät keskustelutilaisuudet, joissa käsitellään koulukiusaamisen ehkäisemistä (41 %). Pääosin oli siis toimittu koulun sisällä ja oppilaiden vanhempia informoiden.

Suomalaiskoulujen kiusaamisen vastaisten toimien yleisyysjärjestys oli lähes sama kuin kaikissa maissa keskimäärin. Niitä oli, kahta kaikissa maissa yleisintä lukuun

ottamatta, vain käytetty suhteessa hieman vähemmän kuin kaikissa maissa keskimäärin.

Yhteiskunnallisten sisältöjen opetus koulussa

Koulun ja lähiympäristön yhteistyö

Aktiivisen kansalaisen taitoja ei opita pelkästään koulussa ja luokkahuoneessa. Yhteistyö koulun lähiympäristön kanssa voi antaa oppilaille mahdollisuuksia koulun ulkopuoliseen käytännön toimintaan. Toki nuori voi olla aktiivinen koulun ulkopuolisissa toiminnoissa ilman koulun ohjaavaa vaikutustakin, mutta tässä yhteydessä käsitellään koulun osuutta asiaan.

Koulun ja sen lähiympäristön yhteistoimintaa yhteiskunnalliseen kasvatukseen liittyvissä toimissa tiedusteltiin rehtoreilta seuraavasti: *”Alla on lueteltu toimintoja, joihin koulu voi osallistua toimimalla yhteistyössä ulkopuolisten ryhmien/järjestöjen kanssa. Kuinka monella koulunne 8.-luokkalaisella on ollut mahdollisuus osallistua näihin toimintoihin tämän lukuvuoden aikana?”*

- • **Ympäristöä säästävä toiminta (esim. energian ja veden säästäminen, kierrätys)**
- • **Ihmisoikeushankkeet**
- • **Heikompiosaisten tukeminen**
- • **Kulttuuritoiminta (esim. teatteri, musiikki, elokuvat)**
- • **Monikulttuuriset ja kulttuurienväliset hankkeet omalla paikkakunnalla (esim. kulttuurisen monimuotoisuuden edistäminen ja juhlinta, katuravintolat, kansantanssiesitykset, puku- ja käsityönäyttelyt)**
- • **Valistuskampanjat, kuten Nälkäpäivä, Maailman aids-päivä, Yhteisvastuukeräys, ympäristö- ja tasa-arvokysymyksiin liittyvät tiedotuskampanjat**
- • **Oman paikkakunnan kulttuuriperinnön suojelemiseen tähtäävä toiminta**
- • **Vierailut poliittisissa instituutioissa (esim. eduskunnassa, presidentin tai pääministerin virka-asunnolla)**
- • **Urheilutapahtumat**

Vastausvaihtoehdot olivat ”kaikilla tai lähes kaikilla”, ”useimmilla”, ”muutamilla”, ”ei kyllään tai ei juuri kyllään”, ”ei tarjottu koulussa”. Tämä kysymys on ollut myös vuoden 2009 tutkimuksessa. Sitä on tosin tähän tutkimukseen hieman modifioitu, ajanmukaistettu. Taulu-

kossa 6.7 on niiden koulujen oppilaiden prosentiosuus kaikkien tutkimukseen osallistuneiden koulujen oppilasmäärästä, joissa rehtori vastasi ”kaikilla tai lähes kaikilla” tai ”useimmilla”.

Vuoden 2009 tutkimusta vastaavasti oli pääosa oppilaista kouluissa, joiden rehtori ilmoitti olevan mahdollista osallistua ainakin johonkin koulun järjestämään toimintoon. Yleisimmin (88 %) oli lähes kaikissa maissa kyseessä jokin urheilutapahtuma. Seuraavina tulivat kulttuuritoiminta (80 %), ympäristöä säästävää toimintaa (61 %) ja valistuskampanjat (57 %).

Keskimäärin tarkasteltuna vähäisemmin oli oppilailla ollut mahdollisuus osallistua vierailuihin poliittisissa insti-

tuutioissa (20 %), oman paikkakunnan kulttuuriperinnön suojelemiseen tähtäävään toimintaan (38 %), heikompiosaisten tukemiseen (41 %), ihmisoikeushankkeisiin (43 %) sekä monikulttuurisiin ja kulttuurienvälisiin hankkeisiin omalla paikkakunnalla (45 %). Vuoteen 2009 verrattuna näyttivät oppilaiden mahdollisuudet osallistua koulun ja sen lähiympäristön yhteistoimintaan lisääntyneen.

Suomalaiskoulujen rehtorien vastaukset poikkesivat hieman kansainvälisistä keskiarvoista. Suomessa oli kansainvälistä keskiarvoa useammilla oppilailla ollut tilaisuus osallistua valistuskampanjoihin (95 %), kulttuuritoimintaan (91 %), ympäristöä säästävään toimintaan (71 %) ja heikompiosaisten tukemiseen (56 %) sekä kansainvälistä

Taulukko 6.7 Oppilaiden mahdollisuus osallistua koulun ulkopuoliseen toimintaan maittain (%)

Maat	Ympäristöä säästävää toimintaa	Ihmisoikeushankkeet	Heikompiosaisten tukeminen	Kulttuuritoiminta	Monikulttuuriset ja kulttuurienväliset hankkeet	Valistuskampanjat	Oman paikkakunnan kulttuuriperinnön suojeleminen	Vierailut poliittisissa instituutioissa	Urheilutapahtumat
Alankomaat	32	31	52	83	28	24	8	13	91
Belgia (FI)	66	48	74	97	39	62	5	12	88
Bulgaria	45	15	31	71	43	77	50	9	90
Chile	39	20	45	70	66	48	31	17	77
Dominikaaninen tasavalta	76	60	49	66	67	69	66	25	84
Italia	70	62	47	87	47	64	47	27	74
Kolumbia	56	46	30	52	42	53	41	5	84
Kroatia	76	65	44	84	43	40	51	17	88
Latvia	67	31	28	95	61	60	56	31	99
Liettua	68	27	30	85	46	59	39	28	89
Malta	48	20	24	59	33	44	30	32	98
Meksiko	73	65	44	60	53	67	55	9	84
Norja	49	54	23	92	19	52	27	34	87
Peru	62	44	41	70	62	62	38	14	91
Ruotsi	61	64	41	95	27	44	21	33	70
Slovenia	83	48	54	94	46	78	55	7	90
Suomi	71	34	56	91	35	95	30	11	92
Taiwan	59	32	48	56	44	51	31	15	93
Tanska	50	53	33	90	23	23	9	38	90
Venäjä	68	48	49	94	95	48	62	17	99
Viro	63	27	18	92	32	79	53	35	98
Kaikki maat	61	43	41	80	45	57	38	20	88
<i>Otanta puutteellinen:</i>							1	1	2
Etelä-Korea	51	37	23	50	36	40	26	9	72
Hongkong	43	14	27	77	12	36	9	9	91
Saksa	37	41	40	69	17	49	5	11	85

keskiarvoa harvemmillä monikulttuurisiin ja kulttuurienvälisiin hankkeisiin omalla paikkakunnalla (35 %).

Opettajilta koulun ja sen lähiympäristön yhteistoimintaa tiedusteltiin samantapaisella kysymyksellä kuin rehtoreilta: "Alla on lueteltu toimintoja, joihin koulu voi osallistua toimimalla yhteistyössä ulkopuolisten ryhmien/järjestöjen kanssa. Oletko osallistunut 8. luokan oppilaittesi kanssa näihin toimintoihin tämän lukuvuoden aikana?" Vastausvaihtoehdot olivat "kyllä" tai "ei".

Opettajien vastaukset olivat lähes yhteneviä rehtorien vastausten kanssa. Useimmat opettajat olivat oppilaidensa kanssa osallistuneet kulttuuritoimintaan (75 %), urheilutapahtumiin (73 %), ympäristöä säästävään toimintaan (57 %) ja valistuskampanjoihin (53 %). Harvempi oli oppilai-

den kanssa osallistunut vierailuihin poliittisissa instituutioissa (16 %), ihmisoikeushankkeisiin (36 %), oman paikkakunnan kulttuuriperinnön suojelemiseen tähtäävään toimintaan (39 %) ja heikompiosaiten tukemiseen (39 %).

Suomalaisopettajista suhteellisesti harvempi kuin muiden pohjoismaiden opettajista ja kaikkien muiden maiden opettajista keskimäärin oli osallistunut oppilaidensa kanssa erilaisiin koulun ulkopuolisiin toimintoihin. Suomalaisopettajista 61 prosenttia (2009 60 %) oli osallistunut valistus- ja tiedotuskampanjoihin sekä 56 prosenttia (2009 50 %) erilaisiin kulttuuritoimintoihin. Lähes puolet opettajista oli osallistunut urheilutapahtumiin (2009 56 %) ja ympäristöä säästävään toimintaan sekä kolmasosa heikompiosaiten tukemiseen (2009 19 %).

Taulukko 6.8 Opettajien osallistuminen oppilaidensa kanssa koulun ulkopuolisiin toimintoihin maittain (%)

Maat	Ympäristöä säästävää toimintaa	Ihmisoikeushankkeet	Heikompiosaiten tukeminen	Kulttuuritoiminta	Monikulttuuriset ja kulttuurien väliset hankkeet	Valistuskampanjat	Oman paikkakunnan kulttuuriperinnön suojeleminen	Vierailut poliittisissa instituutioissa	Urheilutapahtumat
Belgia (Fl)	50	31	54	84	35	47	9	10	76
Bulgaria	54	15	36	69	51	72	52	8	79
Chile	43	21	45	69	58	51	34	18	70
Dominikaaninen tasavalta	84	62	52	80	68	73	66	40	80
Italia	54	48	44	84	38	62	41	22	65
Kolumbia	72	54	41	79	63	75	58	10	85
Kroatia	62	43	30	65	38	33	52	10	63
Latvia	46	17	17	72	48	39	43	17	72
Liettua	68	36	42	86	54	62	54	31	84
Malta	58	27	36	63	32	33	35	32	74
Meksiko	76	63	41	72	58	59	50	8	76
Norja	35	37	26	83	16	43	32	23	72
Peru	70	40	48	77	74	67	56	11	91
Ruotsi	39	46	33	80	29	33	15	20	58
Slovenia	70	39	49	87	40	56	48	14	82
Suomi	45	15	31	56	17	61	14	2	48
Taiwan	41	19	33	62	33	40	13	7	70
Kaikki maat	57	36	39	75	44	53	39	16	73
<i>Otanta puutteellinen:</i>								38	90
Alankomaat	20	15	39	60	16	19	9	8	61
Etelä-Korea	57	34	41	75	36	48	32	14	74
Tanska	39	32	16	73	15	16	9	22	60
Venäjä	74	43	53	76	77	57	72	24	84
Viro	60	12	14	91	44	72	67	35	95

Vähäisimmässä määrin olivat suomalaisopettajat osallistuneet poliittisissa instituutioissa vierailamiseen, oman paikkakunnan kulttuuriperinnön suojelemiseen, ihmisoikeushankkeisiin (2009 5 %) sekä monikulttuurisiin ja kulttuurienvälisiin hankkeisiin (2009 13 %). Vuodesta 2009 oli koulun ja sen lähiympäristön yhteistoiminta suomalaiskouluissa kaikkien hieman lisääntynyt.

Kestävään kehitykseen liittyvät toimet

Vuoden 2009 tutkimukseen verrattuna on painopiste vuoden 2016 tutkimuksessa kiusaamisen ohella ollut vahvemmin ympäristönsuojelussa ja kestävässä kehityksessä. Rehtoreilta tiedusteltiin koulun ympäristöystävällisyydestä seuraavasti: **”Missä määrin koulussanne noudatetaan seuraavia käytäntöjä?”**

- **Jätteiden lajittelu**
- **Jättemäärän pienentäminen (esim. kouluruokailun osalta, rajoittamalla kertakäyttöisten muovituotteiden käyttöä)**
- **Ympäristöystävällisten tuotteiden osto (esim. kierrätysmateriaalista valmistettu monistuspaperi, biohajoavat tuotteet)**
- **Energiansäästö**
- **Julisteet, joilla oppilaita kannustetaan toimimaan ympäristöä säästään**

Vastausvaihtoehdot olivat ”suurelta osin”, ”jossain määrin”, ”pieneltä osin”, ”ei lainkaan”. Taulukossa 6.9 on niiden koulujen oppilaiden prosenttiosuus kaikkien tutkimukseen osallistuneiden koulujen oppilasmäärästä, joissa rehtori vastasi ”suurelta osin” tai ”jossain määrin”.

Yleisimmät kestävään kehitykseen liittyvät toimet olivat energiansäästö (81 %), jätteiden lajittelu (74 %) ja julis-

Taulukko 6.9 Kestävään kehitykseen liittyvät toimet koulussa maittain (%)

Maat	Jätteiden lajittelu	Jättemäärän pienentäminen	Ympäristöystävällisten tuotteiden osto	Energiansäästö	Julisteet
Alankomaat	51	26	37	61	27
Belgia (FI)	95	71	61	77	61
Bulgaria	65	62	58	80	87
Chile	30	42	34	54	63
Dominikaaninen tasavalta	72	75	67	91	91
Italia	88	57	51	64	66
Kolumbia	72	54	58	71	86
Kroatia	88	71	53	89	94
Latvia	66	55	59	87	85
Liittua	86	82	46	98	95
Malta	84	78	75	92	91
Meksiko	59	72	65	74	89
Norja	78	63	73	74	40
Peru	68	64	51	76	74
Ruotsi	78	81	77	66	39
Slovenia	99	99	88	99	95
Suomi	96	96	66	79	67
Taiwan	100	99	99	100	98
Tanska	62	38	66	94	57
Venäjä	51	44	35	91	80
Viro	55	70	40	85	75
Kaikki maat	74	67	60	81	74
<i>Otanta puutteellinen:</i>					84
Etelä-Korea	99	94	95	99	86
Hongkong	84	85	71	84	76
Saksa	67	61	55	66	36

teet, joilla oppilaita kannustetaan toimimaan ympäristöä säästään (74 %). Kohtalaisen yleisesti oli myös pyritty jätemäärän pienentämiseen (67 %) ja ostettu ympäristöystävällisiä tuotteita (60 %). Maiden välinen vaihtelu on kuitenkin huomattavaa. Kokonaisuutena tarkastellen ympäristöystävällisimpiä olivat koulut Taiwanissa, Sloveniassa, Suomessa ja Maltalla. Vähiten ympäristöystävällisiä oli oltu Chilessä ja Alankomaissa.

Suomalaiskoulut olivat kansainvälisen keskiarvon yläpuolella jätteiden lajittelussa (96 %), jätemäärän pienentämisessä (96 %) ja ympäristöystävällisten tuotteiden ostossa (66 %). Myös suhteessa muihin Pohjoismaihin olivat suomalaiskoulut ympäristöystävällisempiä.

Opettajilta ympäristönsuojeluun ja kestäväan kehitykseen liittyviä toimia tiedusteltiin seuraavasti: "Alla on

mainittu erilaisia ympäristökysymyksiin liittyviä toimia. Oletko tehnyt seuraavia asioita 8. luokan oppilaittesi kanssa tämän lukuvuoden aikana?"

- Kirjoittanut lehtiin ympäristötoimien tukemiseksi (esim. kierrätyksestä, ilman ja vesien saastumisesta, jätehuollosta)
- Allekirjoittanut ympäristökysymyksiä koskevan kansalaisadressin tai vetoomuksen (esim. veden saastuminen, melusaaste)
- Lähettänyt kirjoituksen sosiaaliseen mediaan, keskustelupalstalle tai blogiin ympäristötoimien tukemiseksi (esim. kierrätyksestä, ilman ja vesien saastumisesta, jätehuollosta)
- Valistanut oppilaita liiallisen vedenkulutuksen

Taulukko 6.10 Oppilaiden kanssa tehdyt ympäristökysymyksiin liittyvät toimet maittain (%)

Maat	Kirjoittanut lehtiin ympäristötoimien tukemiseksi	Allekirjoittanut ympäristökysymyksiä koskevan kansalaisadressin tai vetoomuksen	Lähettänyt kirjoituksen sosiaaliseen mediaan, keskustelupalstalle tai blogiin	Valistanut oppilaita liiallisen vedenkulutuksen ympäristövaikutuksista	Valistanut oppilaita liiallisen energiankulutuksen ympäristövaikutuksista	Ympäristön puhdistustalkoot, ulkoalueiden siivous	Kierrätys ja jätehuolto omalla paikalla
Belgia (FI)	2	2	6	28	40	9	25
Bulgaria	4	2	22	44	47	53	38
Chile	12	8	16	46	47	26	29
Dominikaaninen tasavalta	42	45	38	83	72	68	64
Italia	5	3	7	54	59	20	53
Kolumbia	22	16	23	71	62	61	69
Kroatia	8	5	15	57	61	40	49
Latvia	4	2	13	21	27	32	29
Liettua	5	6	18	38	41	53	51
Malta	9	4	12	37	37	9	30
Meksiko	24	12	27	72	65	39	54
Norja	1	1	3	15	26	49	37
Peru	46	26	22	69	61	55	53
Ruotsi	5	1	2	24	29	7	14
Slovenia	9	3	13	44	48	29	61
Suomi	1	1	2	37	50	20	31
Taiwan	8	4	18	38	43	22	13
Kaikki maat	12	8	15	46	48	35	41
<i>Otanta puutteellinen:</i>							90
Alankomaat	2	1	3	14	20	9	7
Etelä-Korea	27	7	16	51	70	52	40
Tanska	2	1	3	24	31	14	14
Venäjä	16	10	23	68	68	88	49
Viro	2	1	7	28	37	17	13

ympäristövaikutuksista

- Valistanut oppilaita liiallisen energiankulutuksen ympäristövaikutuksista
- Ympäristön puhdistustalkoot, ulkoalueiden siivous tms. toiminta koulun ulkopuolella
- Kierrätys ja jätehuolto omalla paikkakunnalla

Vastausvaihtoehdot olivat ”kyllä”, ”ei”. Yleisimmin opettajat olivat valistaneet oppilaita liiallisen energian- (48 %) ja vedenkulutuksen (46 %) ympäristövaikutuksista, toteuttaneet kierrätystä ja jätehuoltoa omalla paikkakunnalla (41 %) sekä ympäristön puhdistustalkoita koulun ulkopuolella (35 %). Vähäisemmässä määrin oli allekirjoitettu ympäristökysymyksiä koskevia kansalaisadresseja tai vetoomuksia (8 %), kirjoitettu lehtiin ympäristötoimien tukemiseksi (12 %) tai lähetetty kirjoituksia sosiaaliseen mediaan, keskustelupalstalle tai blogiin ympäristötoimien tukemiseksi (15 %).

Suhteellisesti eniten oli ympäristökysymyksiin liittyviä toimia oppilaiden kanssa tehty Dominikaanisessa tasavallassa, Meksikossa ja Perussa sekä vähiten Belgiassa, Maltalla ja Ruotsissa. Myös suomalaisopettajat sijoittuivat kaikissa toimissa kansainvälisen keskiarvon alapuolelle. Yleisimmin suomalaisopettajat olivat valistaneet oppilaita liiallisen energian- (50 %) ja vedenkulutuksen (37 %) ympäristövaikutuksista, toteuttaneet kierrätystä ja jätehuoltoa omalla paikkakunnalla (31 %) sekä osallistuneet ympäristön puhdistustalkoisiin koulun ulkopuolella (20 %). On tehty käytännön työtä ja vähäisemmässä määrin toimittu kirjallisesti, kuten Pohjoismaissa yleensäkin.

Yhteiskunnallisten sisältöjen opetuksen toteutustapa

Tässä esitettävät tiedot perustuvat niiden opettajien vastauksiin, joiden eri maissa katsottiin opettavan oppiaineita, joiden opetus kattaa erityisen paljon tutkimuksen viitekehukseen sisältyviä aihealueita. Suomen osalta tämä tarkoittaa opettajia (32 % kaikista vastanneista), jotka olivat 8. luokalla opettaneet jotakin seuraavista oppiaineista: historia, yhteiskuntaoppi, maantieto, terveystieto, kotitalous, uskonto tai elämänskatsomustieto.

Yhteiskunnallisten sisältöjen opetuksessa käytettyjä työtapoja tiedusteltiin seuraavalla kysymyksellä: **”Kun opetat yhteiskunnallisia sisältöjä 8.-luokkalaisten, kuinka usein oppitunneillasi tapahtuu seuraavaa? Vastaa ajatellen kaikkia 8. luokan ryhmiä, joita opetat.”**

- Oppilaat tekevät projektitöitä, joissa tietoa kerätään koulun ulkopuolelta (esim. haastatteluin, kyselyin).
- Oppilaat työskentelevät pienissä ryhmissä erilaisten aiheiden/kysymysten parissa.
- Oppilaat osallistuvat roolileikkeihin.
- Oppilaat tekevät muistiinpanoja opettajan luennoissa.
- Oppilaat keskustelevat ajankohtaisista asioista.
- Oppilaat tutkivat ja/tai analysoivat eri nettilähteistä saatua tietoa (esim. wikisivustot, verkkolehdet).
- Oppilaat opiskelevat oppikirjoja apuna käyttäen.
- Oppilaat ehdottavat käsiteltäviä aiheita/asioita seuraavia oppitunteja varten.

Vastausvaihtoehdot olivat ”ei koskaan”, ”joskus”, ”usein”, ”hyvin usein”. Taulukossa 6.11 on niiden opettajien prosenttiosuudet, jotka vastasivat joko ”hyvin usein” tai ”usein”.

Yleisimmät työtavat olivat oppilaiden keskustelut ajankohtaisista asioista (74 %), opiskelu oppikirjoja käyttäen (67 %), muistiinpanojen tekeminen opettajan luennoissa (58 %) ja pienryhmätyöskentely (52 %). Vähäisemmässä määrin käytettyjä työtapoja olivat eri nettilähteistä saadun tiedon analysointi (43 %), projektityöt (16 %) ja roolileikit (26 %).

Suomalaisopettajat olivat käyttäneet useimpia esitettyistä työtavoista keskimääräistä harvemmin. Suomalaisopettajilla yleisimmät työtavat olivat olleet opiskelu oppikirjoja apuna käyttäen (69 %), oppilaiden keskustelut ajankohtaisista asioista (67 %) ja pienryhmätyöskentely (50 %). Selvästi kansainvälistä keskiarvoa harvemmin suomalaisopettajat olivat käyttäneet luennointia (42 %), nettilähteistä saadun tiedon analysointia (33 %) ja roolileikkejä (5 %). Myös projektitöitä oli käytetty harvemmin (6 %).

Opettajien valmiudet yhteiskunnallisten aiheiden ja taitojen opettamiseen

Nämäkin tiedot perustuvat Suomen osalta vain niiden opettajien vastauksiin, jotka olivat 8. luokalla opettaneet jotakin seuraavista oppiaineista: historia, yhteiskuntaoppi, maantieto, terveystieto, kotitalous, uskonto tai elämänskatsomustieto.

Opettajia pyydettiin arvioimaan, kuinka hyvinä he pitivät valmiuksiaan seuraavien yhteiskunnallisten aiheiden ja taitojen opettamiseen:

Taulukko 6.11 Opettajien yhteiskunnallisten sisältöjen opetuksessa käyttämät työtavat maittäin (%)

Maat	Oppilaat tekevät projektitöitä	Oppilaat työskentelevät pienissä ryhmissä	Oppilaat osallistuvat roolileikkeihin	Oppilaat tekevät muistiinpanoja opettajan luennossa	Oppilaat keskustelevat ajankohteisista asioista	Oppilaat tutkivat ja/tai analysoivat eri nettilähteistä saatua tietoa	Oppilaat opiskelevat oppikirjoja apuna käyttäen	Oppilaat ehdottavat käsiteltäviä aiheita seuraavia oppitunteja varten
Belgia (FI)	5	36	16	66	62	37	46	5
Bulgaria	15	34	28	70	63	28	86	9
Chile	14	55	22	50	54	38	63	23
Dominikaaninen tasavalta	41	84	44	79	88	71	84	41
Italia	9	38	11	56	87	65	83	26
Kolumbia	18	69	46	47	72	56	43	25
Kroatia	10	41	25	42	69	41	49	19
Latvia	22	59	27	55	76	45	65	17
Liettua	8	47	15	51	87	51	85	19
Malta	9	57	39	26	83	32	24	9
Meksiko	52	88	52	74	87	57	89	19
Norja	10	59	5	61	60	34	75	5
Peru	32	64	55	78	78	43	77	24
Ruotsi	6	57	8	60	89	47	62	17
Slovenia	10	36	33	49	74	35	58	11
Suomi	6	50	5	42	67	33	69	13
Taiwan	4	11	11	86	62	18	84	16
Kaikki maat	16	52	26	58	74	43	67	18
<i>Otanta puutteellinen:</i>								90
Alankomaat	3	33	4	59	47	38	89	4
Etelä-Korea	12	31	12	46	36	31	79	30
Tanska	15	86	6	63	74	55	50	10
Venäjä	27	55	28	51	84	46	72	23
Viro	6	35	7	40	55	49	78	5

- **Ihmisoikeudet**
- **Vaalit ja äänestäminen**
- **Globaali yhteisö ja kansainväliset järjestöt**
- **Ympäristö ja sen kestävyys**
- **Maasta- ja maahanmuutto**
- **Sukupuolten tasa-arvo**
- **Kansalaisten oikeudet ja velvollisuudet**
- **Perustuslaki ja poliittiset järjestelmät**
- **Internetin vastuullinen käyttö (esim. yksityisyys, lähteiden luotettavuus, sosiaalinen media)**
- **Kriittinen ja itsenäinen ajattelu**
- **Konfliktien ratkaiseminen**
- **Euroopan unioni**

Vastausvaihtoehdot olivat ”erittäin hyvät valmiudet”, ”melko hyvät valmiudet”, ”ei kovin hyvät valmiudet”, ”ei lainkaan valmiuksia”.

Keskimäärin tarkastellen opettajat ilmoittivat valmiutensa lähes kaikkien kysymyksessä esitettyjen yhteiskunnallisten aiheiden ja taitojen opettamiseen erittäin tai melko hyväksi. Parhaimmat valmiudet koettiin olevan seuraavien aiheiden opettamiseen: sukupuolten tasa-arvo (90 % erittäin tai melko hyvät valmiudet), kansalaisten oikeudet ja velvollisuudet (90 %), kriittinen ja itsenäinen ajattelu (89 %), ihmisoikeudet (87 %), konfliktien ratkaiseminen (87 %), ympäristö- ja sen kestävyys (84 %), vaalit ja äänestäminen (81 %) sekä internetin vastuullinen käyttö (79 %).

Vähiten valmiuksia koettiin olevan seuraavien aiheiden opettamiseen: globaali yhteisö ja kansainväliset järjestöt (67 %), perustuslaki ja poliittiset järjestelmät (73 %), Euroopan unioni (73 %) sekä maasta- ja maahanmuutto (76 %). Kuviossa 6.3 on suomalaisopettajien valmiustasojen prosenttijakaumat aiheittain ja taidoittain.

Myös suomalaisopettajista pääosa piti valmiuksiaan opettaa useimpia kysymyksessä esitettyjä aiheita ja taitoja joko erittäin hyvinä tai melko hyvinä. Parhaimpina pidettiin valmiutta opettaa kriittistä ja itsenäistä ajattelua (94 %). Se mainittiin myös yhteiskunnallisen kasvatuksen tärkeimmistä tavoitteista useimmin. Seuraavilla sijoilla tulivat sukupuolten tasa-arvo (93 %), ympäristö ja sen kestävyys (84 %) sekä kansalaisten oikeudet ja velvollisuudet (86 %).

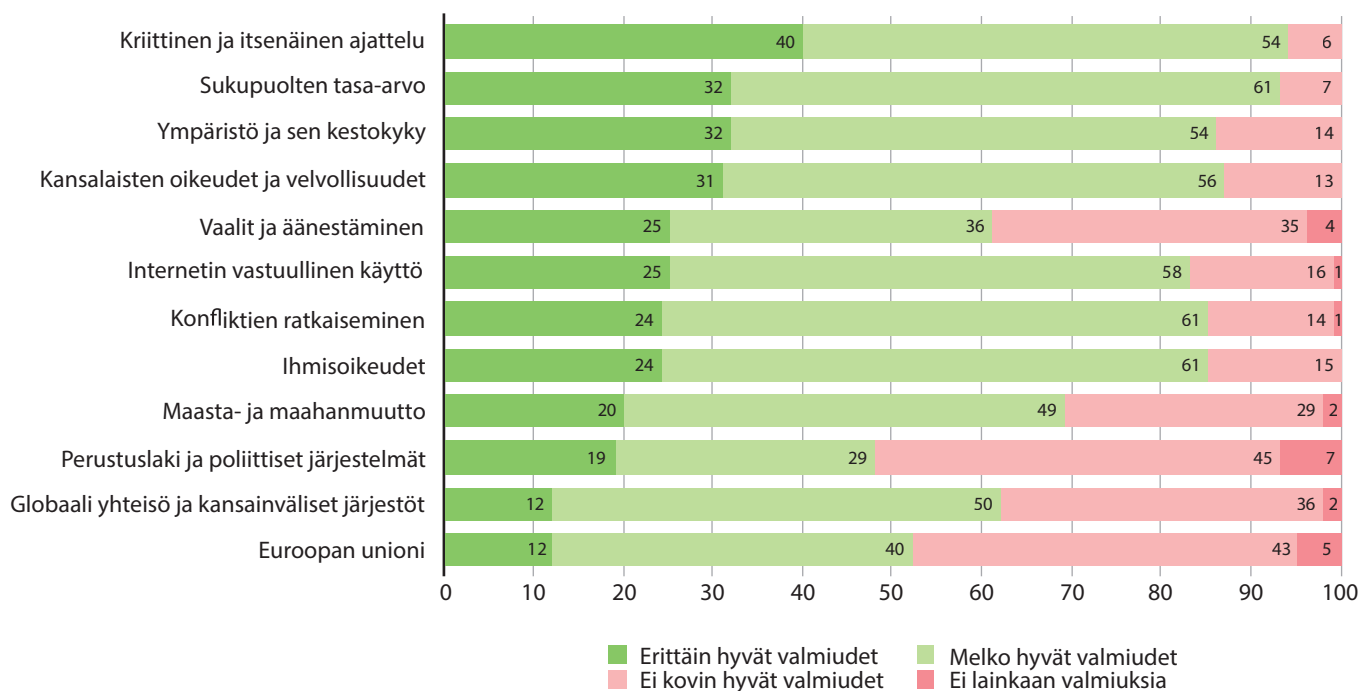
Suomalaisopettajien valmiudet olivat yleensä lähellä kansainvälistä keskiarvoa. Selvästi keskiarvoa heikommalla olivat perustuslain ja poliittisten järjestelmien (47 %), Euroopan unionin (51 %) sekä vaalien ja äänestämisen opettamiseen (60 %). On otettava huomioon, että tähän kysymykseen vastanneiden opettajien opettamien aineiden kirjo on laaja. Vastajina ovat siis olleet muutkin kuin historian ja yhteiskuntaopin opettajat, joiden vahvuusalueelle edellä mainitut aiheet lähinnä kuuluvat.

Missä määrin oppilaat ovat koulussa saaneet tietoa?

Kuten luvusta 2 kävi ilmi, on yhteiskunnallisen opetuksen ja kasvatuksen toteutustapoja monia. Ne voivat myös vaihdella paitsi maittain myös jossain määrin kouluittain. Tiedonsaantia tutkimuksen varsin laveasta aihepiiristä tiedusteltiin oppilailta muutamaa kansalaisuuteen liittyvään peruskysymykseen rajoittuen. Oppilaille esitetty kysymys oli seuraava: **”Missä määrin olet saanut koulussa tietoa seuraavista aiheista?”**

- Miten kansalaiset voivat äänestää paikallisissa tai valtakunnallisissa vaaleissa *
- Miten Suomessa laaditaan ja muutetaan lakeja *
- Miten ympäristöä suojellaan (esim. energiaa säästämällä tai kierrätyksellä) *
- Miten voi osaltaan auttaa ratkaisemaan ongelmia omalla paikkakunnalla *
- Miten Suomessa turvataan kansalaisen oikeudet *
- Ulkomaiden poliittiset kysymykset ja tapahtumat *
- Miten kansantalous toimii *

*) mukana skaalamuuttujassa (Cronbachin alfa = 0,81)

Kuvio 6.3 Suomalaisopettajien valmiudet opettaa yhteiskunnallisia aiheita ja taitoja (%)

Vastausvaihtoehdot olivat ”paljon”, ”jonkin verran”, ”vähän” ja ”en lainkaan”. Vuoden 2009 tutkimuksessa ei tätä kysymystä ollut. Skaalamuuttujaa tulkitaan siten, että mitä suurempi arvo (skaalapistemäärä) sitä enemmän on tietoa koettu saadun. Taulukossa 6.12 on skaalapisteiden keskiarvot ja niiden oppilaiden prosenttiosuudet, jotka olivat eri aiheista saaneet tietoa jonkin verran tai paljon.

Skaalapistemäärinä tarkastellen olivat oppilaat kouluisa kokeneet saaneensa eniten tietoa Taiwanissa, Dominikaanisessa tasavallassa, Perussa ja Kolumbiassa sekä vähiten Alankomaissa, Suomessa, Liettuassa, Virossa, Latviasa ja Belgiassa. Suomalaisnuorista pojat kokivat saaneensa enemmän tietoa kuin tytöt.

Keskimäärin selvästi eniten (81 % jonkin verran tai paljon) olivat oppilaat saaneet tietoa siitä, miten ympäristöä suojellaan. Suomalaisnuoristakin 85 prosenttia oli saanut tietoa ympäristönsuojelusta jonkin verran tai paljon. Seuraavina aiheina tulivat ”Miten kansalaiset voivat äänestää paikallisissa tai valtakunnallisissa vaaleissa” (64 %), ”Miten turvataan kansalaisen oikeudet” (61 %) sekä ”Miten lakeja muutetaan ja laaditaan” (59 %). Vähäisemmässä määrin oli tietoa saatu siitä, miten voi osaltaan auttaa ratkaisemaan ongelmia omalla paikkakunnalla (55 %), miten kansantalous toimii (57 %) sekä ulkomaiden poliittista kysymyksistä ja tapahtumista (52 %).

Taulukko 6.12 Oppilaiden tiedonsaanti (skaalapistemäärä ja %)

Maat	Piste-keskiarvo	Miten kansalaiset voivat äänestää paikallisissa tai valtakunnallisissa vaaleissa	Miten lakeja laaditaan ja muutetaan	Miten ympäristöä suojellaan	Miten voi osaltaan auttaa ratkaisemaan ongelmia omalla paikkakunnalla	Miten turvataan kansalaisen oikeudet	Ulkomaisten poliittiset kysymykset ja tapahtumat	Miten kansantalous toimii
Alankomaat	44	44	37	66	35	34	53	64
Belgia (FI)	46	50	41	85	39	36	50	66
Bulgaria	48	64	53	84	57	55	40	45
Chile	51	71	64	81	63	64	49	60
Dominikaaninen tasavalta	56	73	69	84	74	81	60	73
Italia	52	70	68	85	54	71	64	70
Kolumbia	54	78	58	92	74	83	47	73
Kroatia	50	69	61	91	60	67	52	36
Latvia	47	44	47	84	43	43	43	51
Liettua	46	44	46	84	41	46	45	36
Malta	48	55	46	81	51	63	44	50
Meksiko	53	72	69	85	73	78	48	68
Norja	48	65	42	69	45	46	56	47
Peru	55	81	75	86	71	79	52	71
Ruotsi	53	80	82	84	56	61	75	59
Slovenia	52	76	75	76	60	70	58	68
Suomi	45	57	40	85	41	45	42	31
Taiwan	56	88	86	90	71	86	64	59
Tanska	49	61	73	61	42	56	67	68
Venäjä	50	55	62	81	50	74	48	63
Viro	46	41	48	72	51	53	44	41
Kaikki maat	50	64	59	81	55	61	52	57
<i>Otanta puutteellinen:</i>								
Etelä-Korea	47	58	44	85	55	48	46	42
Hongkong	48	52	58	80	59	64	48	48
Saksa	50	63	64	70	42	52	73	67

Suomalaisnuoret olivat saaneet koulussa tietoa keskimääräistä vähemmän kaikista muista aiheista paitsi ympäristönsuojelusta. Ero on huomattava. Vähiten tietoa oli saatu siitä, miten kansantalous toimii (31 %), miten lakeja muutetaan ja laaditaan (40 %), miten voi osaltaan auttaa ratkaisemaan ongelmia omalla paikkakunnalla (41 %) sekä ulkomaiden poliittisista kysymyksistä ja tapahtumista (42 %). Suhteessa tiedon saantiin koulussa ovat suomalaisnuoret pärjänneet yhteiskunnallisten tietojen kokeessa erinomaisesti. Tässäkin yhteydessä on syytä huomauttaa, että yhteiskuntaoppia erillisenä oppiaineena on suomalaiskouluista vain kymmenesosassa opetettu jo kahdeksannella vuosiluokalla ja silloinkin vain puolikkaan tai yhden kokonaisen kurssin verran.

Oppilaat, joiden yhteiskunnallisen tietämyksen taso oli B (479–562 pistettä) tai korkeampi kokivat saaneensa enemmän tietoa kuin oppilaat, joiden yhteiskunnallinen tietämys oli alle tason B. Ero oli keskimäärin kolme skaalapistettä, mutta maiden välillä oli vaihtelua. Suurimmillaan ero oli Taiwanissa (8 skaalapistettä) ja pienimmillään eli 0 skaalapistettä Suomessa, Belgiassa, Bulgariassa, Liettuassa ja Maltalla. Yhteiskunnallisten tietojen kokeessa korkeimman pistekeskiarvon omaavassa Tanskassa ero oli neljä skaalapistettä. Koettu tiedonsaanti ei siis välttämättä korreloinut oppilaskokeessa suoriutumisen kanssa. Vahvimmillään korrelaatio oli Taiwanissa ($r = 0,31$), Perussa ($r = 0,25$), Tanskassa ($r = 0,19$) ja Dominikaanisessa tasavallassa ($r = 0,19$). Kaikkien maiden keskimääräinen korrelaatio oli .14.

Yhteenveto ja pohdintaa

ICCS-tutkimus ja sen toteutus

Kansainvälisen nuorten yhteiskunnallisten tietojen, osallistumisen ja asenteiden tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, millaiset valmiudet nuorilla on toimia aktiivisina kansalaisina 21. vuosisadan yhteiskunnassa. Tutkimus tuotti tietoa 8. luokka-asteen nuorten yhteiskunnallisesta tietämyksestä, keskeisimpien ilmiöiden ja käsitteiden ymmärtämisestä, osallistumisesta ja valmiuksista osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan sekä asennoitumisesta kansalaisuuteen ja kansalaisyhteiskuntaan. Tutkimus on Suomessa toteutettu aikaisemmin vuosina 1999 ja 2009.

Tutkimuksen viitekehys oli hyvin laaja-alainen. Se sisällytti yhteiskunnallisten rakenteiden ja järjestelmien tuntemuksen lisäksi seuraavia sisältöalueita: yhteiskunnalliset perusarvot, erilaiset kansalaistoiminnan muodot, kansalais- ja kansallidentiteetti, ekologisuus, sosiaalinen vuorovaikutus koulussa, sosiaalisen median käyttö, taloustietoisuus ja moraalit. Yleensä näin laajaa kokonaisuutta ei opeteta erillisenä oppiaineena, vaan sen opetusta sisältyy useisiin eri oppiaineisiin ja koulun muuhun toimintaan. Tutkimuksen Suomen osuudessa tästä kokonaisuudesta käytettiin termiä ”yhteiskunnallisten sisältöjen opetus”.

Tutkimukseen osallistuneet koulut, oppilaat ja opettajat valittiin kussakin osallistujamaassa satunnaisotannalla siten, että heidän voidaan katsoa edustavan alueellisesti, kuntamuodollisesti ja koulun koon mukaan hyvin kaikkia 8. luokka-asteen oppilaita ja opettajia. Tutkimus toteutettiin 24 maassa tai alueella eri puolilla maailmaa syksyn 2015 (eteläinen pallonpuolisko) ja kevään 2016

(pohjoinen pallonpuolisko) aikana. Tutkimukseen osallistui kaikkiaan yli 94 000 pääosin kahdeksaluokkalaista nuorta, yli 37 000 opettajaa ja noin 3 800 rehtoria noin 3 800 koulusta.

Tutkimustietoa kerättiin monin tavoin. Oppilaat osallistuivat yhteiskunnallisten ilmiöiden ja käsitteiden ymmärtämistä mittaavaan tiedolliseen kokeeseen. Kokeen kysymykset eivät mitanneet pelkkää faktojen tietämystä, vaan enemmänkin sitä, kuinka hyvin oppilas tuntee demokratian periaatteet ja yhteiskuntajärjestelmien yleiset toimintatavat ja miten hän osaa soveltaa tätä tietämystä arkielämän tilanteisiin.

Kokeen lisäksi oppilaat vastasivat kyselyyn, jossa kerrotettiin oppilaiden osallistumista, kansalaisyhteiskuntaa ja kansalaisuutta koskevia käsityksiä ja asenteita sekä kokemuksia koulusta oppimisympäristönä. Tutkimukseen kuului myös kaksi alueellista kyselyä oppilaille: Eurooppa ja Latinalainen Amerikka. Euroopan alueellisessa arvioinnissa keskityttiin oppilaiden näkemyksiin eurooppalaisena kansalaisena toimimisesta. Eurooppa-arvioinnin tulokset on julkaistu erikseen omana raporttinaan.⁵

Oppilaskokeen ja -kyselyjen lisäksi tutkimuksessa hankittiin tietoa koulusta yhteiskunnallisen opetuksen ja kasvatuksen ympäristönä myös opettajilta ja rehtoreilta. Koulujen 8. vuosiluokkaa opettaville opettajille osoitettulla *opettajakyselyllä* kerättiin tietoa muun muassa heidän käsityksistään koulujen yhteiskunnallisesta opetuksesta ja

⁵ Mehtäläinen, J. & Niilo-Rämä, M. & Nissinen, V. 2017. Nuorten näkemys Euroopasta nyt ja lähitulevaisuudessa. Kansainvälisen ICCS 2017 -tutkimuksen alueellinen raportti. Jyväskylän yliopisto, Koulutuksen tutkimuslaitos.

kasvatuksesta sekä sosiaalisista suhteista koulussa. Koulujen rehtorit vastasivat *koulukyselyyn*, joka käsitteli yleisiä opiskeluolosuhteita, koulun lähiympäristöä ja yhteiskunnallisten sisältöjen opetuksen järjestämistä kouluissa.

Yhteiskunnallisten sisältöjen opetus hajautuu useisiin oppiaineisiin

Yhteiskunnallisten sisältöjen opetus sisältyi jossain muodossa kaikkien tutkimukseen osallistuneiden maiden opetussuunnitelmien perusteisiin ja/tai yleisiin opetussuunnitelmiin. Yleisimmin yhteiskunnallisia sisältöjä opettivat humanististen ja yhteiskunnallisten aineiden opettajat oman varsinaisen oppiaineensa opetuksen yhteydessä tai ne oli integroitu osaksi kaikkia koulun oppiaineita. Yhteiskunnallisen kasvatuksen myös yleisesti katsottiin olevan tulosta koulukokemuksista kokonaisuutena.

Yhdessätoista maassa yhteiskunnallisia sisältöjä oli opetettu erillisenä oppiaineena. Suomalaisista tutkimukseen osallistuneista kouluista kymmenesosassa opetettiin kahdeksaluokkalaisten yhteiskunnallisia sisältöjä erillisenä oppiaineena joko yhden kokonaisen tai puolikkaan yhteiskuntaopin kurssin verran.

Tärkein tavoite on oppilaiden kriittisen ja itsenäisen ajattelun edistäminen

Maiden välillä oli eroja siinä, mitä pidetään yhteiskunnallisen kasvatuksen tärkeimpinä tavoitteina. Yleisimmin mainittu tavoite oli oppilaiden kriittisen ja itsenäisen ajattelun edistäminen. Se painottui Pohjoismaissa ja Euroopassa yleensä. Toiseksi yleisin tavoite oli tietämyksen edistäminen kansalaisoikeuksista ja -velvollisuuksista. Se painottui Latinalaisen Amerikan maissa.

Yhteiskunnallisen kasvatuksen tavoitteista tärkeimäksi mainitun kriittisen ja itsenäisen ajattelun taitoihin oli runsas kolmasosa suomalaisopettajista tutustunut jo opettajaopintojen aikana. Samoin ympäristö ja sen kestävyys, kansalaisten oikeudet ja velvollisuudet, ihmisoi-keudet ja sukupuolten tasa-arvo olivat noin kolmanneksella vastanneista kuuluneet jo opettajaopintoihin. Näiltä osin koulutuksen painotus osapuulleen vastasi opettajien itsensä tärkeinä pitämiä yhteiskunnallisen kasvatuksen tavoitteita.

Suomalaisnuorten yhteiskunnallinen tietämys on edelleen korkeatasoista

Vuoden 1999 CIVED-tutkimuksesta lähtien ovat suomalaisnuoret sijoittuneet yhteiskunnallisessa tietämyksessä neljän kärkeen joukkoon ja pistekeskisarvo on vähitellen kasvanut. Vuoden 2009 tutkimuksessa suomalaisnuorten yhteiskunnallisen tietämyksen pistekeskisarvo oli yhdessä tanskalaisnuorten kanssa kaikkien maiden korkein. Vuoden 2016 tutkimuksessa suomalaisnuorten pistekeskisarvo oli pisteen verran korkeampi kuin vuonna 2009, mutta tanskalaiset olivat nyt yksin ykköstilalla. Myös taiwanilaisilla ja ruotsalaisilla nuorilla oli niukasti korkeampi keskiarvo kuin suomalaisnuorilla. Kärkimaat olivat edelleen samat kuin vuoden 2009 tutkimuksessa. Kaikki Latinalaisen Amerikan maat jäivät kansainvälisen keskiarvon alapuolelle sekä vuonna 2016 että 2009.

Suomalaisnuorten suorituksille on aiemmissa tutkimuksissa ollut ominaista paitsi korkea taso myös tasaisuus. Keskihajonta on ollut pienin tai pienimpiä. Myös vuoden 2016 tutkimuksessa keskihajonta oli kärkimaiden pienimpiä.

Suoritustasoista korkeimmalle (taso A, vähintään 563 pistettä) sijoittui keskimäärin kolmasosa nuorista. Suomalaisnuorista tasolle A sijoittuneiden oppilaiden osuus eli reilu puolet oli Tanskan ja Taiwanin jälkeen kolmanneksi korkein. Suoritustasolle B (479–562 pistettä) sijoittui keskimäärin vajaa kolmasosa nuorista ja suomalaisnuorista reilu neljäsosa. Tällä tasolla maiden välinen vaihtelu oli vähäisintä.

Tasolle C (395–478) sijoittui nuorista keskimäärin viidesosa ja suomalaisnuorista kymmenesosa. Se oli yhdessä taiwanilaisten ja tanskalaisten nuorten kanssa kaikkien maiden alhaisimpia. Tasolle D (311–394 pistettä) tai sen alle sijoittui nuorista keskimäärin runsas kymmenesosa ja suomalaisnuorista kolme prosenttia. Se oli yhdessä tanskalaisten kanssa kaikkien maiden alhaisin prosenttiosuus.

Vuodesta 2009 vuoteen 2016 oli nuorten yhteiskunnallista tietämystä kuvaava pistekeskisarvo **lähes kaikissa** maissa kasvanut. Eniten se oli kasvanut Ruotsissa ja Venäjällä. Suomessa kasvu oli kaikkien maiden pienimpiä, yksi piste.

Oppilaiden taustatekijöistä olivat yhteiskunnallisen tietämyksen tasoon vahvimmin yhteydessä sukupuoli, testi-kieli, maahanmuuttajatausta, sosioekonominen tausta ja luonnollisesti myös yleinen kiinnostus yhteiskunnallisiin kysymyksiin eli tiedonhankinta eri medioista ja keskuste-

leminen poliittisista ja yhteiskunnallisista asioista ystävien ja vanhempien kanssa.

Tyttöjen yhteiskunnallinen tietämys oli kaikissa maissa (vuonna 2009 lähes kaikissa maissa) korkeammalla tasolla kuin poikien. Suomessakin tyttöjen ja poikien välinen ero tietämyksessä oli kansainvälistä keskiarvoa suurempi. Kaikissa Pohjoismaissa tyttöjen ja poikien välinen ero on vuoteen 2009 verrattuna kasvanut. Oppilaskokeissa ja kyselylomakkeissa käytettyä kieltä kotonaan puhuvilla oppilailta oli yhteiskunnallinen tietämys korkeammalla tasolla kuin jotain muuta kieltä puhuvilla. Kantaväestöön kuuluvilla oppilailta oli yhteiskunnallinen tietämys korkeammalla tasolla kuin maahanmuuttajataustaisilla oppilailta. Suomessa ja myös muissa Pohjoismaissa ero oli keskimääräistä suurempi. Oppilaiden sosioekonominen tausta oli yhteydessä yhteiskunnallisen tietämyksen tasoon siten, että mitä korkeampi on sosioekonominen taso, sitä korkeammalla tasolla on yhteiskunnallinen tietämys.

Erot oppilaiden yhteiskunnallisessa tietämyksessä tutkimukseen osallistuneiden maiden välillä olivat erittäin suuret. Lyhyesti ilmaistuna parhaiten suoriutuneita olivat Taiwanin ohella Pohjoismaat ja heikoimmin suoriutuneita Latinalaisen Amerikan maat. Näiden maanosien kovin erilaisesta yhteiskunnallisesta tilanteesta saattaa aiheutua se, että oppilaat näkevät ja ymmärtävät heille esitetyt tehtävät jossain määrin eri tavalla. Demokratian käsite ja tehtävien aihepiiri saattavat pohjoismaisissa demokratioissa kasvaneille olla tutumpia kuin yhteiskuntajärjestykseltään epävakaimmissa maissa kasvaneille nuorille. Toki myös koulutusjärjestelmien kehittyneisyydessä ja panostuksessa koulutukseen on eroa. Näitä arveluja tukee inhimillisen kehityksen mittarin kohtalaisen vahva korrelaatio oppilaiden yhteiskunnallisen tietämyksen tason kanssa.

Osallistuminen ja osallistumishalukkuus on Suomessa ja muissa Pohjoismaissa laimeaa

Oppilaiden osallistumista sekä halukkuutta ja kiinnostuneisuutta osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan, yhteisten asioiden hoitamiseen, kartoitettiin monin tavoin yhteiskunnallisen tiedon hankinnasta laillisiin ja laittomiin mielenilmauksiin osallistumishalukkuuteen.

Yhteiskunnallisen tiedon hankinnan välineistä keskeisiä olivat vuoden 2009 tutkimusta vastaavasti televisio ja keskusteleminen vanhempien kanssa. Sanomalehtien merkitys oli vuoteen 2009 verrattuna vähentynyt. Interne-

tin käyttö yhteiskunnallisen tiedon hankintaan oli varsin vähäistä. Suomalaisnuorilla oli kaikkien medioiden, mutta etenkin internetin ja sanomalehtien, käyttö tiedonhankintaan vuodesta 2009 vuoteen 2016 selvästi vähentynyt. Sen sijaan vuodesta 2009 oli suomalaisnuorten keskusteluaktiivisuus poliittisissa ja yhteiskunnallisissa asioissa sekä vanhempien että ystävien kanssa lisääntynyt, enemmän kuin muissa maissa keskimäärin.

Päätöksentekoon ja erilaisiin äänestyksiin osallistuminen koulussa oli suomalaisnuorilla lähellä kansainvälistä keskitasoa. Aktiivisuus koulussa osallistumiseen oli hieman kasvanut vuodesta 2009.

Yhteiskunnallisten järjestöjen, kerhojen tai ryhmien toimintaan osallistuminen oli suhteellisesti runsainta Latinalaisessa Amerikassa ja vähäisintä kaikissa Pohjoismaissa. Näin oli myös vuonna 2009. Kaiken kaikkiaan suomalaisnuorten osallistumisaktiivisuus oli kuitenkin vuoteen 2009 verrattuna hieman kasvanut.

Suomalaisnuorten tuleva äänestysvarmuus oli kansainvälistä keskitasoa. Vuoden 2009 tutkimukseen verrattuna näyttäisi suomalaisnuorten osallistuminen lähitulevaisuudessa erilaisiin äänestyksiin olevan aiempaa varmempaa. Valtiollisissa vaaleissa arveli suomalaisista kahdeksaluokkalaisista vajaa puolet aikovansa äänestää varmasti ja varmasti tai luultavasti yhdeksän kymmenestä. Lähes yhtä moni nuori arveli äänestävänsä myös kuntavaaleissa. Eurovaaleissa uskoivat äänestävänsä kaksi kolmasosaa kahdeksaluokkalaisista.

Tulevasta muusta mahdollisesta aktiivisesta osallistumisesta poliittiseen toimintaan suomalaisnuoret mainitsivat useimmin ympäristön hyväksi toimimisen. Suomalaisnuorten tuleva muu poliittinen aktiivisuus kuin äänestäminen (liittyminen puolueeseen, ammattiliittoon tai järjestöihin) oli kansainvälistä keskitasoa ja hieman varmemmalla pohjalla kuin vuonna 2009.

Osallistumisesta sekä laillisiin että laittomiin mielenilmauksiin oltiin suhteellisesti varmissa Latinalaisessa Amerikassa ja vähiten varmoja Pohjoismaissa. Suomalaisnuorilla laillisista mielenilmaustavoista eniten kannatusta sai kulutusvalinnat. Suomalaisnuorten valmius osallistua sekä laillisiin että laittomiin mielenilmauksiin oli vuonna 2016 vähäisempää kuin vuoden 2009 tutkimuksessa. ”Kansalaistottelemattomuuteen” liittyvillä laittomilla toimintatavoilla on edelleen varsin vähän kannatusta suomalaisnuorten keskuudessa. Suomalaisnuorista pojat olivat tyttöjä halukkaampia laittomiin mielenilmauksiin sekä vuonna 1999, 2009 että 2016.

Nuorten, myös suomalaisnuorten, luottamus omiin kykyihinsä yhteiskunnallisina toimijoina oli kansainvälisesti tarkastellen hieman kohentunut vuodesta 2009. Tosin suomalaisnuorten luottamus omiin kykyihinsä yhteiskunnallisina toimijoina oli sekä vuonna 2016 että vuonna 2009 tutkimukseen osallistuneiden maiden heikoin. Nuorten luottamus omiin kykyihinsä oli yhteydessä tulevaan aktiiviseen osallistumiseen siten, että mitä parempi luottamus sitä todennäköisemmin tullaan osallistumaan koulussa, osallistumaan laillisiin mielenilmauksiin, äänestämään ja osallistumaan muihin erilaisiin poliittisen toiminnan muotoihin kuin äänestämiseen.

Suomalaisnuorten osallistumisaktiivisuudessa ja -halukkuudessa näyttäisi kokonaisuutena tarkastellen olevan hieman kasvua edelliseen tutkimukseen verrattuna. Suhteessa muihin maihin osallistuminen kuitenkin on edelleen vähäistä, kuten Pohjoismaissa yleensäkin. Suomalaisnuorista tytöt olivat hieman aktiivisempia osallistujia kuin pojat.

Nuorten yhteiskunnallinen osallistuminen ja osallistumishalukkuus olivat runsainta maissa, jotka eivät ole niin vakiintuneita demokratioita kuin Pohjoismaat ja pohjoinen Eurooppa, joissa puolestaan osallistuminen ja osallistumishalukkuus olivat vähäisintä. Elämään ollaan tyytyväisiä, edustuksellisten elinten toimintaan luotetaan ja turvaverkot toimivat. Samaan viittaa myös vuoden 2015 PISA -tutkimus, jonka mukaan suomalaisnuorten yleinen tyytyväisyys elämäänsä oli varsin korkealla tasolla vertailumaihin suhteutettuna.

Suomalaisnuoret kannattavat demokratiaa ja tasa-arvoa

Myös nuorten yhteiskunnallisissa asenteissa näkyivät vahvasti paitsi vakiintuneiden ja vähemmän vakiintuneiden demokratioiden ero myös eri maiden ajankohtaiset poliittiset ja yhteiskunnalliset tilanteet. Suomalaisnuorten vastaukset yhteiskunnallisia asenteita luotaaviin kysymyksiin olivat pääosin linjassa muiden pohjoismaalaisten nuorten kanssa.

Nuoret olivat varsin yksimielisiä muutamista perusasioista, joita pidetään demokratialle hyväksi tai pahaksi. Demokratialle hyväksi pidettiin yleisimmin sitä, että kaikilla täysi-ikäisillä kansalaisilla on oikeus valita poliittiset johtajansa vaaleilla, että maan kaikilla etnisillä ryhmillä on samat oikeudet ja että ihmiset voivat protestoida, jos he pitävät jotakin lakia epäoikeudenmukaisena. Pahana

pidettiin yleisimmin sitä, että yksi yhtiö tai valtio omistaa maan kaikki sanomalehdet ja että poliittiset johtajat jakavat valtionhallinnon työpaikkoja lähisukulaisilleen.

Tiedusteltaessa millaisiin toimintoihin hyvän aikuisen kansalaisen tulee oppilaiden mielestä osallistua, nousivat suomalaisnuorilla tärkeimmiksi hyvään, moraaliseen, yleiseen kansalaiskäyttäytymiseen liittyvät toimet kuten perheen taloudellisen hyvinvoinnin turvaaminen ja lain noudattaminen. Yleisen hyvän kansalaiskäyttäytymisen tärkeys painottui vahvemmin kuin vuoden 2009 tutkimuksessa. Toisella sijalla suomalaisnuorilla tulivat toimet, jotka liittyvät yhteiskunnallisissa liikkeissä toimimiseen. Näistä tärkeimpänä pidettiin ympäristönsuojeluun osallistumista. Kolmannella sijalla suomalaisnuorilla tuli perinteinen poliittinen kansalaistoiminta: politiikan seuraaminen medioista, äänestäminen, johonkin puolueeseen liittyminen ja valtiovallan edustajien kunnioittaminen.

Perinteiseen poliittiseen kansalaistoimintaan osallistumista ja yhteiskunnallisissa liikkeissä toimimista pidettiin tärkeimpänä Latinalaisen Amerikan maissa ja vähemmän tärkeänä Pohjoismaissa ja Euroopassa yleensäkin. Vuodesta 2009 vuoteen 2016 oli sekä perinteisen poliittisen kansalaistoiminnan että yhteiskunnallisissa liikkeissä toimimisen tärkeys kasvanut hieman, suomalaisnuorilla keskimääräistä enemmän.

Yhteiskunnallisiin instituutioihin ja toimijoihin suomalaisnuoret luottivat enemmän kuin muiden tutkimuksessa mukana olleiden maiden nuoret. Näin oli myös vuonna 2009. Kaikista oppilaille esitetyistä yhteiskunnallisista instituutioista ja toimijoista suomalaiset kahdeksaluokkalaiset luottivat vahvimmin poliisiin ja puolustusvoimiin sekä heikoimmin poliittisiin puolueisiin ja sosiaaliseen mediaan. Yhteiskunnallisiin instituutioihin ja toimijoihin liittyvät luottamusluvut olivat lähes kauttaaltaan korkeammat kuin vuoden 2009 tutkimuksessa.

Suomalaisnuoret suhtautuivat keskimääräistä myönteisemmin sukupuolten tasa-arvoon ja samassa määrin kuin nuoret keskimäärin etnisten ryhmien tasa-arvoon. Tytöt olivat asenteiltaan tasa-arvoisempia kuin pojat kaikissa maissa. Asennoitumisella sekä sukupuolten että etniseen tasa-arvoon oli yhteys myös oppilaiden yhteiskunnallisen tietämyksen tasoon: mitä korkeampi oli tiedollinen taso sitä myönteisempi oli asenne. Vuodesta 2009 vuoteen 2016 olivat tasa-arvoasenteet keskimäärin, ja myös Suomessa, muuttuneet hieman tasa-arvoisempaan suuntaan.

Suurimpina uhkina maailman tulevaisuudelle pidettiin saastumista, terrorismia, vesipulaa, ruokapulaa ja

tartuntatauteja. Suomalaisnuorille suurimpia globaaleja tulevaisuuden uhkia olivat saastuminen, ilmastonmuutos ja terrorismi. Suhteessa vähäisimmässä määrin koettiin uhkaa olevan liikakansoituksesta, työttömyydestä, energiapulasta ja maailmanlaajuisista talouskriiseistä. Siinä, missä määrin mitään pidettiin uhkana maailman tulevaisuudelle, on varsin luonnollisia kunkin maan poliittisesta ja taloudellisesta tilanteesta sekä maantieteellisestä sijainnista johtuvia maakohtaisia eroja. Latinalaisen Amerikan maiden nuoret elävät jokseenkin erilaisessa ympäristössä kuin Pohjoismaiden ja Pohjois-Euroopan nuoret.

Koulujen ilmapiiri on parantunut ja ympäristönsuojeluun panostetaan

Koulusta yhteiskunnallisen kasvatuksen ja opetuksen ympäristönä painottuivat vuoden 2016 tutkimuksessa aiempia tutkimuksia vahvemmin koulun ja luokkien ilmapiiri, kiusaaminen sekä ympäristönsuojelu ja kestävä kehitys. Suomalaiskouluista voidaan lyhyesti ilmaistuna todeta, että ilmapiiri oli vuodesta 2009 parantunut ja sekä ympäristönsuojeluun että kestävään kehitykseen oli panostettu.

Suomalaisnuorten näkemys oppilaiden ja opettajien välisistä suhteista oli hieman kansainvälistä keskiarvoa parempi ja samaa tasoa kuin muiden pohjoismaisten nuorten. Vuodesta 2009 vuoteen 2016 olivat oppilaiden ja opettajien väliset suhteet parantuneet lähes kaikissa maissa, eniten Taiwanissa ja Suomessa. Oppilaiden keskinäiset suhteet eivät ole suomalaiskouluissa olleet aivan yhtä hyvällä tasolla kuin opettajien ja oppilaiden väliset. Tosin eivät nekään huonot ole olleet. Kaiken kaikkiaan suomalaiskouluissa oppilaat ja opettajat ovat tulleet keskenään hyvin toimeen. Poikkeuksia tietysti aina löytyy mutta varsin vähän. PISA-2015 -tutkimus tukee näiltäkin osin tässä tutkimuksessa saatuja tuloksia.

Kiusaamisessa olivat maiden väliset erot eri kiusaamistilanteissa varsin vähäisiä. Yleisimmät oppilaiden itsensä kertomat kiusaamistavat olivat verbalisia. Suomalaisnuorten kokeman kiusaamisen yleisyys oli kaikissa kiusaamistilanteissa alle kansainvälisen keskiarvon ja myös vähäisempää kuin muissa Pohjoismaissa. Pojat olivat kokeneet kiusaamista tyttöjä yleisemmin. Kiusaamiskokemuksissa oli tilanne vuoteen 2009 verrattuna pysynyt kutakuinkin ennallaan, ei parantunut mutta ei myöskään pahentunut.

Oppituntikeskustelujen avoimuudessa ei ollut kovin suurta vaihtelua maiden välillä. Suomalaisnuorten näke-

mys keskustelujen avoimuudesta oli hieman alle kansainvälisen keskiarvon ja myös alle muiden Pohjoismaiden. Vuodesta 2009 vuoteen 2016 ei oppituntikeskustelujen avoimuudessa keskimäärin tarkastellen, eikä myöskään Suomessa, ollut muutosta.

Kestävään kehitykseen liittyvistä koulun tason käytänteistä yleisimmät olivat energiansäästö, jätteiden lajittelu ja julisteet, joilla oppilaita kannustetaan toimimaan ympäristöä säästäen. Suomalaiskoulut olivat kansainvälisen keskiarvon yläpuolella jätteiden lajittelussa, jätemäärän pienentämisessä ja ympäristöystävällisten tuotteiden ostossa. Myös suhteessa muihin Pohjoismaihin olivat suomalaiskoulut ympäristöystävällisempiä. Kysyttäessä missä määrin oppilaat olivat koulussa saaneet tietoa erilaisista kansalaisuuteen liittyvistä peruskysymyksistä, suomalaisnuoret kertoivat saaneensa eniten tietoa juuri luonnon-suojelusta.

Koulun ja sen lähiympäristön yhteistyömuodoista yleisin oli lähes kaikissa maissa jokin urheilutapahtuma. Seuraavina tulivat kulttuuritoiminta, ympäristöä säästävä toiminta ja valistuskampanjat. Vuoteen 2009 verrattuna olivat oppilaiden mahdollisuudet osallistua koulun ja sen lähiympäristön yhteistoimintaan lisääntyneet. Suomessa oli kansainvälistä keskiarvoa useammilla oppilailla ollut tilaisuus osallistua valistuskampanjoihin, kulttuuritoimintaan, ympäristöä säästävään toimintaan ja heikompiensa tukemiseen sekä keskiarvoa harvemmillä monikulttuurisiin ja kulttuurienvälisiin hankkeisiin omalla paikkakunnalla.

Opettajat olivat oppilaidensa kanssa useimmin osallistuneet kulttuuritoimintaan ja urheilutapahtumiin. Harvemmin oli oppilaiden kanssa osallistuttu vierailuihin poliittisissa instituutioissa. Suomalaisopettajista suhteellisesti harvempi oli osallistunut oppilaidensa kanssa erillisiin koulun ulkopuolisiin toimintoihin kuin muiden pohjoismaiden opettajat ja kaikkien muiden maiden opettajat keskimäärin. Vuodesta 2009 oli koulun ja sen lähiympäristön yhteistoiminta kuitenkin Suomessa hieman lisääntynyt.

Valmiutensa yhteiskunnallisten aiheiden ja taitojen opettamiseen opettajat ilmoittivat erittäin tai melko hyviksi. Parhaimmat valmiudet koettiin olevan seuraavien aiheiden opettamiseen: sukupuolten tasa-arvo, kansalaisten oikeudet ja velvollisuudet sekä kriittinen ja itseenäinen ajattelu. Myös suomalaisopettajista pääosa piti valmiuksiaan opettaa useimpia yhteiskunnallisia aiheita ja taitoja joko erittäin hyvinä tai melko hyvinä. Parhaim-

pina pidettiin valmiutta opettaa kriittistä ja itsenäistä ajattelua. Selvästi kansainvälistä keskiarvoa heikommat ne olivat perustuslain ja poliittisten järjestelmien, Euroopan unionin sekä vaalien ja äänestämisen opettamiseen. On kuitenkin otettava huomioon, että valmiuskysymyksen vastanneiden opettajien opettamien aineiden kirjo on laaja. Vastaajina olivat siis muutkin kuin historian ja yhteiskuntaopin opettajat, joiden vahvuusalueelle edellä mainitut aiheet lähinnä kuuluvat.

Erilaisista kansalaisuuteen liittyvistä peruskysymyksistä suomalaisnuoret olivat saaneet koulussa tietoa keskimääräistä vähemmän kuin muiden maiden nuoret kaikista muista aiheista paitsi ympäristönsuojelusta. Ero on huomattava. Vähiten tietoa oli saatu siitä, miten kansantalous toimii, miten lakeja muutetaan ja laaditaan, miten voi osaltaan auttaa ratkaisemaan ongelmia omalla paikkakunnalla sekä ulkomaiden poliittista kysymyksistä ja tapahtumista. On vielä tässäkin yhteydessä syytä huomauttaa, että yhteiskuntaoppia erillisenä oppiaineena on suomalaiskouluista vain kymmenesosassa opetettu jo kahdeksannella vuosiluokalla ja silloinkin vain puolikas tai yksi kokonainen kurssi.

Yhteiskunnallisen opetuksen ja kasvatuksen kannalta katsoen ovat suomalaiskoulut oppimisympäristönä keskimääräistä parempia. Opettajien ja oppilaiden väliset sekä oppilaiden keskinäiset suhteet ovat hyvässä kunnossa, erilaisia osallistumismahdollisuuksia on tarjolla ja opettajien valmiudet yhteiskunnallisten aiheiden ja taitojen opettamiseen ovat hyvät.

Lopuksi

Suomi ei enää ole jaetulla ykköstilalla nuorten yhteiskunnallisessa tietämyksessä. Pitääkö olla huolissaan? Suomen yläkouluissa on sekä vuonna 2009 että keväällä 2016 ollut voimassa samat opetussuunnitelman perusteet. Myös tuntijako on pysynyt samana. Yhteiskunnallisen opetuksen ja kasvatuksen kehys ei siis ollut muuttunut ja kansainvälisen taloudellisen taantuman mukana Suomen koululaitos sai oman osansa resurssien leikkauksista. Silti suomalaisnuorten tietämys oli edelleenkin korkeaa tasoa, jopa hieman parantunut edelliseen tutkimukseen verrattuna. Suoritus-taso on pysynyt vakaana ja myös hajonta oli edelleen kaikkien maiden pienimpiä. Ei siis pidä olla huolissaan. Vuoden 2016 syksyllä voimaan tulleet opetussuunnitelman perusteet ja tuntijako vielä vahvistavat yhteiskunnallisen opetuksen ja kasvatuksen asemaa perusopetuksessa.

Suomalaisnuoret asennoituvat demokraattisen kansalaisyhteiskunnan keskeisiin toimintaperiaatteisiin ja ihanteisiin erittäin myönteisesti sekä luottavat yhteiskunnallisiin instituutioihin ja toimijoihin enemmän kuin muiden tutkimuksessa mukana olleiden maiden nuoret. Sekä myönteinen asennoituminen että luottamus ovat vuodesta 2009 vielä vahvistuneet.

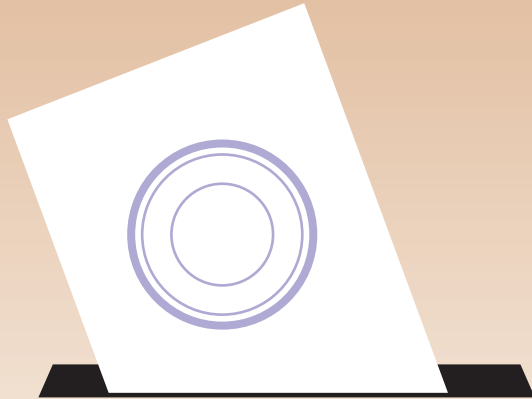
Suomalaisnuorilla, ja pohjoismaalaisilla nuorilla yleensäkin, on erinomaiset tiedolliset ja asenteelliset perusvalmiudet yhteiskunnalliseen osallistumiseen, mutta kiinnostus ja/tai tarve kovin aktiiviseen osallistumiseen puuttuu valtaosalta nuorista. Vuoteen 2009 verrattuna osallistumisaktiivisuus on tosin hieman kasvanut. Erinomaisista tiedoista huolimatta suomalaisnuoret eivät myöskään luota kykyihinsä yhteiskunnallisina toimijoina samassa määrin kuin muiden maiden nuoret.

Etenkin latinalaisamerikkalaisten nuorten osallistumisaktiivisuuteen verrattuna näyttää tilanne vähemmän hyvältä, jos kaikkien kansalaisten yhteiskunnallista aktiivisuutta sinänsä pidetään hyveenä. Tällaisissa vertailuissa on kuitenkin otettava huomioon eri maiden ja maanosien hyvin erilaiset yhteiskunnalliset ja poliittiset olosuhteet. On maita, joissa on suorastaan oltava aktiivinen, jos aikoo pitää huolta oikeuksistaan. Ja on maita, joissa on vakiintuneet yhteiskunnalliset ja poliittiset olot, turverkot toimivat eikä perusoikeuksistaan tarvitse taistella. Kasvetaan erilaiseen osallistumiskulttuuriin.

Nuoret myös arvostavat vapaamuotoisempia yhteiskunnallisen osallistumisen ja vaikuttamisen muotoja enemmän kuin perinteistä poliittista osallistumista, joskin tuleva äänestamisaktiivisuus ja perinteisempi poliittinen osallistuminenkin näyttäisi olevan hieman kasvussa. Koti ja koulu voivat tehdä osansa nuorten yhteiskunnallisen kiinnostuksen herättäjinä ja yhteiskunnallisten toimintataitojen kehittäjinä. Mutta ikuisuuskyseminen näissä tutkimuksissa tuntuu olevan: Miten saada nuoret nykyistä enemmän kiinnostumaan perinteisemmästä yhdistysten, järjestöjen ja puolueiden kautta toteutuvasta yhteiskunnallisesta osallistumisesta ja päätöksenteosta, joka nuorten tulevaisuudessa kuitenkin on myös varteenotettava vaikuttamisen kanava? Siinä voivat poliittisen ja taloudellisen vallan haltijat ja päätöksentekijät tehdä oman osansa näyttäen mallia siitä, millaista on hyvä, moraalinen, yhteisten asioiden hoitaminen perinteisen poliittisen osallistumisen ja talouselämän kentillä.

Lähteet:

- OPH. 2004. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. Helsinki: Opetushallitus.
- OPH. 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Helsinki: Opetushallitus.
- Schulz, W., Ainley, J., Fraillon, J., Losito, B. & Agrusti, G. 2016. IEA International Civic and Citizenship Education Study. Assessment Framework. Amsterdam: International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA).
- Schulz, W., Ainley, J., Fraillon, J., Losito, B., Agrusti, G., Friedman, T. 2017. Becoming Citizens in a Changing World. IEA International Civic and Citizenship Education Study 2016 International Report. Amsterdam, the Netherlands: International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA).
- Suoninen, A., Kupari, P. & Törmäkangas, K. 2010. Nuorten yhteiskunnalliset tiedot, osallistuminen ja asenteet. Kansainvälisen ICCS 2009 -tutkimuksen päätulokset. Jyväskylän yliopisto, Koulutuksen tutkimuslaitos.
- Suutarinen, S., Brunell, V., Poutiainen, A., Puhakka, E., Saari, H. & Törmäkangas, K. 2001. Suomen peruskoulun päättövaiheessa olevien nuorten yhteiskunnalliset tiedot, taidot, käsitykset, asenteet ja toiminta 28 maan kansainvälisessä vertailussa. Tulosten yhteenveto. Jyväskylän yliopisto, Koulutuksen tutkimuslaitos.
- Väljärvi, J. 2017. Oppilaiden hyvinvointi PISA 2015. Jyväskylän yliopisto, Koulutuksen tutkimuslaitos.

Liitteet

Liite 1 Osallistujamaiden demografisia ja taloudellisia tunnuslukuja

Maat	Väestömäärä (tuhansia)	Inhimillisen kehityksen indeksi		
		Arvo	Rankkaus	Taso
Alankomaat	16940	0,924	7	Erittäin korkea
Belgia (FI)	6478	0,896	22	Erittäin korkea
Bulgaria	7178	0,794	56	Korkea
Chile	17948	0,847	38	Erittäin korkea
Dominikaaninen tasavalta	10528	0,722	99	Korkea
Etelä-Korea	50617	0,901	18	Erittäin korkea
Hongkong	7306	0,917	12	Erittäin korkea
Italia	60731	0,887	26	Erittäin korkea
Kolumbia	48229	0,727	95	Korkea
Kroatia	4204	0,827	45	Erittäin korkea
Latvia	1978	0,830	44	Erittäin korkea
Liettua	2905	0,848	37	Erittäin korkea
Malta	432	0,856	33	Erittäin korkea
Meksiko	127017	0,762	77	Korkea
Norja	5190	0,949	1	Erittäin korkea
Peru	31377	0,740	87	Korkea
Ruotsi	9799	0,913	14	Erittäin korkea
Saksa	17866	0,926	4	Erittäin korkea
Slovenia	2064	0,890	25	Erittäin korkea
Suomi	5480	0,895	23	Erittäin korkea
Taiwan	23465	0,882	21	Erittäin korkea
Tanska	5683	0,925	5	Erittäin korkea
Venäjä	144097	0,804	49	Erittäin korkea
Viro	1315	0,865	30	Erittäin korkea

Liite 2 Osallistujamaiden tunnuslukuja

Maat	Aikuisten lukutaito (%)	Panostus koulutukseen (% BKT)	Internet-yhteys (% väestöstä)
Alankomaat	99,0	5,6	93
Belgia (Fl)	99,0	6,4	85
Bulgaria	98,4	3,5	57
Chile	97,3	4,6	64
Dominikaaninen tasavalta	91,8	2,1	52
Etelä-Korea	97,9	4,6	90
Hongkong	94,0	3,6	85
Italia	99,2	4,1	66
Kolumbia	94,7	4,7	56
Kroatia	99,3	4,2	70
Latvia	99,9	4,9	79
Liettua	99,8	4,8	71
Malta	94,1	6,8	76
Meksiko	94,4	5,2	57
Norja	100	7,4	97
Peru	94,5	3,7	41
Ruotsi	99,0	7,7	91
Saksa	99,0	4,9	88
Slovenia	99,7	5,7	73
Suomi	100	7,2	93
Taiwan	98,5	4,3	88
Tanska	99,0	8,5	96
Venäjä	99,7	4,2	73
Viro	99,8	4,7	88